

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 6 (137)

Šventinė 2024-ųjų metų Jurginių
eisena Palangoje.

Radvilės Kucevičiūtės nuotrauka iš Palangos
kultūros centro archyvo

2024 m. Jurginių šventės dalyviai Palangos Birutės parke.
Radvilės Kucevičiūtės nuotraukos

TEATRAS
LITERATŪRA
SUKAKTYS
MUZIEJAI
TRADICIJOS
KULTŪRA

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 6 (137)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

1804

2-4

4-15

16-23

- 2 „Rašytojai Žemaitijos dvaruose“
2-4 GINTAUTAS ČIŽIŪNAS. „Rašytojas, dvarininkas baronas Eugenijus Riņņ (Rönne) ir Gargždų dvaras“
4-7 KAZIMIĖRAS PRUŠINSKAS. „Rietavo dvaras“
7 DANUTĖ RAMONAITĖ-MUKIĖNĖ. „VĖl j duris beldžiasi graži Mykolo Kleopo Oginskio gyvenimo sukaktis“
8-15 DANUTĖ RAMONAITĖ-MUKIĖNĖ. „Mykolo Kleopo Oginskio rašytinis palikimas“
16-23 DANGUOLĖ ŽELVYTĖ. „Medinis Biržuvėnų dvaras – valstybės saugoma, iš Europos Sąjungos skirtų paramos lėšų naujam gyvenimui prikelta kultūros vertybė“
24 JURGA PĀLANGYTĖ. „Dvarų kultūros išauginta rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana“
25-29 „Stanislavos ir Ksayero Šiukštų dvaras Medingėnuose – rašytojos Šatrijos Raganos gimtinė“
30 „Rašytojos vaikystės metai Labūnavos dvare (Kelmės raj.)“
31-35 „Marijos jaunystė senajame dvare prie Ventos“
36-37 „Savarankiško ir pedagoginio darbo pradžia – Šiauliuose ir Mūrų dvare“
38-39 „Pavandenės dvarininkų Sakelių vaikų mokytoja. 1901-1904 m.“
40-43 LĖNKIMAITĖ RAMUNĖ. „Kas vėsumet jauns ė garsėn Žemaitėjė? Telšiū „Čiučiuoks!““
44 IRMA KANTAUTIENĖ. „Žurnalisto, rašytojo Algirdo Kazragio rašytinis palikimas“
45-47 ALGIRDAS KAZRAGIS. „Vėskas mainuos. Sena žemaitė pasakuojęms“
48-52 DONATA KAZLAUSKIENĖ. „2024-aisiais telšiškių Europos muziejų nakties programoje karaliavo „Žemaitiu givastis“, skirta žemaitiško rašto metams“
53-67 SOFIJA TYZENHAUZAITĖ. „Nykštukas politikas“
68-74 DANGUOLĖ GUOBIENĖ, REGINA MATONIENĖ, VALENTINA JAKIMAVIČIENĖ, ALVYDAS STRIČKA, ALFONSAS TEKORIUS, BONIFACAS VENGALIS. „Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2017 metai“
75-76 Sandra ADOMAITIENĖ. „Tverų gimnazijos 220-mečio jubilijinėje šventėje moksleiviai nudžiugino miuziklu „Laikas kaip smiltys...“
76 16-oji Dionizo Poškos vardo premija – Justinui Kubiliui

REGĖJUONU KULTŪRĖNIU INICETĪVU CĖNTROS.
LEIDĖNI SODARĖ, MAKETAVA REDAKTUORĖ
Mukienė Danutė.
ŽORNALA REDAKCĖNĖ TARĪBA: Butrėms Aduoms,
Daujuotitė Vėktuorėjė, Skurdauskienė Jolanta,
Sungailienė Loreta, Mukienė Danutė

Žornals parėngts igivėndėnont RKIC kultŪrėni
sklaiduos pruojekta „MOZĖKA, LITERATŪRA, DAI-
LĖ KULTŪRAS PAVELDS ŽEMAITĖJĖS DVARŪS. IS-
TUORĖJĖ Ė ŠIŪ DĖINŪ AKTOALĖJĖS“
DIZAINERĖ Ribakovienė Deimantė

ISSN 2783-6436
Regėjuonu kultŪrėniu inicetivu cėntros,
GERBUTAVIČIAUS G. 10-213. Tel. + 370 687 47 550
El. p. zemaiciu@gmail.com
<http://www.zemaituzeme.lt>

Rašytojai ŽEMAITIJOS DVARUOSE

Šių metų penktajame el. žurnalo „Žemaičių žemė“ numeryje, pakvietę skaitytojus pakeliauti po senuosius Žemaitijos dvarus, pradėjome skelbti informaciją apie dvarus, kuriuose yra gimę, gyvenę arba dirbę, kūrę rašytojai (prozininkai, poetai, dramaturgai, eseistai). Šiame numeryje tęsiame pasakojimus apie šiuos dvarus, su jais susijusius rašytojus, grožinės literatūros knygų autorius.

Rašytojas, dvarininkas baronas Eugenijus RIONĖ (RÖNNE) ir Gargždų dvaras

Nuo XV a. pirmosios pusės rašytiniuose šaltiniuose minimame, XV–XVI a. Žemaičių seniūnams Kęsgailoms, vėliau iki pat 1941 m. baronams Rionėms priklausiusiame, dabar jau sunykusiame Gargždų dvare 1830 m. sausio 1 d. gimė lenkiškai rašęs poetas, dvarininkas baronas Eugenijus fon Rionė arba Eugenijus von Rönne (vok. *Eugene Baron von Rönne*, lenk. *Eugeniusz Baron von Rönne*). Išlikę rašytiniai šaltiniai nurodo, jog jis buvo pakrikštytas Gargždų bažnyčioje 1830 m. sausio 27 dieną.

Paskutiniai Gargždų dvaro šeimnininkai – vokie-

Gargždų parke

čių kilmės baronai Rionės garsėjo savo sukauptomis kolekcijomis, turtingomis bibliotekomis, puikiais rūmais Gargžduose ir Renave. Atgavivą iki šiol buvusioje Gargždų dvarvietėje teikia XIX a. I p. ant

Gargždų piliakalnis.
D. Mukienės nuotrauka

Iš kairės: baronų Rionių (Rönne) herbas; Gargždų panoramos fragmentas. Juozo Černeckio nuotrauka

Minijos upės šlaito baronų Rionių įkurtas geometrinis, sudėtinis parkas, kuris XX a. viduryje buvo rekonstruotas, išplėstas ir iki šiol mėgiamas gyventojų.

E. Rionė labai rūpinosi Gargždų dvaro sodyba, išpuošė ją, sutvarkė parką, kuris tuo metu, kai dvaras klestėjo (apie 1875–1895 m.) buvo vienas iš geriausiai tvarkomų angliško stiliaus parkų Žemaitijoje. E. Rionės valdymo metais šiame dvare buvo muziejelis, kuriame saugoti vertingi senienų rinkiniai, porceliano dirbinių kolekcija, kitos vertybės. Mansardoje virš mūrinių dvaro arklidžių buvo įrengta biblioteka. Eugenijus ir jo tėvas Feliksas Rionė rinko archeologijos, geologijos, mineralų, paleontologijos, zoologijos, porceliano dirbinių, paveikslų kolekcijas, Gargžduose buvo įkūrę net astronomijos observatoriją.

Didžiąją dalį Gargždų dvaro bibliotekoje XIX a. buvusių spaudinių sudarė grožinės literatūros kūriniai vokiečių, lenkų, prancūzų ir kt. kalbomis.

E. Rionė buvo žinomas ir

kaip rašytojas. 1878 m. lenkų kalba buvo išleista jo kūrybos rinktinė „Poezija ir dramos kūriniai“ („*Poezye i prace dramatyc zne*“). Tai 400 puslapių apimties knyga. Joje išspausdinti 43 eilėraščiai, trys pjesės, autoriaus pavadintos operomis, į poemos žanrą pretenduojantys „Žemaičių vaizdeliai“. E. Rionė vieną eilėraščių (Do K... P...), parašytą 1856 metais Gargžduose, paskyrė XIX a. žemaičių poetei, knygėlės „Didžiosios Kalvarijos Žemaitijoje atlidai“ autorei Karolinai Praniauskaitei (1828–1856), su kuria jis bendravo.

Po tėvo mirties E. Rionė priklausė ir Renavo dvaras (Mažeikių raj.), tačiau Eugenijus daugiausiai laiko praleisdavo Gargžduose. Kaip ir Gargžduose, taip ir Renave, jis turėjo turtingą biblioteką.

E. Rionė mirė 1895 m. gruodžio 25 (13) d. Berlyne. Po trijų dienų (gruodžio 28-ąją) Gargždų ir Renavo dvarų šeimininkas buvo palaidotas jo tėvo barono Felikso fon Rionės apie 1840-uosius Gargždų šv. arkangelo Mykolo bažnyčios šventoriuje pastatytos Nukryžiuotojo Jėzaus neoklasicistinio stiliaus koplyčios-mauzoliejaus rūsyje. Ši koplyčia-mauzoliejus buvo skirta Rionių giminės narių ir su jais vedybų keliu susigiminiavusių grafų Mielžinskių laidojimui. 1912 m. ten amžinam poilsiui atgulė ir E. Rionės žmonos Gabrielės Oginskytės-Rionės (1831–1912) palaikai. Po Antrojo pasaulinio karo šis rūsys-mauzoliejus buvo nuniokotas. Vietiniai gyventojai išlikusius palaikus surinko ir paslapčia, valdžiai nežinant palaidojo senosiose Gargždų kapinėse (tiksliai palaidojimo vieta dabar nėra žinoma). Koplyčią ir jos rūšį sovietmečiu Gargždų bažnyčia naudojo kaip pagalbines patalpas – čia buvo laikomi įvairūs bažnytiniai reikmenys.

Eugenijui ir Gabrielei Rionėms mirus, jų valdytas Gargždų dvaras perėjo Gabrielės Oginskytės-Rionės dukrai iš pirmosios santuokos – grafinei Gabrielei Komarauskaitei-Krasickienei. Čia ji gyveno su vyru ir sūnumi Danieliumi. Gargždus Gabrielė ir jos sūnus paliko Pirmojo pasaulinio karo metais. Išvykdami jie dvarą prižiūrėti patikėjo dvaro prievaizdui.

1915-aisiais kilęs gaisras dvaro rūmus stipriai nuniokojo. Jų atstaty-

(Nukelta į 4 p.)

Gargždų dvaro šeimininko barono Felikso Rionės pastatyta Gargždų šv. arkangelo Mykolo bažnyčios šventoriaus Nukryžiuotojo Jėzaus koplyčia-mauzoliejus, kuriame buvo palaidotas rašytojas baronas Eugenijus Rionė ir kiti jo giminės, artimieji. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

mu, priežiūra tada, vykstant karui, nebuvo kam rūpintis. Didelė dalis išlikusių dvaro vėrybių buvo kariškių išvogta arba sunaikinta. Nuo 1920 m. dvarą pradėjo globoti valstybė. Tuo laikotarpiu Gargždų dvarvietėje daugiau ar mažiau nuniokotų dar buvo 18 pastatų.

1921 m. Gargždų dvarą valdžia sugražino į Lietuvą sugrįžusiai jo savininkei Gabrielei Krasickienei.

1922 m. Lietuvoje vykdytos Žemės reformos metu apie 800 ha žemės turėjusiam Gargždų dvarui buvo palikta 152 ha (dvaro centras Gargžduose ir kai kurios netoliese jo buvusios žemės). Greitai po to G. Krasickienė Gargždų dvaro žemes ir patį jo centrą pardavė, o pati išvyko gyventi į Klaipėdą. Dvaro centrą įsigijusi medienos pirklių Javšičų bendrovė jį padalino sklypais ir išpardavė miestiečiams. Taip baigėsi Gargždų dvaro istorija. Šiandien ją liudija istorijos šaltiniai, buvusio dvaro šeimininko ženklais pažymėti, plačiai pasklidę kultūros paveldo objektai. Didelę jų dalį sudaro knygos. Jos saugomos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bei Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose, Žemaičių muziejuje „Alka“, Šiaulių „Aušros“ muziejuje. Tikėtina, kad jų yra ir kitur, tačiau ten jos nėra identifikuotos arba tų knygų dabartiniai šeimininkai informacijos apie turimas Gargždų ir Renavo dvarų šeimininkams priklausiusias knygas nėra paskelbę.

Parengė Gintautas Čižiūnas

RIETAVO DVARAS

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Rašytiniuose šaltiniuose pirmosios žinios apie Rietavą atsirado XIII a. viduryje. XV a. gyvenvietė pradėjo sparčiai augti. Rietavą ir čia buvusį dvarą yra valdę Sapiegos, Masalskiai, Kiškos, Radvilos, Zubovai, Tiškevičiai. 1763 m. vedybų keliu Rietavo seniūnija, o kartu ir dvaras atiteko Trakų kaštelionui Taduui Pranciškui Oginskiui, o XIX a. pradžioje – kompozitoriui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politiniam ir valstybės veikėjui, diplomatui Mykolui Kleopui Oginskiui (1765–1833). Jis čia lankydavosi retai. Išvykdamas gyventi į užsienį, dvaru rūpintis pavedė savo sūnui Irenėjui Kleopui Oginskiui (1808–1863), kuris tėvui mirus šį dvarą ir paveldėjo. Jis turėjo du sūnus – Bogdaną Kleopą Oginskį (1848–1909) ir Mykolą Mikalojų Marką Severiną Oginskį (1849–1902). Bogdanas kartu su broliu Mykolu po tėvo mirties kurį laiką kartu valdė Rietavo dvarą, o vėliau Mykolas pasistatė naujus reprezentacinius dvaro rūmus Plungės ir su žmona gyveno ten.

Rietavo dvaras labiausiai suklestėjo XIX a. viduryje, kai jo šeimininkai buvo Irenėjus ir Bogdanas Oginskiai. Jiems valdant Rietavas tapo svarbiu šio krašto kultūros centru, dvaras garsėjo turtingomis meno kūrinių kolekcijomis, orkestro mokykla, biblioteka, oranžerija, įdiegtomis pažangiomis ūkininkavimo technologijomis, veikla, kuria buvo siekiama išsaugoti žemaitukų veislės arklius. Tuo laikotarpiu buvo pertvarkytas ir miesto centras. Valdant Irenėjui Oginskiui šalia senųjų, jau sunykusių dvaro rūmų iškilo įspūdingi trijų aukštų neorenesansiniai mūriniai dvaro rūmai su vėliavos bokštu ir didžiule oranžerija. Greta jų buvo pastatytas vėjo jėgainės bokštas, keletas ūkinių pastatų, o miesto centre į viršų pradėjo kilti iki šiol jį puošianti mūrinė neoromaninė, lotyniško kryžiaus plano, bazilikinė, dvibokštė Šv. arkangelo Mykolo bažnyčia. I. Oginskiui mirus, bažnyčią užbaigė statyti jo sūnus Bogdanas.

Oginskiai Rietave suformavo iki šiol puikiai prižiūrimą parką su tvenkiniais, įkūrė žvėryną, įsteigė ligoninę, mokyklą, senelių ir našlaičių prieglaudą, taupomąją-skolinamąją kasą, pastatė kareivines, įsteigė agronomijos mokyklą, veterinarijos kliniką, įkūrė baldų fabriką, geležies liejy-

Rietavo dvaro rūmai. XIX a. Dailininkas Napoleonas Orda (1807–1883)

klą, odų gamybos įmonę, kelis malūnus ir lentpjūves.

Rietavas garsus ir tuo, kad čia 1882 m. pradėjo veikti telefonas ir buvo nutiesta pirmoji Lietuvoje telefono linija, sujungusi Rietavo, Plungės, Kretingos ir Palangos dvarus. Rietavas paliko ryškų pėdsaką ir Lietuvos elektrifikacijos istorijoje – 1892 m. balandžio 17 d. viešoje Rietavo erdvėje – Šv. arkangelo Mykolo bažnyčioje buvo įžiebtos pirmosios elektros lemputės – bažnyčios sietynas pradėjo skleisti šviesą. Elektrą jau iki to laiko turėjo Kretingos dvaras, bet ten ji apšvietdavo tik privačias grafų Tiškevičių patalpas. Rietave buvo organizuojamos ir pirmosios Lietuvoje žemės ūkio parodos. 1872 m. B. Oginskis Rietave įkūrė pirmąją Lietuvoje profesionalią muzikos mokyklą, kuri čia gyvavo 1874–1903 metais. Prie šios mokyklos veikė 60 žmonių simfoninis orkestras. Jo muzikantai grodavo Rietave ir aplinkiniuose dvaruose

Iš kairės: Rietavo panorama; Rietavo kunigaikščio Irenėjaus Oginskio antkapinis paminklas su neseniai skulptorių Rūtos Glinskytės-Kavaliauskienės ir Nerijaus Kavaliausko atkurta balto Angelo skulptūra. V. Rutkausko nuotr.

Rietavo herbas. 1792 m.

bei kitur vykusiuose simfoninės muzikos ir pučiamųjų instrumentų koncertuose. Šios mokyklos pastatas yra renovuotas. Jame nuo 2000 m. veikia Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus.

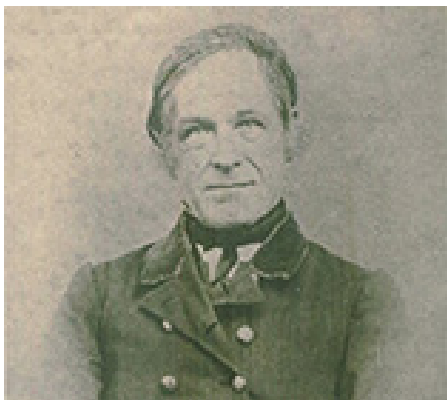
Kunigaikščiams Oginskiams mirus, Rietavą valdė jų giminaičiai Zaluskiai ir Visockiai. 1909 m. rūmuose kilus gaisrai, pastatas labai nukentėjo. Vėliau jis nebebu-

(Nukelta į 6 p.)

Mikalojus Akelaitis (1829–1887)

Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833).
Dail. Fransua Grenjė (1793–1867)Laurynas Ivinskis (1810–1881). Foto-
grafas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

vo atstatomas. Pirmojo pasaulinio karo metais rūmuose išlikusios vertybės buvo išgrobstytos. 1926 m. baigiantys sunykti rūmai buvo parduoti iš varžytinių, nors tam visuomenė ir prieštaravo. Na o 1927 m. rūmai buvo nugriauti, jų plytos panaudotos statant įvairius pastatus.

Sovietmečiu dvaro sodyba dar labiau sunyko, joje iškilo sve-timkūnių, kurie sugadino parko viumą. Sodyba pradėta gaivinti Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę.

Kunigaikščių Oginskių šeimos narių, tarp jų ir brolių Bogda-no bei Mykolo, palaikai, ilsisi Rietavo dvarvietės pakraštyje, prie kelio į Plunge, stovinčioje Oginskių šeimos koplyčioje. Irenėjaus amžino poilsio vietą žymi netoli jos stovinti juodo marmuro ste-la, kurią 2023-aisiais papuošė balto angelo skulptūra.

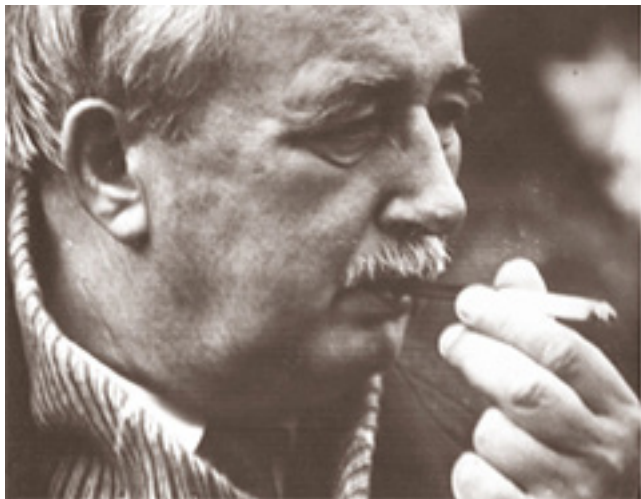
Rietavo dvaras ir plunksnos meistrai

XIX a. pr. Rietavo dvaro savininku tapęs LDK ir ATR politi-nis ir valstybės veikėjas, diplomatas Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833) tiek Lietuvoje, tiek ir kitose pasaulio šalyse labiausiai žinomas kaip kompozitorius, garsiojo romano „Atsiveikinimas su Tėvyne“ autorius. Kaip muzikas jis išties paliko ryškiausią pėdsaką, bet... vertingi ir jo mūsų dienas pasiekę prozos darbai, atsiminimai, bei kitas rašytinis palikimas.

Nuo 1842 metų Rietave gyveno rašytojas, vertėjas, pedagogas, publicistas, leksikografas, mikologas, gamtininkas, visuomenės veikėjas, pirmųjų lietuviškų kalendorių leidėjas Laurynas Ivinskis (1810–1881). Kunigaikštis Irenėjus Oginskis pritarė L. Ivinskio idėjai leisti lietuviškus kalendorius, suteikė jam paskolą. Gavęs ją, L. Ivinskis 1846 m. Vilniuje veikusioje Adomo Zavadskio spaustuviėje išleido kalendorių „Metu skajtlus ukiniszkas ant metu Vieszpaties 1846“. 1854 m. vasario 1 d. L. Ivinskis pradėjo dirbti Rietavo para-pinės mokyklos jaunesniuoju mokytoju. 1859 m. įsteigtoje Rietavo dvimetėje agronomijos mokykloje jis dėstė geografiją, botaniką, rūpinosi mokslo ir ūkio reikalais. Vėliau iš Rietavo išvyko. Čia apie 1874-uosius sugrįžęs, mokytojavo, grojo Irenėjaus Oginskio orkes-tre, dainavo chore, įsijungė į gyvulių globos draugijos veiklą. Įam-žinant L. Ivinskio atminimą 1988 m. Rietavo mokyklai (2005 m. reorganizuota į gimnaziją) suteiktas Lauryno Ivinskio vardas.

XIX a. II p. Rietavo dvare, kurį tuo metu valdė M. K. Ogins-kio sūnus Irenėjus Kleopas Oginskis (1808–1863), gyveno iškilus lietuvių kultūros veikėjas, prozininkas, publicistas kalbininkas, tautosakininkas Mikalojus Akelaitis (literatūrinis slapyvardis Juras Varnelis), gimęs 1829 m. gruodžio 5 d. Marijampolės savivaldybės Čiuoderiškės kaime, miręs 1887 m. rugsėjo 27 d. Paryžiuje.

M. Akelaitis tada priklausė Jaunsvirlaukos dvare prie Jelgavos (Kuršo gubernijoje) veikusiam lietuvių inteligentų būreliui, kurio nariai buvo ir Simonas Daukantas, dailininkai Feliksas Smugle-vičius, Boleslovas Dluskis, Eliziejus Liudkevičius, poetas Jokūbas

Vaclovas Chomskis (1909–1976)

Daukša ir keletas kitų ano meto šviesuolių.

Rietavo dvare M. Akelaitis rūpinosi spaustuvės steigimu, lietuviškų knygų leidybos centro įkūrimu. Jo paragintas Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius parašė prašymą Rusijos valdžiai, kad leistų spausdinti laikraštį, skirtą Žemaitijoje propaguoti blaivybę. Toks leidimas nebuvo gautas.

Rietavo dvare yra gimęs ir lietuvių geografai, limnologas, knygų autorius Vaclovas Chomskis (1909 m. lapkričio 14 d.–1976 m. balandžio 22 d.). Abu V. Chomskio tėvai yra dirbę M. K. Oginskio anūko, I. B. Oginskio sūnaus kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) valdomame Rietavo dvare. Žymiausi išspausdinti V. Chomskio veikalai: „Žemės forma ir jos masė“, „Lietuvos TSR fizinė geografija“ (t. 1), „Mažų ežerų dinamika ir termika“, „Kartografija“.

Atstatytas Rietavo kunigaikščių Oginskių įkurtos muzikos mokyklos pastatas, kuriame dabar veikia Oginskių kultūros istorijos muziejus

Vėl į duris beldžiasi graži Mykolo Kleopo Oginskio gyvenimo sukaktis

Danutė RAMONAITĖ

2025-aisiais minėsime kompozitoriaus, valstybės ir visuomenės veikėjo, knygų autoriaus, buvusio Rietavo dvaro šeimininko Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) gimimo 260-ąsias metines. Ši sukaktis, tikėtina, tokio dėmesio, koks M. K. Oginskiui buvo skirtas 2015-aisiais, kai jo jubiliejus Lietuvos Respublikos Seimo ir UNESCO buvo paskelbtas minėtina data, nebesulauks, tačiau dėmesijasis šia asmenybe Lietuvoje nemažėja. Bene geriausiai tai liudija didelio dėmesio sulaukiantis Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus. Jis veikia M. K. Oginskio anūko kunigaikščio Bogdano Oginskio (1848–1909) Rietave 1872 m. įkurtos pirmosios Lietuvoje profesionalios muzikos mokyklos pastate. Gausiai lankomas ir tarptautiniais muzikos festivaliais, Pasaulio žemaičių dailės parodomis ir kitais kultūros renginiais jau daug metų garsėjantis Plungėje veikiantis Žemaičių dailės muziejus, įsikūręs kitam M. K. Oginskio anūkui – Mykolui Mikalojui Markui Severinui Oginskiui (1849–1902) priklausiusio dvaro sodyboje, daugelio vadina moje Žemaitijos Versaliu.

Šioje publikacijoje, parengtoje pagal D. Ramonaitės-Mukienės 2015 m. išspausdintoje knygoje „Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi“ paskelbtą informaciją ir papildytoje naujausiais faktais, dėmesys – M. K. Oginskio rašytiniam palikimui ir Lietuvoje išleistoms knygoms bei svarbiausiems straipsniams apie šią asmenybę.

(Nukelta į 8 p.)

Mykolo Kleopo Oginskio rašytinis palikimas

„Dar neturėdamas 18 metų amžiaus, Mykolas Kleopas parašė „Laišką draugui“ (greičiausiai išgalvotam). Jame jis pasakoja apie gyvenimo kaime malonumus, svarsto, kas yra laimė. [...] Šiame savo gyvenimo laikotarpyje Mykolas Kleopas jau buvo įsitikinęs, kad mokymasis tam, jog ateityje dirbtum šalies labui, yra laimės šaltinis.“¹

„ATSIMINIMAI“

M. K. Oginskio rašytinis palikimas pastaraisiais metais Lietuvoje jau yra sulaukęs gana nemažo jo kūrybinio palikimo tyrinėtojų, istorikų dėmesio.

Vertingiausia ir informatyviausia šio palikimo dalis yra 1802–1826 m. M. K. Oginskio parašyti „Atsiminimai apie Lenkiją ir lenkus“ (pilnas pavadinimas prancūzų kalba – *Mémoires de Michel Oginski. Sur la Pologne et les Polonais. Depuis 1788 jusqua la fin de 1815*), kuriuos sudaro 4 tomai.

M. K. Oginskis šioje knygoje rašo apie 1795m. galutinai padalintą Abiejų Tautų Respubliką (ATR), kuri anuo metu dažnai buvo vadinama tiesiog Lenkija, ir jos gyventojus, neišskirdamas Lietuvos ir jos žmonių. Šie „Atsiminimai“ apima 1788–1815 metų laikotarpį ir plačiai nušviečia ano meto įvykius buvusioje LDK, Lenkijoje ir kitose Europos šalyse bei Rusijoje.

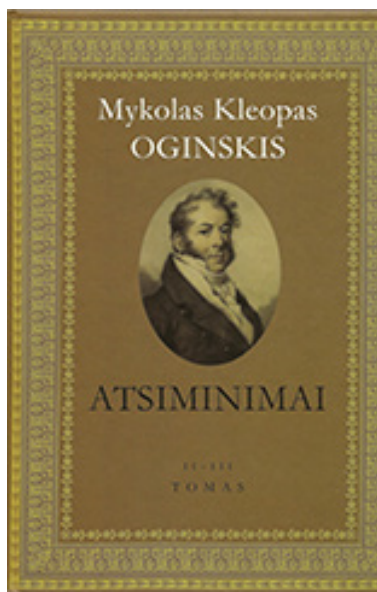
M. K. Oginskis knygas rašė prancūzų kalba. Šia

Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833). XIX a. pr. Dailininkas François-Xavier Fabre (1766–1837). Originalas saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje

kalba buvo parašyti ir minėti „Atsiminimai“. Du pirmieji jų tomai išspausdinti 1826 m. Paryžiuje, likusieji du – 1827 m. Ženevoje. Pakartotinai „Atsiminimai“ prancūzų kalba išleisti 1833 metais.

Rengiant keturtomį spaudai bei rašant knygos papildymus, M. K. Oginskiui talkino jo asmeninis sekre-

2007–2010 m. lietuvių kalba Vilniuje išleistų M. K. Oginskio „Atsiminimų“ viršeliai. Dail. Deimantė Rybakovienė

torius Leonardas Chodzka (1800–1871) ir, tikėtina, kad keletas kitų pagalbininkų, tekstų perrašinėtojų.

„Atsiminimus“ kitomis kalbomis pradėta leisti jau 1827 metais. Pirmieji šio darbo ėmėsi vokiečiai. Jie 1827 m. Leipcige vokiečių kalba išspausdino du pirmuosius „Atsiminimų“ tomus (vertė Frydrichas Gleichas, 1782–1842). „Atsiminimų“ trijų tomų rinkinys vokiečių kalba buvo išleistas 1845 m. Belvu (Bellevue) mieste.

1870–1871 m. Poznanėje „Atsiminimai“ buvo išspausdinti lenkų kalba. Į lietuvių kalbą Mykolo Kleopo Oginskio „Atsiminimus“ pirmą kartą išvertė ir 2007–2010 m. išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras (toliau – RKIC), juos iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė Virginijus Baranauskas.

Vienas iš įdomiausių 1826–1827 m. prancūzų kalba išleistų „Atsiminimų“ komplektų (*Mémoires de Michel Oginski. Sur la Pologne et les Polonais. Depuis 1788 jusqu'à la fin de 1815. Tome premier. 1826–1827*) saugomas Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje. Jame daug ranka rašytų tekstų (jų nėra kitose Lietuvos bibliotekose saugomų „Atsiminimų“ knygose, išleistose 1826–1827 metais; beje, šių leidinių iš viso Lietuvos bibliotekose (ir tai tik pagrindinėse) yra nedaug – vos keletas pavienių knygų ir keletas pilnų komplektų). Minimo Vilniaus universitetui priklausančio „Atsiminimų“ leidinio kiekvienas tomas yra įrištas kartu su „Atsiminimus“ papildančiais, jau po knygos išspausdinimo parengtais rankraščiniais prancūzų kalba parašytais tekstais. Pirmojo tomo priešlapyje – 1828 metų birželio 28 dieną M. K. Oginskio padiktuotas ir jo asmeninio sekretoriaus L. Chodzkos užrašytas paaiškinimas apie papildymų turinį ir jų paskirtį:

„Atsiminimai“ po mano mirties bus perduoti žmonai ir visiems laikams liks šeimos archyvuose. Juos perskaityti galės tik mano vaikai ir keletas artimų draugų. Ten sudėjau visus faktus, kurių nepažinorau skelbti savo „Atsiminimuose“, kad šie nebūtų pernelyg didelės apimties. Šiame egzemplioriuje bus patikslinta mano biografija iki 1788 metų, ypač to laikotarpio mano privataus gyvenimo detalės. Ten aprašiau daug istorinių įvykių, kurie iki šiol nebuvo žinomi, ir nors jie labai svarbūs, nenorėjau jų skelbti, kol esu gyvas, taip pat aprašiau daug labai svarbių laišku apie įvairius dalykus, daug linksmų ir nežinomų detalių apie įžymius žmones, kuriuos paminėjau savo „Atsiminimuose“.

Mano regėjimas labai nusilpęs, tad sunku dirbti,

ypač pastaruosius penkerius metus, kai gyvenau Florencijoje, negaliu ilgai rašyti ir taisyti to, kas sudėta į šiuos keturis tomus. Nenorėdamas gaišti laiko, diktavau po keletą valandų per dieną. Kadangi niekada nerašiau juodraščių, nereikia stebėtis, jei pasitaikys netikslumų, pasikartojimų, stiliaus ir perrašinėtojo įveltų klaidų, nes ne visada pakakdavo laiko dar kartą perskaityti tai, ką buvau padiktavęs, o po kelių dienų tuo reikalu nebesidomėdavau. Kad ir kaip ten būtų, baigiau tai, ką nekantraudamas troškiau baigti [...].

Florencija, 1828 metų birželio 1 diena. Pasirašo grafas Mykolas Oginskis.

Papildymai parašyti gražiu braižu. Jie kol kas nėra išversti į kitas kalbas ir paskelbti atskirai arba kartu su jau paskelbtų „Atsiminimų“ tekstu kaip vientisas leidinys. 2015 m. papildymus pradėjo tyrinėti istorikė dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė.

Žinoma, kad Vilniaus universiteto bibliotekai ši unikali „Atsiminimų“ keturtomė yra perdavęs Lietuvos dailės istorikas ir kritikas, lietuvių profesionalios muziejininkystės pradininkas, grafikas, nusipelnęs meno veikėjas Paulius (tikr. vardas Povilas) Galaunė (1890–1988). Kaip šios knygos pateko pas jį, žinių neturima. Spausdinti knygos puslapiai yra tapatūs kitiems įvairiose Lietuvos bibliotekose saugomų 1826–1827 m. prancūzų kalba išleistų „Atsiminimų“ knygų puslapiams, nesisiskiria ir rankraštinė puslapių popieriaus faktūra.

Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių, Vilniaus universiteto, Kauno apskrities viešojoje bibliotekose ir kai kuriose kitose Lietuvos didžiosiose bibliotekose yra nemažai knygų iš kunigaikščių Oginskių dvaruose buvusių bibliotekų. Apie tai, kad šios knygos anksčiau yra priklausiusios kunigaikščiams Oginskiams, liudija knygų puslapiuose išlikę kunigaikščių Oginskių herbiniai antspaudai, įrašai, dedikacijos.

XIX a. pab.–XX a. pr. plačiai buvo žinomos turtingos kunigaikščiams Oginskiams priklausiusių Rietavo ir Plungės dvarų bibliotekos. Buvusi Žemaičių dailės muziejaus darbuotoja Genovaitė Razbadauskienė žurnale „Žemaičių žemė“ straipsnyje „Kas naujo apie kunigaikščių Oginskių biblioteką?“ yra rašiusi: *„Ieškodama Plungės kunigaikščių Oginskių bibliotekos knygų [...] aplankiau Lietuvos didžiausias bibliotekas. Čia aptikau nemažai knygų su Plungės dvaro bibliotekos antspaudu. Pagal juos matyti, kad Plungės Oginskiams priklausiusios knygos vėliau iš*

(Nukelta į 10 p.)

Valstybės centrinio knygyno pateko į Kauno Vytauto Didžiojo, Vilniaus valstybinio, Kauno technikos universitetų, Kauno apskrities viešąją ir kai kurias kitas Lietuvos bibliotekas. Knygose esantys įrašai, dedikacijos bei kunigaikščių Oginskių giminės herbiniai antspaudai liudija, kad Plungės dvaro bibliotekos pagrindą sudarė kompozitoriaus ir politinio veikėjo Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) bibliotekos knygos. Jos iš Zalesės (Ašmenos apskritis, Baltarusija) pateko į Rietavą ir Plungę. Daugumoje šių knygų yra Olgos Oginskienės [...] (Irenėjaus Oginskio žmonos – red. p.) herbinis antspaudas.

Plungės dvaro biblioteka buvo vertinga knygų turinio požiūriu. Žinoma, kad joje buvo visi keturi kompozitoriaus, garsiujų polonezų autoriaus Mykolo Kleopo Oginskio „Atsiminimų“ tomai, išleisti 1826–1827 metais prancūzų kalba.“²

Ar tai tas pats knygų komplektas, kuris dabar saugomas Vilniaus universiteto Rankraščių skyriuje, šiandien sunku pasakyti, nes ant šio komplekto Plungės kunigaikščių Oginskių bibliotekos antspaudu nėra.

Andžejus Zaluskis rašo: „1833 metais, gyvendamas Florencijoje, prieš pat mirtį, Oginskis visus savo archyvus išsiuntė į savo rezidenciją Zalesėje. Sunkiū ir pavojingu laikotarpiu, po Lapkričio sukilimo, Mykolo Kleopo sūnus Irenėjus išsiuntė juos į Sankt Peterburgą, o iš ten archyvai buvo perkelti į Maskvą.“

Šiame archyve yra daug M. K. Oginskio laiškų, kitų svarbių dokumentų, rankraščių, tarp jų ir iki šiol nepaskelbta Mykolo Kleopo vaikystės biografija, kurią jis pavadino „Ma biographie“ (Mano biografija), ir „Additions a mes memoires“ (Mano atsiminimų priedai). Archyvas saugomas Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve Maskvoje (kat. 12, nr. 2006-310). Dalį šiame archyve esančių dokumentų kopijų jau yra gavę M. K. Oginskio atminimo puoselėtojai baltarusiai, 2015 m. nemažai tokių kopijų iš minėto Maskvos archyvo įsigijo ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos specialistai. Pradėję juos tyrinėti, paaiškėjo daug naujų faktų apie M. K. Oginskio asmeninį gyvenimą, jo kaip valstybininko ir politiko veiklą. Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomų „Atsiminimų“ papildymų bei Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve Maskvoje esančių „Additions a mes memoires“ lyginamoji analizė kol kas dar nėra atlikta.

A. Zaluskis, 1996 m. lankydamasis Maskvoje veikiančiame Rusijos valstybiniame senųjų aktų ar-

chyve, šių papildymų kopijų nepasidarė – iš jų pasižymėjo tik kai kuriuos faktus.

Tikėtina, kad M. K. Oginskiui parašius „Atsiminimų“ papildymus, buvo padaryti keli jų egzemplioriai, ir vienas iš jų dabar saugomas Maskvoje, o antrasis – Vilniaus universiteto bibliotekoje (jis yra įrištas į jau minėtą unikalų „Atsiminimų“ keturtomį).

Mykolo Kleopo laikais neišspausdinti kūriniai dažnai būdavo dauginami pasitelkus į pagalbą tekstų perrašinėtojus. 1956 m. Krokovoje lenkų kalba išleisto M. K. Oginskio muzikinio-estetinio esė rinkinio „Laiškai apie muziką“ žangoje lenkų muzikologas Tadeušas Strumila rašo, kad perrašinėtojai buvo padarę ir keletą šio rinkinio kopijų, iš kurių mažiausiai keturios 1956 m. dar buvo žinomos: du kopijų egzemplioriai buvo saugomi Krokovoje (vienas – Jogaillaičių bibliotekoje, kitas – privačioje kolekcijoje), o kiti du – buvusios Sovietų Sąjungos archyvuose.

„Atsiminimai“ iki šiol yra pagrindinis žinių apie M. K. Oginskio gyvenimą ir veiklą nuo 1788 iki 1815 metų šaltinis, kuriuo naudojasi daugelis istorikų, Mykolo Kleopo gyvenimo ir veiklos tyrinėtojų bei jo kūrybos atminimo puoselėtojų, taip pat autoriai, rašantys apie M. K. Oginskį ir jo laikmetį. Daugelį „Atsiminimuose“ pateiktų faktų patikslino ir naujomis žiniomis papildė dr. R.Šmigelskytė-Stukienė 2013 m. Vilniuje išspausdintoje monografijoje apie M. K. Oginskį kaip diplomata.

„Atsiminimuose“ M. K. Oginskis daugiausiai rašo apie istorinius įvykius, kuriuos, rengdamas leidinį spaudai, galėjo pagrįsti savo išlikusiais užrašais ir išsaugotais bei Florencijoje gautais dokumentais.

Išleidus „Atsiminimus“, M. K. Oginskis sulaukė šiek tiek kritikos, esą, knyga išėjusi gana sausoka. Vis dėlto dauguma skaitytojų jam dėkojo už informatyvumą, objektyvumą, ATR istorijos aktualizavimą. Prancūzai, be abejo, labiausiai buvo patenkinti tuo, kad knyga parašyta prancūzų kalba.

„LAIŠKAI APIE MUZIKĄ“

Kita svarbi ir šiuo metu Lietuvos visuomenei jau prieinama M. K. Oginskio rašytinio palikimo dalis – jo muzikinis-estetinis esė rinkinys „Laiškai apie muziką“ (pranc. *Lettres sur la musique*). Jį, padedamas Leonardo Chodzkos bei perrašinėtojų, M. K. Oginskis baigė rašyti ir kartu su priedais į vieną rankraštį sujungė 1826–1829 m. gyvendamas Florencijoje. Mykolui Kleopui esant gyvam „laiškai“ nebuvo išspausdinti.

Pirmą kartą visas šios knygos tekstas buvo paskelbtas lenkų kalba 1956 m. Krokuvoje (vertė, komentarus parengė ir knygos įžangą parašė Tadeušas Strumila). Šiame leidinyje, kurio lenkiškas pavadinimas yra „Michał Kleofas Ogiński: Listy o muzyce“, T. Strumila rašo, kad du pirmieji laišakai Lenkijoje buvo išspausdinti 1879 m. „Šeimos kronikoje“ (Kronice Rodzinnej) kartu su kitų laiškų santrauka, o viso rinkinio santrauka buvo paskelbta 1933 m. „Rytų ekspreso“ (Express Poranny) 21 ir 22 numeriuose. 1934 m. pirmajame leidinio „Muzika“ (Muzyka) numeryje (p. 30–31) išspausdintas šios santraukos trumpesnis variantas.

M. K. Oginskiui esant gyvam, „laiškai“ buvo platinami kaip rankraščio kopijos. Paskutiniaisiais M. K. Oginskio gyvenimo metais jo regėjimas vis blogėjo. Jis „laiškuose“ nurodo, kad tekstus jam perrašo pagalbininkas. Kas darė kopijas, nėra žinoma. Perrašinėtojai galėjo įvelti klaidų ir kai kuriose vietose savaip interpretuoti tekstą, pakeisti jo struktūrą. Nėra žinoma, ar buvo atlikta žinotų „laiškų“ kopijų lyginamoji analizė, ar viena nuo kitos jos skiriasi, nežinoma ir kiek šiandien tų kopijų, be T. Strumilos paminėtų keturių, dar yra išlikę.

2014 m. „Laiškus apie muziką“ lietuvių kalba Vilniuje išleido RKIC (iš prancūzų kalbos vertė V. Baranauskas). „Laiškai“ į lietuvių kalbą buvo verčiami iš rankraščio kopijos, kurią pavyko gauti iš Baltarusijoje gyvenančių M. K. Oginskio kūrybos tyrinėtojų. Palyginę šį prancūzišką tekstą su 1965 m. Krokuvoje išleistu „laiškų“ vertimu į lenkų kalbą, pastebėjome nedidelių neatitikimų (skiriasi kai kurių pastraipų vieta tekste, tik lenkiškoje knygoje randame M. K. Oginskio rašytą trumputę knygos įžangą, kurioje autorius yra pažymėjęs, kokiais tikslais rašė laiškus), tad tikėtina, kad T. Strumila „Laiškus apie muziką“ vertė iš kitos originalo kalba parašyto teksto kopijos, negu mes Lietuvoje.

„Laiškus apie muziką“ sudaro teksto pradžioje pateikiami du M. K. Oginskio bičiulių – markizės Marrijos de Martelini ir Gaetano de Gra – rašyti laišakai bei penki paties M. K. Oginskio laišakai, iš kurių du pirmieji yra autobiografinio pobūdžio, trečiajame pateikiama informacija apie muzikos atsiradimo istoriją, įvairias liaudies muzikos formas, ketvirtajame pasakojama apie XVIII a. pab. – XIX a. pirmųjų trijų dešimtmečių Europos vokalinę muziką, penktajame – apie instrumentinę muziką, jos kūrėjus ir atlikėjus. Tai nėra enciklopedinės žinios, o patys Mykolo

M. K. Oginskio knygos, 2014 m. išleistos lietuvių kalba, viršelis. Dailininkė Deimantė Rybakovienė

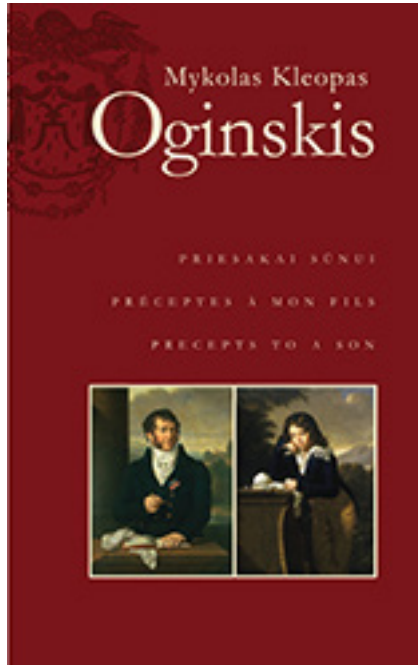
Kleopo rašyti laišakai nėra laišakai tikraja to žodžio prasme. Pasak T. Strumilos, tai greičiau muzikiniai memuarai. Jie parašyti kaip grožinės literatūros kūrinys, kuriame atsiskleidžia, kas ir kada formavo M. K. Oginskio muzikines pažiūras ir skonį, kokių menininkų rate kompozitorius sukosi nuo vaikystės iki rankraščio „Laiškai apie muziką“ atsiradimo. Iš šių „laiškų“ sužinome daug naujų detalių apie M. K. Oginskio gyvenimą, jo apsilankymus ir gyvenimą Paryžiuje, Sankt Peterburge, Varšuvoje, Konstantinopolyje, kituose Europos miestuose, taip pat ir apie paskutiniuosius jo gyvenimo metus Italijoje.

„PRIESAKAI SŪNUI“

Didelė M. K. Oginskio rašytinio palikimo dalis nėra išlikusi, o tai, kas sulaukė mūsų dienų, vis dar nėra iki galo ištyrinėta ir paskelbta, pvz., kad ir Mykolo Kleopo tekstai ekonomikos temomis, apie kuriuos jis užsimena savo vaikystės atsiminimuose, ir kt.

Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA) saugomas turtingas Lietuvoje gyvenusių kunigaikščių Oginskių archyvas (keli tūkstančiai bylų). Tyrinėdami jį, Baltarusijoje gyvenantys M. K. Oginskio atminimo puoselėtojai beveik prieš du dešimtmečius surado M. K. Oginskio 1822 m. parašytą laišką keturiolikmečiui sūnui Irenėjui, išvykstančiam studijuoti į Italiją. Laiškas buvo išverstas į lietuvių

(Nukelta į 12 p.)

2013 m. Vilniuje lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis išleistas M. K. Oginiskio knygutės „Priesakai sūnui“ viršelis. Dail. Deimantė Rybakovienė

kalbą, pavadintas „Priesakais sūnui“ ir paskelbtas – pirmiausiai žurnale „Žemaičių žemė“. Šiuos „priesakus“ RKIC, bendradarbiaudamas su Rietavo Oginiskių kultūros istorijos muziejumi, 2007 m. pirmą kartą lietuvių kalba (vertė V. Baranauskas) atskiru leidiniu Vilniuje išleido, o 2013 m. paskelbė ir reprezentaciniame leidinyje lietuvių, anglų ir prancūzų kalbomis (iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė V. Baranauskas, iš prancūzų į anglų kalbą – Kęstutis Urbaitis). 2007 m. išleistas suvenyrinis leidinys „Priesakai sūnui“ 2015 m. buvo išleistas pakartotinai lietuvių kalba. Jis iki šiol turi didelę skaitytojų paklausą. Lietuviška „Priesakų sūnui“ versija pastaraisiais metais yra paskelbta ir daugelyje periodinių bei interneto leidinių. Jie kaip suvenyrinis leidinys itin paklausus tarp jaunų tėvų.

KITI MYKOLO KLEOPO OGINSKIO GROŽINĖS LITERATŪROS KŪRINIAI

Andžėjus Zaluskis, kuris, kaip jau minėta, yra peržiūrėjęs dalį Maskvoje saugomo M. K. Oginiskio archyvo ir pasidaręs kai kurių ten esančių dokumentų kopijas, pažymi, kad jaunystėje M. K. Oginiskis rašė ir satyrinius eilėraščius. Ar jų yra išlikę, nežinoma. Neužmiršo M. K. Oginiskis eiliavimo ir vėlesniais metais. Tapęs Lietuvos izdo komisijos nariu, jis kurį laiką gyveno Gardine ir dirbo Gardino seime. Pasak A. Zaluskio, „*Oginiskis pradėjo dirbti kupinas jaunatviško entuziazmo. Jį domino darbo ekonominė pusė, o teisinių reikalų nemėgo. Čia dominavo intrigos, įtartini santykiai, nesąžiningumas, pinklės ir korupcija [...]. Bylų nagrinėjimas užsitęsėdavo, nes advokatai labai daug kalbėdavo. Tai erzino Mykolą Kleopą ir jis šia tema parašė kelio likos eilučių epigramą. Kūrinys buvo anoniminis, bet visi atpažino jo autorių. Advokatai jį apskundė, tačiau kitus tai pralinksmino.*“

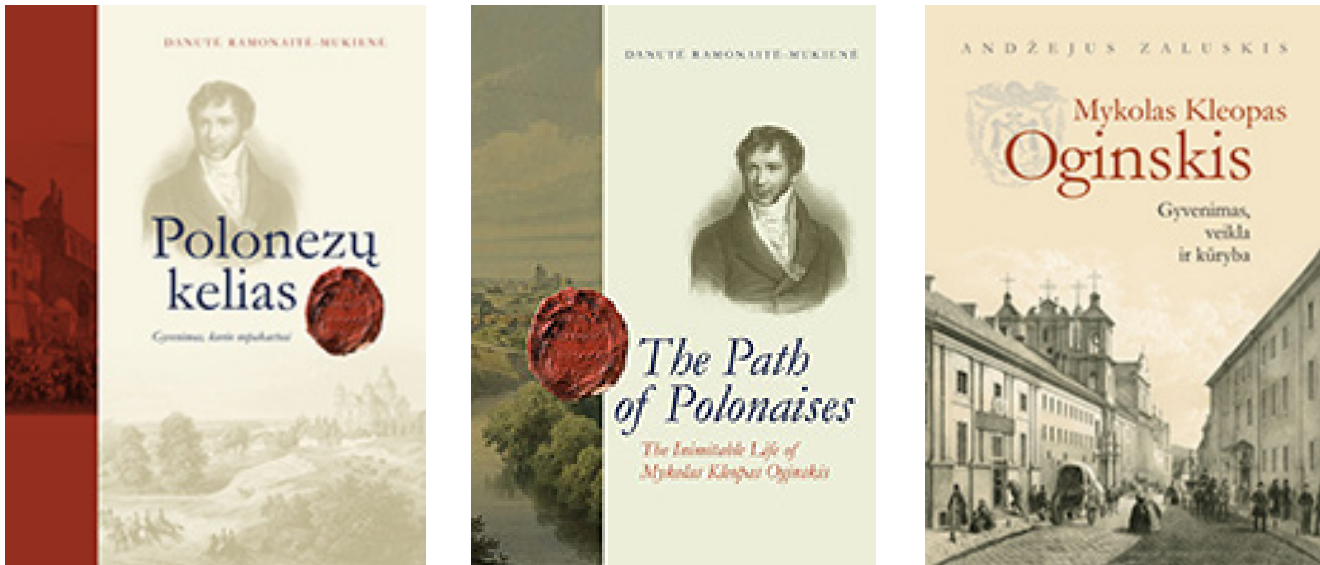
Igoris Belza (1904–1994) M. K. Oginiskio plunksnai priskiria ir anonimiškai dviejų tūkstančių egzempliorių tiražu išleistą brošiūrą „Papūga“, kurios bent jau Lietuvos bibliotekose neteko rasti.

Knygoje apie M. K. Oginiskį, jo gyvenimą ir kūrybą A. Zaluskis rašo: „*Turiu Oginiskio parašytą Zubovo biografiją, kurią gavau Maskvoje. Ji yra visai nežinoma ir joje yra kai kurių įdomių smulkmenų. [...]*“

Parašęs ir Paryžiuje bei Ženevoje išleidęs „Atsiminimus“, M. K. Oginiskis jautė tolesnės autorinės veiklos poreikį. Tuo laikotarpiu jis plačiai susirašinėjo ir rašė nedidelius istorinius kūrinius: Platono Zubovo biografiją, Kuršo gubernijos istoriją. Nežinau, ar jo autorystei, ar vertimui galima priskirti Mokronovskio, kunigaikščio Juzefo Poniačovskio, Krasickio biografijas, o gal jų autorius ar vertėjas buvo Stanislovas Potockis.“

Mykolas Kleopas dar vaikystėje įprato rašyti dienoraštį, perskaitytų knygų santraukas, užsirašinėti svarbesnių įvykių, susitikimų, pasitarimų detales. Jis taip pat kaupdavo gautus laiškus, kitus dokumentus, jei negalėdavo sau pasilikti originalų, pasidarydavo jų kopijas. Nemažai šio archyvo įvairiomis aplinkybėmis buvo prarasta, tačiau gana didelę ir reikšmingą jo dalį pavyko išsaugoti. Tokio pobūdžio laiškų yra minėtame Maskvos archyve, LVIA, jau minėtuose Vilniaus universitete saugomų „Atsiminimų“ papildymuose, Lenkijos, daugelio kitų Europos šalių, Sankt Peterburgo (Rusija) archyvuose.

A. Zaluskis savo knygoje „Mykolas Kleopas Oginiskis. Gyvenimas veikla ir kūryba“ teigia, kad M. K. Oginiskis buvo ne tik dabartinio Lenkijos himno melodijos, bet ir žodžių autorius. Šia tema paskutiniaisiais metais nemažai diskutuojama. Kol kas, kaip matyti, bent jau Lenkijoje, daugiau yra A. Zaluskio oponentų, negu šalininkų. Pagrindinė priežastis ta, jog iki šiol nėra rasta paties M. K. Oginiskio liudijimų, kuriuose jis būtų pažymėjęs, kad būtent jis yra šio himno autorius. Gali būti, kad tokių žinių yra iki šiol tyrinėtojų dar neperskaitytuose, į kitas kalbas neišverstuose Mykolo Kleopo „Atsiminimų“ papildymuose ar jo išlikusiuose laiškuose, kituose archyvuose saugomuose dokumentuose.

2015 m. Regionų kultūrinių iniciatyvų centro išleistų knygų viršeliai: Danutės Ramonaitės-Mukienės „Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi“ (lietuvių ir anglų kalbomis) ir Andžėjaus Zaluskio „Mykolas Kleopas Oginskis. Gyvenimas, veikla ir kūryba“. Dailininkė Deimantė Rybakovienė

KNYGOS, STRAIPSNIAI APIE MYKOLĄ KLEOPĄ OGINSKĮ

XX a. pab.–XXI a. pr. Lietuvos mokslininkams sutelkus dėmesį į Lietuvos dvarų kultūrą, jų dėmesį patraukė ir M. K. Oginskio asmenybė bei kūryba. Juo minėtu laikotarpiu vis daugiau ėmė domėtis ir Baltarusijos, Rusijos, Lenkijos, istorikai, muzikologai, muziejininkai. M. K. Oginskio gyvenimas, veikla, kūrybinis palikimas tais metais tapo ir svarbiausiu tuo metu Didžiojoje Britanijoje gyvenusių, lenkų, anglų kalbomis rašiusių M. K. Oginskio proprovaikaičių–brolių Iwo ir Andžėjaus Zaluskį – tyrimų objektu. Jie surinko medžiagą ir išleido keletą leidinių apie kunigaikščius Oginskius bei jų palikuonis, surinkę ir į kompaktines plokšteles įrašę paskelbė jiems žinomus išlikusius Mykolo Kleopo bei kitų Oginskių giminės atstovų muzikinius kūrinius.

Iwo Zaluskio anglų kalba 2006 m. parašyta Oginskių dinastijos istorija „The Oginski Gene. The History of a Musical Dynasty“ („Oginskių genas. Muzikų dinastijos istorija“) tuometinės Plungės Mykolo Oginskio meno mokyklos direktorės Genovaitės Žiobakienės iniciatyva į lietuvių kalbą buvo išversta ir išleista 2007 m. Klaipėdoje pavadinimu „Oginskių genas“. Lietuvoje jau yra išleista ir keletas kitų knygų apie M. K. Oginskį: 2007 m. išėjo RKIC spaudai parengtas jaunimui skirtas gausiai iliustruotas leidinys „Polonezų kelias. Lietuva, Baltarusija, Lenkija 2005–2007 m.“, kuriame paskelbti Vyto Rutkausko, Mildos Vyšteinaitės, Danutės Ra-

monaitės-Mukienės ir Giedrės Rutkauskaitės tekstai. 2008 m. skaitytojai sulaukė iš baltarusių į lietuvių kalbą išverstos Sergejaus Verameičiko knygos „Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833)“.

Iš Lietuvos istorikų didžiausią įdirbį tyrinėdama M. K. Oginskio gyvenimą, kūrybą ir valstybinę veiklą, rengdama spaudai knygas šiomis temomis turi istorikė dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė. Ji yra autorė pirmosios Lietuvoje mokslininkų parašytos monografijos apie M. K. Oginskį – 2013 m. lietuvių kalba išleista jos knyga „Mykolas Kleopas Oginskis. Politikas, diplomatas, ministras ir jo pasų kolekcija“ (Vilnius: Edukologija, 352 p.). Ji vėliau buvo išversta į anglų bei lenkų kalbas ir išleista šiomis kalbomis: „Michał Kleofas Ogiński: Politician, Diplomat and Minister (1786–1794)“, Vilnius: Petro ofsetas: Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus, 2015, 320 p. (Rec.: R. Butterwick-Pawlikowski, Rocznik Lituanistyczny, t. 2, rok 2016, Warszawa, 2016, s. 284–285); „Михал Клеофас Огинский: Политик. Дипломат. Министр“, [vertėjas iš lietuvių kalbos Т. Тимченко], Минск: Научный мир, 2015, 192 с. (Rec.: A. Stroynowski, Michał Kleofas Ogiński. Kilka uwag na marginesie książki Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Zeszyty Historyczne, t. XVI, Częstochowa 2017 s. 435–448, http://www.bg.ajd.czest.pl/wydawnictwo/zeszyty_historyczne_16.pdf

2010 m. Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla išspausdino R. Šmigelskytės-Stukienės sudarytą 446 puslapių apimties mokslinių straipsnių (Nukelta į 14 p.)

rinkinį „Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais“, kuriame paskelbti Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejuje vykusių pirmųjų penkių nacionalinių ir tarptautinių mokslinių konferencijų pranešimai.

2015 m. minėjome M. K. Oginskio jubiliejų – jo 250-ąsias gimimo metines. Šią datą kaip minėtiną buvo paskelbęs ne tik Lietuvos Respublikos Seimas, bet ir UNESCO. Ta proga Lietuvoje buvo sudaryta jubiliejaus paminėjimui skirta programa, skirta lėšų jos įgyvendinimui.

Vienas svarbiausių renginių tais metais įvyko Vilniaus universiteto bibliotekoje. Čia visuomenei buvo pristatyta šiam jubiliejui skirta Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos ir Vilniaus universiteto bibliotekos parengta rankraštinių ir spausdintų dokumentų (ikonografijos, laiškų, pasų, įvairių raštų, žemėlapių, knygų) paroda „Ten, kur kviečia tėvynės meilė ir pareiga“. Iki jos atidarymo buvo išleistas ir gausiai iliustruotas, itin informatyvus katalogas „Ten, kur kviečia tėvynės meilė ir pareiga. Mykolo Kleopo Oginskio 250-osios gimimo metinės. Parodos katalogas“ [sudarytojai Daiva Narbutienė, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Nijolė Šulgienė, Alfonsas Tamulynas, Viktorija Vaitkevičiūtė], spausdino Vilniaus spaustuvė „Petro ofsetas“.

Iš Tauragės krašto kilęs, Vilniuje gyvenantis dailininkas Alfonsas Čepauskas kartu su RKIC 2015 m. buvo surengęs M. K. Oginskio jubiliejui skirtą tarptautinį ekslibrisų konkursą ir jam atsiųstų kūrinių parodą, kuri buvo eksponuojama Vilniuje ir apeliavo daugelį Žemaitijos rajonų. Tais pačiais metais Vilniuje išleistas A. Čepausko sudarytas šios parodos katalogas „EX LIBRIS. M. K. OGINSKIS-250“.

2015 m. RKIC iš lenkų kalbos išvertė ir Vilniuje lietuvių kalba išleido Andžejaus Zaluskio knygą „Michał Kleofas Ogiński: Życie dzialalnosc i tworczość“ (*Mykolas Kleopas Oginskis: Gyvenimas, veikla ir kūryba*), parengė spaudai ir lietuvių kalba išleido Danutės Ramonaitės-Mukienės knygą „Polonezų kelias. Gyvenimas, kurio nepakartosi“ ir jos anglišką versiją „The path of polonaises the inimitable life of Mykolas Kleopas Oginskis“ (į anglų kalbą vertė Paulius Macijauskas).

2015 m. Lietuvos istorijos instituto leidykla Vilniuje išleido R. Šmigelskytės-Stukienės sudarytą

antrąjį mokslinių straipsnių rinkinį „Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje: kultūrinės veiklos pėdsakais“ (apimtis 456 puslapiai), kuriame paskelbti kiti M. K. Oginskiui skirtų konferencijų pranešimai.

Kiek vėliau Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejus išleido šias R. Šmigelskytės-Stukienės kartu su Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktoriu Vytautu Rutkausku sudarytas, spaudai parengtas knygas apie M. K. Ogiński: „Ogiński, Michał Kleofas. Tėviški patarimai = Бацькоўскія парады : keturi laišakai apie ugdymą“ (baltarusių ir lietuvių kalbomis, vertėja iš prancūzų į lietuvių kalbą Jūratė Karazijaitė, vertėjas iš lietuvių į baltarusių kalbą Vadimas Vileita, vertėjai iš prancūzų į baltarusių kalbą Leonidas Kazyra ir Natalia Cimonina, įvadinio straipsnio ir komentarų autorė R. Šmigelskytė-Stukienė), Vilnius: Petro ofsetas, 2016, 152 p.); „Mykolas Kleopas Oginskis. Priesakai sūnui ir kiti laišakai apie ugdymą“ (vertėja iš prancūzų į lietuvių kalbą Jūratė Karazijaitė, įvadinio straipsnių ir komentarų autorė R. Šmigelskytė-Stukienė), Klaipėda: DRUKA, 2019, 160 p.

Daug naujos, vertingos, aktualios informacijos apie M. K. Ogiński ir jo giminę yra laikraščio „Švietimo naujienos“ išspausdintuose R. Šmigelskytės-Stukienės straipsniuose. Svarbiausi iš jų: „Mykolo Kleopo Oginskio sugrįžimas“ (parengė kartu su V. Rutkausku); „Oginskiai – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etnonai“ (parengė kartu su Valdu Rakučiu); „Keli potėpiai Mykolo Kleopo Oginskio portretui: politinė ir diplomatinė veikla“ (visi trys straipsniai paskelbti 2014 m. gruodžio mėnesį leidinio 11 numerio priede).

Kiti svarbesni Ramunės Šmigelskytės-Stukienės paskelbti straipsniai apie M. K. Ogiński: „Žinomas ir nepažintas Mykolas Kleopas Oginskis / Known and unknown Michał Kleofas Ogiński“ yra išspausdintas jau minėtoje knygoje „Ten, kur kviečia tėvynės meilė ir pareiga. Mykolo Kleopo Oginskio 250-osios gimimo metinės. Parodos katalogas“; „Oginskių giminės istorijos bruožai / Historical features of the Oginski Family“ – leidinyje „Veidai iš būtojo laiko. Kunigaikščių Oginskių dailės kolekcija. Katalogas / Faces from the Past. The Dukes Oginski Art Collection. Catalogue [sudarytojai Osvaldas Daugelis, Aušra Vasiliauskienė], Kaunas: Nacionalinis M.K.Čiur-

lionio dailės muziejus, 2015, p. 16–42.

2015 m. rudenį Didžiojoje Britanijoje tuo metu gyvenusio, Krokovoje 1939 m. gimusio Mykolo Kleopo Oginskio dukters Amelijos provaikaičio, rašytojo, kompozitoriaus, dėstytojo ir pianisto Iwo Zaluskio 155 puslapių apimties knygą „Oginskis“ spaudai parengė ir išleido leidykla „Gimtasis žodis“ (vertėja Jurga Brastavičiūtė).

Pastaraisiais metais Lietuvoje ir kitose Europos nemažai išleista ir kompaktinių plokštelių su M. K. Oginskio ir jo giminės atstovų sukurtų muzikinių kūrinių įrašais, spausdinami ir jų muzikinių natų, ypač M. K. Oginskio romansų, natų sąsiuviniai.

Nemažai informacijos apie Oginskių giminę paskelbta žurnale „Žemaičių žemė“, kitoje periodinėje spaudoje, daug informacijos apie Oginskius lietuvių kalba pateikiama Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus administruojamoje interneto svetainėje „Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833)“ www.mko.lt, atskiras skyrius, skirtas Lietuvoje gyvenusiems kunigaikščiams Oginskiams, yra sukurtas RKIC administruojamoje interneto svetainėje „Žemaičių žemė“ www.zemaitiuzeme.lt. Jame yra pavišinti ir RKIC lietuvių kalba išleistų knygų („Polonezų kelias“ (2007); „Polonezų kelias, arba Gyvenimas, kurio nepakartosi“ (2015) apie M. K. Oginskį elektroninės versijos bei daug kitos aktualios informacijos apie Oginskių giminę.

M. K. Oginskio 250-ųjų gimimo metinių išvakarėse ir vėlesniais metais didelį darbą toliau tyrinėdami ir populiarindami M. K. Oginskio rašytinį palikimą atliko Bartarusijos bei Lenkijos tyrinėtojai. Jubiliejaus proga baltarusių ir lenkų kalbomis apie Oginskių giminę ir atskirai apie M. K. Oginskį taip pat buvo išspausdinta vertingų leidinių.

Iš Lietuvos muzikologų, muzikos istorikų daugiausiai publikacijų apie M. K. Oginskio ir kitų jo laikmečio kompozitorių kūrybą yra paskelbusi muzikologė, archyvarė Laima Kiauleikytė. Svarbiausios L. Kiauleikytės publikacijos, susijusios su Mykolo Kleopo Oginskio kūryba: „Lietuvos dvarų muzikos kultūra tautinio atgimimo išvakarėse“, *Menotyra*, 1998, nr. 1, p. 58–62; „Klasicizmas ir kunigaikščio Oginskio kūrybinis palikimas“, *Acta academiae artium Vilnensis / Vilniaus dailės akademijos darbai*, Vilnius, 1998, nr. 14, p. 105–116; „Muzikinės kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio

(1765–1833) pažiūros“, *Žemaičių žemė*, 2005, nr. 4., p. 12–13; „Muzikinės kunigaikščio Mykolo Kleopo Oginskio pažiūros – epochos virsmo atspindžiai“, *Kunigaikščiai Oginskiai Lietuvos istorijoje. Kultūrinės veiklos pėdsakais*, Vilnius, 2010, p. 171–190; „Tarp dvaro ir miesto: stilistinė XIX a. Lietuvos dvarininkų muzikinių pomėgių kaita“, *Istorija. Mokslo darbai*, 2013, t. 92, p. 69–80. Nemažai informacijos apie Oginskius pateikta ir L. Kiauleikytės knygoje „XVI–II a. II pusės – XIX a. muzikinė Lietuvos dvarų kultūra: stiliaus epochų sankirtose“, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008.

Apie M. K. Oginskį savo knygoje „Atsisveikinimas su Tėvyne“ (Vilnius, 1992) yra rašiusi ir Plungės krašto istorijos tyrinėtoja Eleonora Ravickienė (1916–2004), vieną esė knygoje „Žvaigždės ir erškėčiai“ M. K. Oginskiui paskyrė prozininkas, literatūros istorikas Julius Pastarnokas (Vilnius, 2005).

M. K. Oginskio ryšiai su Vilniumi yra apžvelgti Dariaus Pocevičiaus knygoje „100 istorinių Vilniaus relikvų“ (Vilnius, 2015).

Lietuvoje jau rašomos ir leidžiamos knygos, kuriose remiantis kai kuriais M. K. Oginskio gyvenimo ir to laikotarpio istoriniais faktais bandoma parodyti, kaip elgėsi Abiejų Tautų Respublikos elitas, kokie buvo jo įsitikinimai, kokios virė jo kovos ir kt. Pirmasis tokio darbo ėmėsi aktyvus Lietuvos Atgimimo dalyvis, filosofas, rašytojas, publicistas, visuomenės veikėjas Arvydas Juozaitis, kurio knygą „Oginskis. Polonezas. 1791–1822 metų drama“ 2019 m. išleido „Alma littera“. Joje pasakojama apie ATR žlugimo laikotarpį ir Lietuvos šviesuolių siekius gelbėti savo valstybę.

Dar anksčiau žurnalo „Legendos“ 2016 m. pirmajame numeryje buvo išspausdintas istorinių romanų autorės Ginos Viliūnės tekstas „Prarastos valstybės riteris“, kuriame taip pat rašoma apie M. K. Oginskį.

Žinių apie M. K. Oginskį yra pateikta ir dviejose Vilniaus istorijos tyrinėtojo Antano Rimvydo Čaplinsko knygose: „Vilniaus atminimo knyga“ (Vilnius, 2011, p. 299) bei „Vilniaus gatvės = Vilnius streets: istorija, vardynas, žemėlapiai“ (Vilnius, 2000, p. 66–67).

¹ Zaluskis A., Mykolas Kleopas Oginskis. Gyvenimas, veikla ir kūryba, Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 20015, p. 23.

Medinis Biržuvėnų dvaras – valstybės saugoma, iš Europos Sąjungos skirtų paramos lėšų naujam gyvenimui prikelta kultūros vertybė

ADRESAS: Dvaro g. 4, Biržuvėnų k., Luokės sen., Telšių raj.

Šiomet gegužės 1 d. sukako 20 metų, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą (ES). 2004-aisiais mūsų šalis tapo ir NATO nare, taip tapdama pilnateise Vakarų Europos šeimos dalimi, o tai reiškia, kad ir saugesnė, ir ekonomiškai bei politiškai stipresnė.

Tarp daugybės narystės Europos Sąjungoje naujos aspektų vienas iš svarbiausių, padėjusių mūsų šaliai sustiprėti ekonomiškai, padaryti didžiulį šuolį technologijų, mokslo ir daugelyje kitų sričių, taip pat ir pakelti žmonių pragyvenimo lygį, yra kasmet iš ES gaunama parama. Ji skiriama tam, kad mūsų

Žemaitijos kašteliono, Biržuvėnų dvaro šeimininko Mykolo Jono Gorskio (apie 1710–1776) portretas. XVIII a. Dailininkas nežinomas. Portretas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje Vilniuje

šalis pragyvenimo lygiu pasivytų senąsias ES valstybes, kad tarp jų ir Lietuvos nebūtų didelių socialinių bei ekonominių skirtumų. Per tuos 20 metų iš ES fondų lėšų Lietuva jau yra gavusi daugiau negu 20 milijardų eurų finansinės paramos. Tai apie 4

Užtvinkta Virvytės (Virvyčios) upė Biržuvėnų dvaro sodybos teritorijoje

Biržuvėnų dvaro ponų gyvenamasis namas iš pietų ir pietvakarių pusės. 2024 m. gegužės mėnuo

kartus daugiau, negu mūsų valstybė per tą laikotarpį sumokėjo mokesčių į ES biudžetą.

Nemaža dalis gautos paramos buvo skirta nekilnojamojo kultūros paveldo objektų restauravimui, renovavimui ir pritaikymui visuomenės poreikiams, kultūros bei turizmo reikmėms. Tokios paramos dėka šiandien jau galime džiaugtis dešimtimis Lietuvoje naujam gyvenimui atgijusių senųjų dvarų. Nemažai jų yra ir Žemaitijoje. Tarp tokių – ir vienas gražiausių, unikaliausių Telšių rajono Luokės seniūnijoje esantis medinis Biržuvėnų dvaras.

Šio amžiaus pradžioje ne tik jo ūkiniai pastatai, bet ir buvęs ponų gyvenamasis namas, kuriame tuo metu veikė seserų Laimos ir Aldonos Simonavičiūčių globojamas muziejėlis ir biblioteka, buvo pasmerkti sunykimui, ypač po to, kai čia 2004 m. kilęs gaisras sunaikino dalį šio unikalaus XVIII a. statinio autentikos: stogą, pastato vidurinės dalies patalpas ir kt. Tačiau... Rajono valdžia, kultūros paveldo puoselėtojai, Biržuvėnų gyventojai rankų nenuleido, parengė Biržuvėnų dvaro sodybos pritaikymo viešosioms reikmėms projektą ir 2008 m. jo įgyvendinimui iš Europos ekonominės erdvės finansinių mechanizmų ir Lietuvos Respublikos biudžeto gavo 4,5 mln. litų. Gavę paramą jie pasiraitytojo rankoves ir ėmėsi darbų. Taip prasidėjo šio dvaro sodybos atgimimas. Projektas buvo sėkmingai įgyvendintas. Jam vadovavo architektas Rimas Grigas, darbus vykdė bendrovė „Virbarta“, o atsakinga už projekto įgyvendinimą buvo Telšių rajono savivaldybės administracija. Vėliau iš ES lėšų buvo tvarkomi ir turizmui pritaikomi dvaro unikalūs ūkiniai pastatai, parkas. Neliko be dėmesio ir sodyboje esantis mūrinis buvęs kartono fabriko pastatas, kuriame yra veikusi ir elektrinė, vandens malūnas.

Šiandien Biržuvėnų dvaro sodyba – viena geriausiai sutvarkytų, daug turistų dėmesio sulaukiančių dvarų sodybų Žemaitijoje. Šiais metais jos valdytoju tapo Telšių turizmo ir informacijos centras, čia plėtojantis muziejinę ir edukacinę veiklą.

KOKIĄ ISTORIJĄ LIUDIJA SENASIS BIRŽUVĖNŲ DVARAS?

Biržuvėnai – viena seniausių Žemaitijos gyvenviečių. Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose (vyskupo Henriko rašte dėl pietinio Kuršo žemių dalybų) ji paminėta 1253 m. balandžio 5 dieną. Biržuvėnų kaimas – Telšių rajono Luokės seniūnijoje, apie 4 kilometrai į vakarus nuo Luokės miestelio. Čia teka Virvytės (Virvyčios) upė, kuri iš kelių pusių apjuosia Biržuvėnų dvaro sodybą. Šalia gyvenvietės, pietinėje dvaro sodybos pusėje – Kopyčkalniu ir Bambizkalniu vadinamas IX–XIII a. Biržuvėnų piliakalnis su senovine gyvenvietė.

Karališkasis Biržuvėnų dvaras rašytiniuose šaltiniuose pradedamas minėti XIV amžiuje. Vėliau jis buvo privatus, XVI a. priklausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Kęstartų giminei. Žinoma, kad 1554–1571 m. Biržuvėnų valsčiaus tijųnas buvo Sebastijonas Kęstartas (archeologinių tyrimų metu yra rastas koklis, puoštas Kęstartų giminės herbu, 1575 m. gamybos data ir inicialais P. K.; tikėtina, kad tai dvarą valdžiusio Petro Kęstarto inicialai). Iš P. Kęstarto 1572 m. dvarą perėmė Mikalojus Tolvaišas, iki 1598 m. buvęs tijųnu. Kęstartai, Tolvaišai buvo Reformacijos rėmėjai. 1824 m. plane Biržuvėnų piliakalnis vadinamas „kalwinska gora“, tad mokslininkai spėja, kad Kęstartų, Tolvaišų valdymo

(Nukelta į 18 p.)

Antrosios Mykolo Jono Gorskio žmonos Marijonos (Onos) Reginos Vainaitės portretas. XVIII a. Dailininkas nežinomas. Portretas saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje

laikais kaime galėjo būti pastatyta kalvinų koplyčia.

Nuo XVI a. Biržuvėnai buvo valsčiaus (XVII a. vadintas ir pavietu) administracinis centras.

Apie 1637-uosius Žemaičių seniūnijos vėliavininkas, žemaičių karuža Sebastijonas Jonas Kęstarcas Biržuvėnų dvarą pardavė Pajūrio seniūnui Aleksandrui Vainai (tais metais buvo sudarytas ir dvaro inventorių). Valdant Vainoms po dvaro oficina buvo įrengtas iki šiol išlikęs rūsys.

Biržuvėnų šeimininkai Gorskiai

1667 m. Vladislovas Vaina su žmona Felicijona Belikevičiūte-Vainiene Biržuvėnus perleido Beržėnų ir Pašatrijo valdytojui, Tverų seniūnui, o nuo 1766 m. – Žemaitijos kaštelionui Mikolui Jonui Gorskiui. Nuo tada Biržuvėnai iki pat 1940 m. priklausė Gorskių giminei. Nežinoma kodėl, bet 1690 ir 1717 metais dūmų (taip anuo metu vadinti ūkiai) surašymuose yra nurodyta, kad Biržuvėnų savininkas yra Danielius Bialozoras.

XVII a. Gorskiai padėjo pagrindus dabartinei Biržuvėnų dvaro sodybai.

1720 m. karalius Augustas II (1670–1733) Biržuvėnams suteikė privilegiją rengti turgų, tačiau gyvenvietė, kad ir turėdama prekybos teises, į miestelį neišaugo. Daugiausiai gyventojų (297) XX a. čia buvo 1959 m., o dabar – nebesiekia ir šimto.

Biržuvėnų dvaras ne visada buvo Gorskių šeimos pagrindinė rezidencija. Tokia šio dvaro sodyba jis tapo tik XVIII a. vid., po Žemaitijos pataurininkio, pilies teisėjo, nuo 1766 m. Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio (apie 1710–1776) santuokos su Marijona (Ona) Regina Vainaitė 1759 metais. Jiems valdant Biržuvėnus, gerai iš tolo matomoje vietoje, ant nedidelės kalvelės, šalia tvenkinio ir upės buvo suformuota reprezentacinė rezidencija: iškilo barokinis medinis gyvenamasis ponų namas, dvi oficinės, arklidė (stainia), skirta brangiesiems žirgams, buvo pasodintas parkas, sutvarkytas didelis, gražiai suplanuotas dvaro kiemas. Toliau nuo dvaro reprezentacinio kiemo, laukuose, iškilo didžiuliai dvaro ūkiniai pastatai, o kitoje Virvytės upės pakrantėje buvo pastatyti nedideli nameliai, skirti dvaro sody-

Restauruota Biržuvėnų dvaro oficina ir parko pavėsinė. 2024 m. gegužės mėn.

Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos bajorų Gorskių herbas Nalenč (senasis – iš Bartolomėjaus Paprockio „Gniazdo cnoty“, 1578 m. išleisto Krokuvoje Ossolineum, naujasis – iš XXI a. leidinių)

boje ir laukuose dirbusiems žmonėms.

1764 m. užbaigę sodybos centrinės dalies įrengimą, Gorskiai laukuose pastatė iki šiol išlikusį monumentalų baltai dažomą mūrinį koplytstulpį.

Po M. Gorskio mirties dvarą paveldėjo jo sūnus – Žemaitijos tijūnas, pulkininkas Liudvikas Bartolomėjus Gorskis (1749–1815).

Išlikęs 1824 m. dvaro sodybos planas atspindi Mykolo ir Liudviko Gorskių formuotos dvaro sodybos tuometinę situaciją.

Po Liudvio Gorskio mirties dvarą perėmė jo anūkas – Telšių pavieto vėliavininkas Adomas Gorskis (1787–1850). Jis dalyvavo 1831 m. sukilime, todėl, sukilimui pralaimėjus, vos išvengė turto konfiskacijos ir suėmimo.

1831-ieji Biržuvėnams atnešė daug nelaimų – kaime ir dvare siautė choleros epidemija, į kapus nusinešusi nemažai gyventojų.

Po Adomo Gorskio Biržuvėnų dvare šeimininkavo jo sūnus – Telšių pavieto maršalka Napoleonas Liudvikas Titas (1811–1880). Šiam mirus, dvaro sodyba ir dalis jo žemių perėjo jo sūnaus iš antrosios santuokos Antano Gorskio (1881–1919), vadinto kupreliu, nuosavybėn. 1897 m. įvesdinimo raštu jam buvo priskirtas dvaro centras kartu su sodyba.

Valdant A. Gorskiui, dvaro teritorijoje buvo užtvėnkta Virvytės upė, pastatytas vandens malūnas, antrosios arklidės, skirtos darbiniams arkliams, įrengta lėptpjūvė.

Apie 1840-uosius Biržuvėnų dvare vyko didelės statybos, sodyba buvo pertvarkoma. Tada čia dirbo anuo metu garsūs meistras Johanas, Sohdanas ir

Mykolo Jono Gorskio (apie 1710–1776) palikuoinis, Lietuvos taurininkas, Šv. Stanislovo ordino kavaliereus Leonas Gorskis (apie 1760–1807). XVIII a. Dailininkas Leonas Gurskis. Portretas saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje

Kristijonas Niederstrasseriai. XIX a. 4 ketvirtyje–XX a. pr. buvo rekonstruotas ponų gyvenamasis namas, ūkinėje zonoje pastatytos didelio tūrio medinės daržinės, mūrinis tvartas, karvidės. Tuo laikotarpiu Virvytės upės slėnio apatinėje terasoje, viršutinėje aikštelėje esančiame dvaro kieme ir ponų gyvenamojo namo aplinkoje buvo rekonstruotas peizažinis parkas su taisyklingo planavimo elementais (pirminio projekto autorius – kraštovaizdžio architektas Antanas Zaleskis). Dvaro vaismedžių sodas buvo išplėtotas tarp reprezentacinės, ūkinės zonų ir senojo Telšių–Šiaulių kelio.

1909–1910 m. malūno vietoje pastatytas namas, kurio vienoje dalyje buvo elektros jėgainė, o kitoje – 1909–1938 m. veikęs kartono fabrikas. Šalia jo iškilo inžinieriaus namas, kairėje upės pakrantėje – nauji fabriko darbininkų namai. Jėgainė elektra aprūpindavo ponų rūmus, dvare dirbusių gyventojų namus bei visą tuo metu Biržuvėnuose buvusį gana modernų dvaro ūkinį sektorių, kūria-

(Nukelta į 20 p.)

Biržuvėnų dvaro sodybos fragmentas ir parko vaza. 2024 m. gegužės mėn.

Biržuvėnų dvaro sodybos vežiminė ir arklidės; krosnis dvaro ponų gyvenamajame name. 2024 m. gegužės mėn.

me unikalumu ir savo dideliais parametrais išsiskyrė dvejose dvaro daržinėse su keturiais užvažiuojamųjų tiltų pylimais. Viena daržinė turėjo antrojo pylimo lauko akmenų mūro atraminę sienutę.

Kai Biržuvėnų kartono fabriką uždarė, jo vietoje XX a. 3 dešimtmetyje įrengė vandens malūną. Dabar jis nebeveikia, bet viduje yra išlikusi visa malūno įranga. 1938 m. prie šio pastato pristatyta lentpjūvė su gatvio patalpa. Dvaro sodyboje yra buvusi ir plytinė.

Dvaro sodyba iki Žemės reformos ir po jos

1889 m. Biržuvėnų dvarui priklausė 1197 dešimtinių dirbamos, 533 dešimtinių kitos žemės ir 1067 dešimtinių miško. XIX a. dvarui dar priklausė ir Staniškės bei Paluklaukės (Dirmiškės) palivarkai.

XX a. pr. dalį savo žemių Antanui Gorskiui patikėjo jo sesuo Ona.

Daug sumaišties čia būta Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu. 1915 m. pavasarį kaime vyko net rusų kazokų ir vokiečių karinių dalinių mūšis.

1923 m. Biržuvėnų dvarui priklausė 185 gyventojai. Prieš Lietuvoje paskelbiant Žemės reformos įstatymą iš Onos Gorskienės tam, kad būtų aprūpinti kariškiai, valdžia nusavino dalį jai priklausiusios žemės ir miško. Tada O. Gorskienės žinioje liko apie 710 ha žemės. Prasidėjus Žemės reformai, jai buvo palikta tik 200 ha kultūriniam ūkiui kurti.

1929 m. Parceliacijos plane nurodyta, kad Biržuvėnų

Biržuvėnų dvaro sodybos parko fragmentas ir ponų gyvenamojo namo terasos medinis ažūras. 2024 m. gegužės mėnuo

dvaro sodybai priklauso 465 ha dirbamos žemės ir ganyklų bei 50 ha miško. Užbaigus Žemės reformą, dvarui priklausė tik apie 130 hektarų. Išparceliuotas dvaras buvo pavadintas Biržuvėnų kaimu.

Tarpukariu pirmajame fabriko darbininkų name veikė Jokimo Gusčio krautuvė ir paštas.

Sovietų valdžia Biržuvėnų dvarą nacionalizavo, todėl Gorskiai 1940 m. persikėlė laikinai gyventi į Šaukėnų dvarą, o 1944 m. išvyko į užsienį. Dabar Gorskių palikuonys gyvena Lenkijoje ir Prancūzijoje.

Sovietmečiu ponų name veikė Luokės tarybinio ūkio Biržuvėnų skyriaus kontora, kurį laiką – ir vaikų darželis, biblioteka, prie kurios buvo salė, antrame aukšte gyveno kaimo žmonės.

Dabar dvaro sodyba ir joje išlikę 22 objektai yra įtraukti į Lietuvos Kultūros vertybių registrą, juos saugo valstybė. Šie objektai yra:

1. Biržuvėnų dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas (unikalus objekto kodas 25414);

2. Biržuvėnų dvaro sodybos oficina (25415);
3. Biržuvėnų dvaro sodybos arklidė (25416);
4. Biržuvėnų dvaro sodybos vežiminė (25417);
5. Biržuvėnų dvaro sodybos ledainė (25418);
6. Biržuvėnų dvaro sodybos inžinieriaus namas (25419);
7. Biržuvėnų dvaro sodybos kartono fabriko-malūno pastatas (25420);
8. Biržuvėnų dvaro sodybos pirtis-skalbykla (25421);
9. Biržuvėnų dvaro sodybos rūsys (25422);
10. Biržuvėnų dvaro sodybos kiaulidė (25423);
11. Biržuvėnų dvaro sodybos svirnas (25424);
12. Biržuvėnų dvaro sodybos tvartas (25425);
13. Biržuvėnų dvaro sodybos pirma daržinė (25426);
14. Biržuvėnų dvaro sodybos antra daržinė (25427);

(Nukelta j 22 p.)

Biržuvėnų dvaro sodybos fragmentas, užtvėnkta Virvytė ir buvęs mūrinis dvaro kartono fabrikas, elektrinė ir vandens malūnas

15. Biržuvėnų dvaro sodybos pirmas fabriko darbininkų namas (25428);

16. Biržuvėnų dvaro sodybos antras fabriko darbininkų namas (25429);

17. Biržuvėnų dvaro sodybos trečias fabriko darbininkų namas (25430);

18. Biržuvėnų dvaro sodybos pirmas kumetynas (25431);

19. Biržuvėnų dvaro sodybos kalvė (25432);

20. Biržuvėnų dvaro sodybos Gorskių šeimos senosios kapinės (25433);

21. Biržuvėnų dvaro sodybos parkas (25434);

22. Biržuvėnų dvaro sodybos Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos karių kapai (41103);

Kai kurie šie objektai yra neblogai išlikę, dalis jų jau restauruota arba renovuota, o dalies tik likučiai mūsų dienų sulaukė. Parke yra ir Gorskių laikais gerai prižiūriėtų dvaro tvenkinių, nemažai senųjų želdinių, keletas sakralinių objektų.

Gorskių šeimos kapinaitės – dvaro sodybos vakarinėje dalyje, ant mišku jau apaugusios kalvos Jose yra palaidoti Adomas, Napoleonas Titas ir Antanas Gorskiai. Dvaro teritorijoje yra ir Pirmojo pasaulinio karo vokiečių kareivių kapinaitės. Spėjama, kad į jas po karo buvo perkelta Biržuvėnuose stovėjusi kalvinų koplyčia.

Paskenduolių kryžius

Unikalus šioje sodyboje ant tvenkinio šiaurinio kranto esantis medinis 1912 m. pastatytas Paskenduolių kryžius. Nuo seno ant jo buvo žymima, kiek tvenkinyje paskendo žmonių. Kai kryžius sutrešdavo, jis būdavo pakeičiamas nauju, jame nurodant, kiek buvo paskendę žmonių iki naujojo kryžiaus pastatymo. Jei kas nors vėliau nuskęsdavo, ant kryžiaus vėl nauja žyma atsirasdavo. Tarpukariu sodyboje apsilankęs fizikas, etnografas Ignas Končius (1886–1975) ant kryžiaus suskačiavo 36 atžymas. Dabar šio kryžiaus rytinėje pusėje matosi vertikali juodų kryželių eilė.

Vertingas XVIII–XIX a. stambios medinės dvaro sodybos pavyzdys

Dabartiniai Biržuvėnų dvaro sodybos šeimininkai, reklamuodami ją, rašo, kad, nepaisant to, jog daugelis čia esančių pastatų yra ne kartą remontuo-

Paskenduolių kryžius Biržuvėnų dvaro sodyboje. 2024 m. gegužės mėn.

ti, kai kurie ir rekonstruoti (daugiausiai pakeitimų padaryta XIX a.), kad sodyba stipriai nukentėjo sovietmečiu, kai ji buvo tapusi šiose apylinkėse veikusio tarybinio ūkio centru, o dauguma pastatų buvo naudojami ne pagal pirminę paskirtį, šandien ji – „*vertingas XVIII–XIX a. stambios medinės dvaro sodybos pavyzdys, atspindintis natūralią tokių sodybų raidą feodalizmo laikotarpyje. Ji pilnai išlaikė visas būdingas šioms sodyboms dalis (reprezentacinę, ūkinę, gamybinę, ir gyvenamąją zonas) su palyginti gerai išsilaikiusiu tradiciniu jų užstatymu. Pastatų architektūra atspindi dvaro sodybos daugiau kaip 200 metų laikotarpio vystymosi raidą, apimančią baroko, klasicizmo ir istorizmo epochas. Vertingiausi iš pastatų – XVIII a. dvaro reprezentacinėje dalyje esantys pastatai.*“

Biržuvėnuose – muziejus, Žemaitijos turizmo informacijos centras

Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo Biržuvėnų dvaro sodybos ponų gyvenamajame name

Biržuvėnų dvaro sodybos lankytojai ponų gyvenamojo namo svetainėje. 2024 m. gegužės mėn.

buvo įkurtas visuomeninis etnografinis muziejus, veikė biblioteka. Tada čia muziejumi, biblioteka rūpinosi šio krašto šviesuolės seserys Aldona ir Laima Simonavičiūtės. 2004m. pabaigoje kilus gaisrui, ugnis pastatą nuniokojo – sudegė namo stogas, daugiau nei pusė sienų konstrukcijų ir dalis vidaus įrangos. Dalį eksponatų pavyko išsaugoti. Muziejus atkurtas 2005 m., centrinė Biržuvėnų dvaro sodybos dalis restauruota 2009–2012 m., dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas atstatytas 2011 metais. Dabar čia veikia Meno ir edukacijų centras (muziejinė ekspozicija, Telšių rajono savivaldybės Karolino Praniauskaitės bibliotekos filialas), priimami lankytojai, teikiama informacija apie Telšių rajono lankytinus objektus, organizuojamos ekskursijos, parodos, kiti kultūriniai bei edukaciniai renginiai.

Į atkurtą dvaro ponų namą užsukę lankytojai pamato autentiškai atkurtas pastato patalpas, židinius su XVIII a. kokliais, kaminą, svetainių, virtuvės, indaujos, ponų miegamojo, kabineto ir kitas patalpas. Jos apstatytos senoviniais baldais. Muziejuje yra galimybė užsisakyti gidą.

Šalia ponų gyvenamojo namo yra atstatyta oficina, arklidė ir vežiminė. Centrinė parko dalis gražiai sutvarkyta ir gerai prižiūrima.

Dvaro senoviniame pirties pastate veikia Filosofijos ir sielotyros laboratorijos ir paramos fondo „Silentium“ sakraliųjų amatų mokykla „Menantys“. Jos nariai vykdo tyrimus, renka autentišką medžiagą, rekonstruoja rastus objektus, mokosi unikalių sakralaus paveldo amatų.

Biržuvėnų porceliano kolekcija

Biržuvėnų dvaras itin daug dėmesio sulaukė po to, ki čia 2005 m. iš Prancūzijos atvykusios buvusio Biržuvėnų dvaro šeimininkų palikuonė grafitė Janina de Nagourski pagal jos atsivežtą brolio nupieštą planą, padedama vietos gyventojų, surado iš dvaro pasitraukiančių grafų Gorskių 1940 m. paslėptą porceliano kolekciją. Iš viso tada buvo rasta 290 porcelianinių indų bei dvi sidabruotos vazos šampanui. Didžioji jų dalis pagamin-

ta XIX a. Saksonijoje. Visas šis turtas Janinos de Nagourski valia tada buvo perduotas saugoti tada savarankiškai veikusiam Žemaičių vyskupystės muziejui (dabar jis – Žemaičių muziejaus „Alka“ ekspozicinis padalinys). Šiomet kolekcija, Žemaičių muziejui „Alka“ suteikus, sugrįžta į dvarą ir pradedama eksponuoti ponų gyvenamojo namo svetainėje.

Į Biržuvėnus atvykstančių turistų ir kitų svečių dėmesį dažnai patraukia ir į šiaurę nuo dvaro sodybos teritorijos ribos, kairiajame Virvytės upės krante, esantis šaltinis, vadinamas Laumės Pėda. Pasakojama, kad jo vanduo esantis stebuklingas – sugrąžinantis jaunystę ir sveikatą. Seniau prie jos iš dvaro parko vedė tiltas per Virvytę ir beržais apsodintas takas. Prie šio šaltinio auga sena pušis, yra koplytėlė. Gorskių laikais, patvenkus šaltinį, čia buvo įrengti Gorskių žuvų žiemojimo tvenkiniai.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. „Biržuvėnų dvaro sodyba“, *Kultūros vertybių registras*: <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

2. „Biržuvėnų dvaro sodyba“, *Telšė*: <https://visit.telsiai.lt/lankytinos-vietos/birzuvenu-dvaro-sodyba/>.

3. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: www.vle.lt

*Parengė Danguolė Želvytė
Nuotraukos Danutės Mukienės*

Rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana apie 1908-uosius metus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Dvarų kultūros išauginta rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana

„Šatrijos Raganos kūryba, prasidėjusi prieš šimtmetį, yra praeities literatūra dabartyje. Literatūra, kuri yra svarbi tuo, kad išliko, išlaikydama praeities gyvenimo, patirties, mąstymo, jausmų, kalbos formas. [...] Kultūra, kuri išaugino būsimą rašytoją, yra dvarų kultūra.“

Viktorija Daujotytė

2025-aisiais sukaks 95-eri metai kaip Židikuose (Mažeikių raj.) mirė, o 2027 m. – 150 metų kaip Medingėnuose gimė viena iškiliausių žemaičių rašytojų – lyrinės psichologinės prozos pradininkė lietuvių literatūroje, vertėja, pedagogė, labdarė, lietuvių tautinio, nacionalinio judėjimo dalyvė, spaudos bendradarbė Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930). 1927-aisiais, rašytojai pažymint penkiasdešimtmetį, ji buvo apdovanota Lietuvos

Didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu, o už pedagoginius tyrinėjimus Vytauto Didžiojo universitetas jai suteikė Garbės daktarės vardą.

Rengiantis artėjančioms sukaktims Mažeikių rajono savivaldybė ir Šatrijos Raganos bendrija šių metų gegužės mėnesį kreipėsi į Lietuvos Respublikos Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisiją, prašydama, kad 2027-ieji Lietuvoje būtų paskelbti Šatrijos Raganos metais. Koks bus priimtas nutarimas, dar nežinoma, svarbiausia, kad ši asmenybė, jos darbai ir kūriniai nebūtų užmiršti, kad jos gyvenimo pavyzdys skatintų mus rūpintis ne tik savimi, bet ir tais, kuriems gyvenimas sėkmės pagailėjo.

Medingėnai, Labūnava, Užventis, Sankt Peterburgas, Varšuva, Šiauliai, Mūrai, Gryva, Pavandenė, Šveicarija, Šaukotas, Vilnius, Marijampolė, Židikai... Tai pagrindinės rašytojos gyvenimo stotelės. Iš pažiūros vingiuotas, bet tikrovėje tiesus kelias, kuriuo ėjo Marija, nuo pat jaunystės siekusi tarnauti žmonėms, būti jiems naudinga. Šio kelio pabaiga – Židikuose, kur gimė žymiausi jos kūriniai, iš kurių iki šiol sklinda jos gerumo, meilės ir pasiaukojimo kitiems šviesa.

Leidiniai apie Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą:

1. K. Čibiras. „Gyvenimo menininkė – Marija Pečkauskaitė“. 1937.
2. J. Žėkaitė. „Šatrijos Ragana“. Vilnius, 1984.
3. V. Daujotytė. „Šatrijos Raganos pasaulyje“, Vilnius, 1997.
4. „Atsiminimai apie Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą [sudarė V. Daujotytė, B. Speičytė], Vilnius, 1997.
5. „Šatrijos Raganos kelias“ (Žemaičių žemė“), Vilnius, 1997, nr. 4.
6. „Tokią gražią kartą man atsiuntei. Šatrijos Raganos šeimos atvirlaiškiai“ [sudarė B. Speičytė, M. Kvietkauskas], V., 2002.
7. G. Mikelaitis, „Kilti ir kelti: Šatrijos Raganos literatūros teologija: monografija“, Vilnius, 2012.

Šatrijos Raganos „Raštai“

- „Raštai“ (7 tomai), Kaunas, 1928–1937.
„Rinktiniai raštai“ (2 tomai), Vilnius, 1969.
„Laiškai“, Vilnius, 1986.
„Raštai“ (4 tomai), Vilnius 2006–2010.

Stanislavos ir Ksavero Šiukštų dvaras Medingėnuose – rašytojos gimtinė

Bajoraitė Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Raganė gimė 1877 m. kovo 8 d. savo mamos Stanislavos Šiukštaitės-Pečkauskienės tėvams bajorams Stanislavai ir Ksaverui Šiukštomis priklausiusiame dvare, kurio žemės plytėjo dabartinio Plungės rajono Keturakių ir Žlibinų kaimų teritorijoje. Tą pačią kovo 8-ąją Marija ji buvo pakrikštyta už trijų kilometrų stovėjusioje medinėje Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčioje (Rietavo sav.). Šiandien jos vietoje jau stovi nauja, bokštais dangų remianti šventovė ir savo skleidžiama šviesa traukianti kasmet vis labiau retėjančius šių vietovių gyventojus.

Marijos senelis – Vincentas Pečkauskas, tėvas – Anupras Pečkauskas, pakrikštytas 1829 m. liepos 22 d., mama – už savo vyrą 18 metų jaunesnė Stanislava Šiukštaitė. Pagal carinės Rusijos įstatymus bajorystė Pečkauskams buvo suteikta 1803 m. balandžio 13 d. Mogiliavo bajorų deputatų susirinkime. Šios giminės šaknys siekia XVII a. I pusę.

Pečkauskai buvo išsilavinę, kultūra besidomintys žmonės, savo namuose turėję turtingas knygų bibliotekas. Kaip yra minėjusi pati rašytoja, jos senelių Šiukštų dvare, kai ji čia lankydavosi, visada buvo smagu ir skambėjo muzika.

Šiukštų dvaro sodyba, kuri priklauso Plungės rajono Žlibinų seniūnijai, gerokai nutolusi nuo pagrindinių kelių. Šiandien čia, nepaisant to, jog ji kaip nacionalinės reikšmės objektas nuo 1993 m. vasario 1 d. yra įtraukta į Lietuvos Kultūros vertybių registrą (unikalus kodas 10536), saugoma valstybės, paskutiniaisiais metais retai kas te užsuka. Pagrindinė priežastis ta, jog šios sodybos vietoje dvaro pastatų, kurie liudytų apie seniau čia buvusį gyvenimą, jau nebėra – tai, kad čia jų būta, primena tik išlikę statinių pamatų likučiai ir buvusios ledainės skliautiniai rūšiai, išmūryti tam naudojant rankų darbo degintas raudono molio plytas. Yra dar ir gyvybės pilnų senojo parko medžių, kitų želdinių.

Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčia, varpinė ir Vytauto Didžiojo gimimo 500 metų sukakties proga pastatytas paminklas. D. Ramonaitės nuotrauka

Medingėnų žemių istorija

Medingėnai – viena iš anksčiausiai istoriniuose šaltiniuose paminėtų Žemaitijos vietovių. Pirmasis žinias apie ją randame 1253 m. istoriniuose šaltiniuose (Ordino ir Kuršo vyskupo žemių dalybų akte). Čia kaimas vadinamas Nedinga. Apie jį užsiminta ir 1390 m. gegužės 26 d. Žemaitijos atstovų ir Ordino sutartyje, kuria garantuojami abipusiai

(Nukelta į 26 p.)

Buvusios Medingėnų dvaro ledainės rūšių fragmentas. D. Mukienės nuotrauka

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos močiutė Stanislava Šiukštienė ir mama Stanislava Šiukštaitė-Pečkauskienė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

prekybiniai. Šiame dokumente paminėti Medingėnų žemės atstovai Maizebutas, Dirksteklis, Rukundė, Daukša, Regelis, Skučias.

XIV–XVI a. Medingėnai jau buvo nedidelės apskrities centras, susiformavęs dešiniajame Minijos krante. Dabar nuo čia iki artimiausios gyvenvietės (Žarėnų) – 9, iki Telšių – 22 kilometrai. Kraštovaizdis kalvotas, miškingas. Spėjama, kad Medingėnų pavadinimas kilęs nuo žodžio *medė*, nes anksčiau, o kartais net ir dabar žemaičiai girias vadindavo ir vadina medėmis. Pasak mūsų dienas pasiekusių pasakojimų, ši gyvenvietė pradėjusi kurtis medėje, tad ji ir buvo pavadinta Medinga (Nedinga), o vėliau – Medingėnais.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) laikais Medingėnai buvo dvaras ir valsčius. Jį nuo 1527 m. per savo vietininkus valdė Žemaičių seniūnas Stanislovas Kęsgaila. Iš 1528 m. karinės

prievolės sąrašų matyti, kad Medingėnų valsčiuje gyveno 23 šeimos. Šiame sąrašė jau minima ir bajorų Šiukštų šeima. Spėjama, kad 1567 m. Medingėnų paviete jau galėjo gyventi apie 3 500 žmonių. Iš jų 52 šeimos buvo bajorų.

XVI a. Medingėnų dvarą pradėjo valdyti bajorai Šiukštos, vėliau dvaro šeimininkais tapo Verhyhos-Darevskiai, Nepriklausomos Lietuvos laikais čia šeimininkavo Jacevičienė.

Netoli Minijos upės pastatyti senieji Medingėnų dvaro centriniai rūmai buvo mūriniai, aptverti aukšta rąstų tvora. Sodyboje augo didelis vaismedžių sodas, ant Minijos kranto veikė dvarui priklausęs vandens malūnas. Pro rūmus srovenusio šaltiniuoto upeliuko pakrantėje stovėjo tabokinės malūnas. Ant kalnelio rymojo beržais apaugusios kapinaitės, kur buvo laidojami dvaro šeimininkai ir jų artimiausi giminės. Toje kalvoje dar tarpukario metais būta pastatų griuvėsių. Pasakojama, kad būtent ten iš pradžių stovėjo pagrindiniai dvaro rūmai. Kai jie sudegė, ponai persikėlė gyventi į sode, šalia ūkinės zonos buvusį aukštųjų dvaro tarnautojų namą, pastatytą iš skaldytų akmenų ir kalkių.

Rašytiniuose šaltiniuose randame žinių, kad pirmoji Medingėnų bažnyčia pastatyta 1671 metais. Vyskupas Motiejus Valančius nurodo, kad 1746 m. Medingėnuose „kaži kas“ pastatęs bažnytelę. Medingėnų bažnyčia rašytiniuose šaltiniuose minima ir 1841 metais. Tai turėjo būti ta pati bažnyčia, kurioje pakrikštyta ką tik gimusi rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. 1902 m. klebono kun. Malinausko ir parapijiečių rūpesčiu pastatyta iki šiol išlikusi nauja medinė stačiakampė trinavė Švč. Trejybės bažnyčia, kurią suprojektavo inžinierius N. Andrejevas. Savo architektūra tai viena iš įdomesnių medinių bažnyčių Žemaitijoje. 1938 m. Medingėnų parapijai priklausė 1 547 parapijiečiai.

XIX a. pabaigoje, trys kilometrai nuo Medingėnų bažnytkaimio, buvo dar vienas Medingėnų dvaras, taip pat priklausęs bajorams Šiukštoms. Kaip tik šio dvaro sodyboje 1877 m. kovo 8 d. ir gimė Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Marija čia ilgai neužsibuvo. Netrukus po gimimo ją tėvai išsivežė į netoli Užvenčio buvusį Labūnavos dvarą (Kelmės raj.), kurį buvo paveldėjęs rašytojos tėvas Anupras Pečkauskas.

Iš kairės: buvęs Medingėnų bajorų Šiukštų dvaro ponų gyvenamasis namas apie XX a. 7 deš. vidurį. Fotografas Vitas Valatka; nykstantys Medingėnų Šiukštų dvaro pastatai apie XX a. pradžią. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Plungės rajono savivaldybės bibliotekos archyvo

Nesutraukti giminystės ryšiai

Nepaisant to, kad Medingėnus Marija paliko dar kūdikystėje, su gimtąja sodyba ir čia gyvenusiais žmonėmis ji ryšių nenutraukė. Vaikystėje čia atvykdavo kartu su tėvais, o vėliau ir viena. 1901 m. birželio 24 d. laiške, išsiųstame P. Višinskiui, ji rašė:

„Jau savaitė baigiasi, kaip čionai viešime, o apie pargrįžimą namon nei kalbos nėra, bijau ir pamislyti, kada tai bus. Atmosfera čia tokia stebėtina, jog žmogus nieko negali dirbti, dągi mislyti žmoniškai: vienu žodžiu, „psieje się“ ir gana. Atsikeliame 10-toj, atsigulame 12-toj nakties; per visą dieną valgome; protas visai užtemtas (zaāmiony). Žadėjau šį tą čia padirbti, o dabar vos vos teatsivožijau pas tave tą laiškelį parašyti. [...] Viena tik paguoda, kad muzikos prisiklausysiu lig soties: ponė H., sesuo dėdienės, yra taipogi ir grąjija per dienas.“

Yra išlikusių ir atvirlaiškių, kuriuos iš Medingėnų Marija adresavo P. Višinskiui. Vienas išsiųstas 1902 m. liepos 14 d. Jame Marija rašo, kad Medingėnuose ji ruošiasi būti iki rugpjūčio 7 d. Na, o 1904m. birželio 21 d. P. Višinskiui išsiųstoje žinutėje rašytoja praneša: *„Važiuoju į Medingėnus, gal prisieis ilgai ten paviešėti, dar pranešiu, bet lig 9–10 liepos mėn. galite tikrai ten adresuoti laiškus. [...]“*. 1904 m. liepos 2 d. dienos data pažymėtame atviruke Marija Povilą informuoja, kad į Palangą nusprendė nevykti – vasaros Medingėnuose.

Kai buvusio gyvenimo ženklai pradeda nykti (praradimų ir atradimų laikas)

Pečkauskų šeimai iš Medingėnų išvykus, Šiukš-

tų dvarelyje iki Antrojo pasaulinio karo gyveno Marijos mamos giminaičiai – Šiukštų palikuonys. Sovietų valdžia dvarą nacionalizavo ir jame apgyvendino buvusias kumečių šeimas, kurios mažai ką žinojo apie šio dvaro istoriją, čia gimusią rašytoją, tad gyveno kaip išmanė, pastatus ne itin saugojo ir sodyba menkai tesirūpino. Taip ji pamažu ėmė nykti, o joje – ir unikalus, iš molio drėbtas didelis vienaaukštis buvęs ponų gyvenamasis namas.

1969 m. buvo parengtas sodybos sutvarkymo projektas, bet jam įgyvendinti lėšų nesurasta. To laikotarpio (1965, 1967 ir 1975 metų) sodybos gyvenamojo namo vaizdų yra išlikę Žemaitijos istorijos tyrinėtojo, archeologo ir Žemaičių muziejaus „Alka“ darbuotojo Vito Valatkos (1927–1977) užfiksuotose nuotraukose.

1995 m. vasario 10 d. „Plungės“ laikraštyje išspausdintame Antano Kakanausko straipsnyje „Paminklas, kuriam restauruoti Vyriausybė nesurado lėšų“ rašoma jog *„iš visų Plungės rajono lankytinų vietų labiausiai apleista yra rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtinė. Buvusio Medingėnų dvaro pagrindinis pastatas yra aplūžęs, nutriušęs ir visiškai nepanašus į įžymybę, kurią būtų galima rodyti turistams, kitiems rajono svečiams. Apie tai, kad šio pastato-paminklo būklė yra avarinė, ne kartą Plungės rajono valdyboje buvo kalbama 1994 m. ir anksčiau. Dar prieš Atgimimą buvo užsakytas šio pastato restauracijos projektas, tačiau jo įgyvendinti nepavyko. [...]“*

Tai ne vienintelė publikacija, kuria plungiškiai,

(Nukelta į 28 p.)

Šatrijiečiai Šiukštų dvarvietėje Medingėnuose ir čia esančio L. Ruginio sukurto kopyltstulpio fragmentas. 2002 m. D. Ramonaitės nuotraukos

susirūpinę rašytojos Šatrijos Raganos atminimo įamžinimu, jos kūrybos populiarinimu, bandė atkreipti rajono ir Respublikos vadovų dėmesį į kritišką šios sodybos būklę. Deja, pinigų jos sutvarkymui nebuvo rasta.

2000-aisiais, kai buvęs ponų gyvenamasis namas ir kiti sodybos statiniai tapo nebetinkami gyventi ir naudoti, valdžia nutarė juos nugriauti. Taip ir buvo padaryta. Sodybos vietoje liko tik buvusių pastatų pamatai, baigiantis užželti tvenkinėlis, buvusio didelio gražaus parko fragmentai ir gerokai nuo jos centinės dalies nutolęs taip pat jau baigiantis sunykti ūkinis pastatas.

Pirmieji kelią į šią rašytojos tėviškės sodybą 2001-aisiais iš naujo pramynė Plungės viešosios bibliotekos, šiame krašte aktyviai veikiančios kultūros draugijos „Saulutė“ ir Žlibinų seniūnijos šviesuoliai. Jų iniciatyva 2001 m. gegužės 19 d. Šiukštų dvarvietėje buvo suorganizuota pirmoji sodybos tvarkymo talka. Jos metu surastas ir sutvarkytas iki to laiko buvęs žemėmis užgriuvęs gana gerai išsilaikęs jau minėtas skliautuotas dvaro trijų dalių ledainės rūsys, sumūrytas iš senovinių rankų darbo plytų. Tais pačiais metais prie kelio, vedančio nuo Medingėnų link buvusios dvaro sodybos, buvo pastatyta rodyklė „Šatrijos Raganos gimtinė“, o netoli dvarvietės – rodyklė „Rašytojos Šatrijos Raganos tėviškė“. Kultūros draugijos „Saulutė“ iniciatyva liaudies meistras L. Ruginis sukūrė kopyltstulpį, kuris pastatytas dvarvietėje tarp vis dar ošiančių senųjų parko medžių.

Dėl to, kad tada, kai dar buvo galimybė išsaugoti bent jau Šiukštų dvarelį ponų gyvenamąjį namą,

kažkas nesurado pinigų jo restauravimui, kaip dabar populiariu sakyti, ir įveiklinimui, ši sodyba netapo kuo nors kitu. Ši vietovė buvo ir visam laikui liks Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gimtinė.

Sunyko Šiukštų dvarelis, o Medingėnai išliko. Štai jei 1846 m. šiame kaime buvo vos 20 sodybų, 1923 m. – 236 nuolatiniai gyventojai, 1959 m. – 264, 1979 m. – 290, 1989 m. – 436, 2001 – 396, 2011 m. – 309, tai 2021-aisiais, kai didžioji dalis ne tik Žemaitijos, bet ir kitų Lietuvos etnografinių regionų miesteliai dėl didelių gyventojų migracijos buvo stipriai susitraukę, Medingėnuose nuolat gyveno 311 žmonių.

Medingėnų dvaro rūmų šviesa

Medingėnuose yra bažnyčia... Čia visada tokia erdvė, kurioje atsidūręs gali pradėti kalbą su Marija ir apie Mariją. Rašytojos 120-ųjų gimimo metinių proga grupei kultūros ir meno žmonių atvykus į Medingėnus, miestelio bažnytelėje buvo pilna papirijiečių. Jie buvo dėmesingi, jie buvo laimingi, vėl atsidūrę tame pasaulyje, kuris visą laiką supo Medingėnuose savo gyvenimo kelią pradėjusią Mariją Pečkauskaitę – muzikos, literatūros ir meno pasaulyje. Vėl atverti duris į šį pasaulį jiems padėjo literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė. Ji tada kalbėjo:

„Čia, Medingėnų dvare, savo laiku buvo didelis šio krašto kultūros židinys, iš kur tyliai švietė kultūros šviesa. Šviesa, kuri pirmiausiai buvo susijusi su tradicija. Dažnas iš mūsų jaučiame, kad dabar esame tarsi medžiai, kurių šaknys žemėje, bet dalis tų šaknų nukirsta, nukapota. Mes nė vienas arba tik retas kuris tegalime kiek daugiau pasakyti apie savo giminę, nes

Medingėnų Šiuokštų dvarvietės fragmentas. Nuotrauka iš Kultūros paveldo departamento archyvo; Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčios bokštai. D. Ramonaitės nuotrauka

mūsų atmintis nesiekia toliau senelių. Jau nežinome savo prosenelių vardų. Mažai ką begalėtume pasakyti apie tai, iš kur mes atėję, kas mes, iš kur mes esame, kaip mes esame?..

Medingėnų dvaro Šiuokštų giminė (Stanislava Šiuokštaitė – Marijos motina), kaip man atrodo, yra viena iš stipriai jaugusių į šią žemę giminių, kurių tradicijoje buvo ir kitų tautų kraujo. Viena iš Marijos probobučių buvo anglė. Nežinau kelių, kuriais į šį kraštą atkeliavo ta moteris. Gal ir ji ilgėjosi savo krašto. Gal liūdnam žvelgė į besileidžiančią saulę...

Medingėnų dvare buvo saugoma giminės tradicija, prosenių, promočių portretai. Tame dvare nuolat skambėjo muzika, buvo senų knygų. Paveikslai iš šio dvaro pateko į kolekcionierių aprašus, ir iš jų mes sužinome, kad jie ten buvo. Mažoji Marija regėjo ne tik kasdienybę, ji matė tą pasaulį ateinant ir iš praeties, kaip jos pačios, jos protėvių pasaulį. Manoma, kad Šiuokštų pavardė yra netgi pravardinė, ir kad tas dvaras yra kito dvaro atšaka, vieno iš ten tarnavusių Šiuokštų, kuris sugebėjo pelnyti savo pono pasitikėjimą ir malonę ir buvo dvariškių apdovanotas žeme.

Iš čia Mariją anksti išvežė į Labūnavą. Su motina ji lankydavosi Medingėnuose buvo čia laukiama, lėpinama. Vaikystėje Marija patyrė ypatingą malonę ir džiaugsmą – ciocių ir dėdžių meilę ir globą. Čia, Medingėnuose, ji buvo mylima ir branginama viešnia. Ji maudėsi tose savo artimųjų džiaugsmo, globos spinduliuose. Ir vėliau, kai ji, jau suaugusi, atvažiuodavo čia, Medingėnai jai būdavo poilsio, atokvėpio žemė – laiminga žemė.

Medingėnų patirtis, Medingėnų dvaro rūmų šviesa yra perėjusi į Marijos-Šatrijos Raganos kū-

*rybę. Bočelių, tetų portretuose tas patirtis galima atsekti. Būtent iš Šiuokštų giminės buvo stiprių moterų, linkusių į meną, Marija iš jų yra paveldėjusi kūrybos galią – ne tik žodžio, bet ir muzikos. Viena iš Šiuokštaičių – Marijos motinos sesuo – buvo įžymi muzikė profesionalė, koncertavusi Varšuvos, Peterburgo miestuose. Ir pati Marija, be abejonės, turėjo prigimtinę muzikalumo dovaną, muzikinę klausą. Ir jos svajonėse buvo mintis, kad galėtų sekti savo tetos pėdomis – tapti muzike. Bet gyvenimas sukosi kita linkme. Dar būdama devyniolikmetė ji ėmė abejoti, ar muzikės gyvenimas, muzika, kuri jai atrodė grožio viršūnė, ar ji nėra per daug toli nuo paprastų žmonių vargo, nuo jų rūpesčių. Ar ji pati turi teisę pasirinkti tokį gyvenimą, kuris turėtų priklausyti tik jai. Šita pamatinė mintis, kuri iški-
lo labai anksti, ir pakreipė Marijos gyvenimą kita linkme. Ji nusprendė gyventi taip, kad kuo mažiau leistų sau ir kuo daugiau galėtų skirti kitiems žmonėms. Tą liniją galime atsekti visame jos gyvenimo kelyje, jausmų pasaulyje.*

Įstabi ir labai savita yra ši Marijos nusiteikimo linija: gyventi taip, kad būtų kažkas gero kitiems padaryta ir padaryta keliais lygmenimis: mokant, auklėjant, teikiant labdarą, globojant, šelpiant ir daugiausiai viską darant savo rankomis. Gyventi taip, kad būtų įvykdytas tas didysis uždavinys – savęs paskyrimas kitiems. Ir kartu gyventi taip, kad gyvenimas būtų dar ir sukuriamas, kad neužtektų to gyvenimo, kuris yra mums duotas, bet kad tas gyvenimas būtų tarsi padaugintas, padidintas kūryba ir vėl žmonėms padalintas.

Didis džiaugsmas yra kūrybos džiaugsmas. [...]"

Rašytojos vaikystės metai LABŪNAVOS dvare (Kelmės raj.)

Labūnava ir jos apylinkės – rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos vaikystės potyrių žemė. Čia prabėgo apie dešimt jos gyvenimo metų.

Į Labūnavą rašytojos tėvai Mariją atsivežė iš Medingėnų netrukus po to, kai ji gimė.

Labūnavos dvaro žemės buvo netoli Leibūno ežerėlio, dabartinio Kelmės rajono savivaldybės teritorijoje, apie 10 km į pietvakarius nuo Užvenčio. Nuo čia einant į pietus iki Kolainių – 5 km kelio.

Labūnava niekada negarsėjo kaip didelė gyvenvietė. 1740 m. Žemaičių raštininkas, daugelio žemių savininkas Jonas Adamkavičius Kolainiuose, netoli Labūnavo, pastatė bažnyčią. Tada Kolainių parapijai priklausė ir Labūnava. 1923 m. čia buvo 53 gyventojai.

Juozas Tumas-Vaižgantas rašo, kad Labūnavos dvarą Marijos senelis Vincentas Pečkauskas buvo gavęs kraičio iš Važinskių, Marijos tėvas Anupras Pečkauskas ir antrasis buvęs šio dvaro savininkas Jokūbas Pečkauskas Labūnavos dvarą paveldėjo 1854 m. 1889 m. dvarą jau valdė vienas A. Pečkauskas. Janina Žekaitė knygoje „Šatrijos Ragana“ (V., 1984, p. 8), rašo, kad tuo metu tai buvo vidutinio dydžio Žemaitijos dvaras, kuriam priklausė 613 dešimtinių antros rūšies dirbamos žemės ir 126 dešimtinės dirbamos. Daugiausiai buvo pievų.

Vienintelėje išlikusioje Marijos Autobiografijoje (1926 m. vasario 8 d. ji pateikta Juozui Tumui-Vaižgantui rašytame laiške) rašytoja pasakoja:

„Esu šeimynoje vyriausia – paskui sesuo Zofija, paskui brolis Steponas, paskui Vincentas. 1885 m. gavau pirmąją mokytoją, iš Vilniaus Sumorokaite (advokato sesuo). Bet jau prieš tai mokėjau skaityti – kuomet išmokau – nežinau, labai anksti – 5 metų jau turėjau tėvo užprenumeruotą „Wieczory rodzinne“, laikraštį vaikams. Visa kūdikystė – auksinė. [...]“

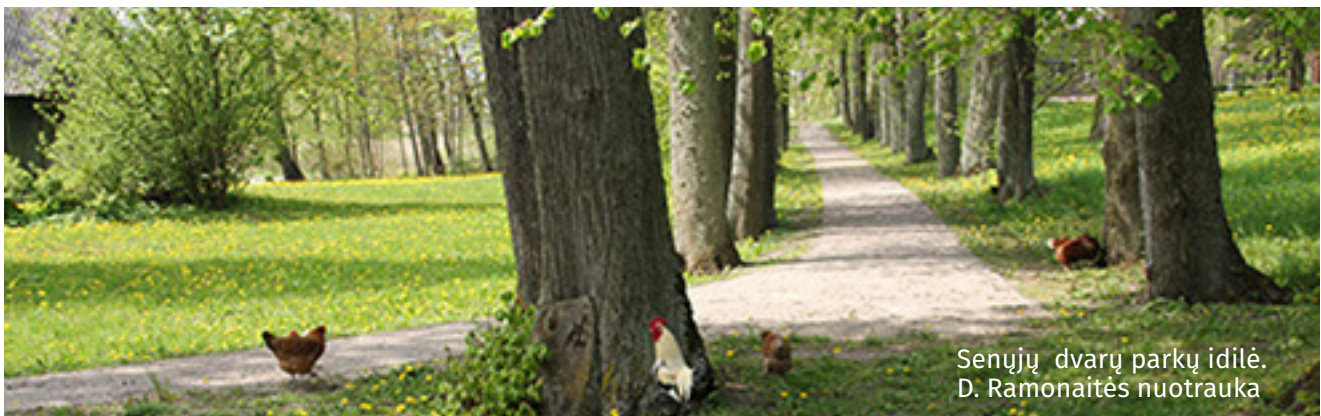
Marijos mokslai prasidėjo Labūnavos dvare.

A. ir S. Pečkauskai tais laikais gyveno išlaidžiai, dukrą labai mylėjo, tad Marijai nieko negailėjo. Įsivaini pradžios mokyklos kursą Marijai vėliau padėjo dar ir antra mokytoja – Cecilija Sondeckam, buvbo jų ir daugiau.

Kai Labūnavoje gyveno A. ir S. Pečkauskai, dvaras ir jo apylinkės priklausė Užvenčio valsčiui. Vietovės čia vaizdingos – pats Žemaičių aukštumos rytinis pakraštys, netoli Kolainių pradeda tekėti Venta. Rašytoja Labūnavos apylinkes mėgo. Čia ji lankydavosi ir vėliau, kai gyveno Užventyje, mokytojavo Pavandenėje.

1887 m. A. ir S. Pečkauskai kartu su vaikais iš Labūnavos persikėlė į Užventį, kurį A. Pečkauskas išsinuomojo norėdamas pataisyti šeimos finansinius reikalus. Na o Labūnavos dvarą tuo laikotarpiu A. ir S. Pečkauskai nuomojo.

A. Pečkauskas nebuvo žemės ir verslo žmogus, ūkininkauti jam nesisekė, tad einant metams vis labiau lindo į skolas. Taip Labūnavos dvaras tapo praskolintas ir užstatytas banke. Mirus A. Pečkauskui, Labūnavos dvaras 1900–1901 m. buvo parduotas iš varžytinių. Naujieji savininkai (K. Norvila, Bružas, Mikutis) pastatus išsidalijo. Jie buvo greitai nugyventi. Vėliau dvarvietėje buvo pastatyti keli nauji trobesiai, tačiau ir jie sunyko, tad dabar iš to dvaro jau nieko nebėra likę – tik medžiai žymi buvusią dvaro sodybą.

Senųjų dvarų parkų idilė.
D. Ramonaitės nuotrauka

MARIJOS jaunystė senajame dvare prie VENTOS

Poetė, aktorė Birutė Marcinkevičiūtė, 1997-aisiais metais sugrįžusi iš kelionės „Šatrijos Raganos kelias“, kurio metu pabuvota ir Užventyje, leidinyje „7 meno dienos“ išspausdintame straipsnyje „Šatrijos Raganos žemėje“ 1997 m. gegužės 23 d. rašė:

„Užventis – miestelis, kur Marija kitados išgyveno savo jaunystės dienas. Čia tikriausiai pirmą kartą įsimylėjo, klausėsi Ventos tekėjimo, žvelgė į saulėlydžius, atbėgdavo pasvajoti prie malūno ir klausydavosi krioklio muzikos... Čia pamilo bites ir svajojo išvažiuoti mokytis į Varšuvą, o ten nuvykusi ilgėjos jaukaus Žemaitijos kampelio. Laiške P. Višinskiui ji rašė: „Aš jus visus sapne matau, ir tankiai bites“... Viskas lyg vakar buvę – ta pati liepų alėja, patvinusi pavasarinė Venta, tas pats malūnas, svaiGINANTIS krioklio šniokštimas, ligi vandens palinkę gluosniai. Tie patys lizdų gniužulėliai aukštuose medžiuose, ir tas pats senutis smengantis dvaras, kuriame – Marijos kambarėlis ir ant sienos išlikusi relikvija – papilkėjęs nuo laiko angelo bareljefas virš senos spintos! O aplink – ta pati gyvybė: kudakuojančios vištos, šunes, varnos... [...]“.

Restauruotas Užvenčio dvaro svirnas, kuriame dabar veikia Kelmės krašto muziejaus ekspozicinis padalinys Užvenčio kraštotyros muziejus. D. Ramonaitės nuotrauka

Užvenčio dvaro sodyba – prie pat Užvenčio miestelio, prie Ventos upės (adresas: P. Višinskio g. Dvarčiaus k., Užvenčio sen., Kelmės raj.).

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos (1877–1930) tėvas Anupras Pečkauskas 1887m. šį dvarą išsinuomojo, tikėdamasis čia prisigyventi. Pečkauskų šeima dvare šeiminkavo, Marija čia gyveno dešimt metų – 1887–1898. Čia ji parašė ir savo pirmuosius grožinės literatūros kūrinčius, čia apie 1891-uosius užsimezgė lemtinga jos pažintis su rašytoju, aktyviu lietuvių tautinio judėjimo dalyviu Povilu Višinskiu (1875–1906). Pati Marija šį dvarą ir gyvenimą jame yra įamžinusi savo

(Nukelta į 32 p.)

Užvenčio dvaro sodybos ponų gyvenamasis namas XIX a. pab., kai čia gyveno rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana. Jos kambarėliai buvo pietinėje namo pusėje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Užvenčio vandens malūnas XIX a. pab. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Užvenčio dvaro vandens malūnas dabar. D. Ramonaitės nuotrauka

žymiausiose apysakose „Sename dvare“ ir „Viktutė“.

Marija labai mylėjo Užventį. Kai buvo šešiolikos, savo dienoraštyje 1893 m. spalio 9 d. ji rašė: „Išėjome po pietų pasivaikščioti po kalnus. Tai mano išvykų pati maloniausia vieta, nes ir aplinkos grožis, ir vaizdai tiesiog stebuklingi! Ypatingai ten, malūno pusėje, lygiai kaip gražiam paveiksle, pajvairintame dar tekančios pakalnėje upės čiurlenimu. Yra dar viena priežastis, kuri mane ten traukia – tai mielių įvykių ir asmenų atsiminimai. Kiekvienas žemės kampelis (plotelis), kiekvienas krūmelis man primena brangias ir malonias valandėles, kurios, nežinau ir abejoju, ar kada besugrįš, ir asmenis, kurie buvo tų valandėlių atsiminimų priežastimi...“

Mariją į literatūrinį kelią ir lietuviybę pastūmėjęs, vėliau jai įsitvirtinti literatūroje padėjęs P. Višinskis Užvenčio dvare lankėsi daug kartų ir daug laiko čia praleido. Jų pažintis prasidėjo tada, kai Povilą, tada Šiaulių gimnazistą, apie 1891-uosius metus, Pečkauskai pasikvietė mokyti Marijos brolių Steponą. P. Višinskis mylėjo Mariją, rūpinosi ja ir

paskatino domėtis Lietuvos istorija, grožine literatūra, rašyti lietuviškai, kurti, vėliau rūpinosi ir jos kūrinijų spausdinimu, lėšų, reikalingų studijoms Šveicarijoje, paieškomis ir kt.

Vaikystėje Marija buvo imli žinioms ir mokydama namuose nesunkiai įsisavino pradžios mokyklos kursą. 1891 m. ji buvo priimta į Sankt Peterburgo šv. Kotrynos gimnazijos trečiąją klasę. Šaltas ir drėgnas miesto klimatas greitai paveikė mergaitės sveikatą, tad ji ėmė sirgti ir po pusmečio turėjo grįžti namo. Užventyje ji gydėsi, o kiek sustiprėjusi, norėdama užbaigti gimnazijos kursą, vėl kibo į mokslus, tiki šį kartą vėl privačiai. Iš pradžių ją kaip ir anščiau mokė guvernantė S. Sventožėčka, bet 1893 metų pabaigoje ji susipyko su Marija ir jos tėvas Anupras Pečkauskas guvernantę atleido iš darbo. Marijos tėvai nesitikėjo, jog jų vaikų, ypač dukterų, įgytos žinios taps jų pragyvenimo šaltiniu, tačiau, nenorėdami išsiskirti iš kitų bajorų, pasirodyti prastesni už juos, jie ir toliau rūpinosi mergaičių išsilavinimu – dukterims Marijai ir jos seseriai Sofijai pasamdė kitą namų mokytoją – vokiečių Teofilę Engelbrecht, taip pat į namus ateinantį Užvenčio mokyklos mokytoją Janą Gorbeliką. Marija gimnazijos vidurinio mokymo programą įsisavino iki 1895 metų, o tada ėmė svajoti apie studijas užsienyje. Tačiau tada Pečkauskų šeimai iškilo daug finansinių problemų. Jos privertė Mariją ir kitus šeimos narius daug ką savo gyvenime apriboti. Vis dėlto svajonės išvykti į Varšuvą, kur ji planavo lankyti bitininkystės kursus, Marija neatsisakė.

1894 m. rudenį lemtinga tapo ir rašytojos pažintis su į Užventį dirbti atkeltu jaunu kunigu Kazimieru Bukontu, kuris greitai tapo ir visam gyvenimui liko geru jos šeimos draugu.

Varšuva

Šatrijos Ragana visą gyvenimą labai mylėjo bites. Jau 1894 m. ji pradėjo svajoti apie bitininkystės kursus Varšuvoje. Materialinę paramą jai buvo pažadėjusi teta, tačiau pinigų teko laukti ilgai, nes teta 1984-aisiais nusipirko namą Palangoje ir paremti dukterėčią įstengė tik daugiau kaip po metų, jos mokslams Varšuvoje paskirdama 100 rublių. Varšuvoje Marija mokėsi nuo 1896 m. pavasario iki 1896m. liepos pabaigos – vienerių metų kursą įsisavino per keturis mėnesius. Miestas jai paliko

malonius įspūdžius. Kaip matyti iš tuo metu rašytų laiškų, Marija Varšuvoje ne tik lankė bitininkystės kursus, bet ir domėjosi miesto kultūriniu gyvenimu, suradusi bent kiek laisvesnio laiko, lankydavo spektaklius, koncertus, ypač mėgo operą.

Daug ką apie Marijos gyvenimą Varšuvoje sužinoje iš jos laiškų, tais metais rašytų Povilui Višinskiui:

1896 m. balandžio 27 d.: „Dabar esu užimta per visą dieną, nuo 6-tos ryto lig 11-tos vakaro. Jei neišduosiu egzaminą, nesusėsiu, paliksiu dar ant metų. Lekcijos te, „muzeume“ prasideda 8-toj, lig 12-tos. Potam ateinu ant pietų, vo antroj vėl einu ir sėdžiu lig 6-tos. Kожną dieną 2 adynos teorijos, vo kitos užimtos su praktika. [...] Užvis daugiau tinka man ten „swoboda“. Kas sėdi ant lekcijų su kepelušu, kas be, kas ant krėslo, kas ant lango, kas kur gal ir nori. Atsakant profesoriui, nereikia atsistoti ir stovėti kaip žalnieris prieš apicierą, vienu žodžiu, gerai, man po pensijos Petropilėj labai stebuklingai viskas išrodo ir tinka. Dėl apveizėjimo miesto laiko suvis neturiu. Buvau tik keliose bažnyčiose ant išstatymo abrozdu (daug gražių buvo) ir teatre ant operos „Hugoneci“. Ach, kaip man ten patiko! Nė apsakyti negaliu! [...]“

1896 m. gegužės 4 d.: „Pirmose dienos (sierpnia) rugpjūčio grįšiu namon gal suvisu, vo gal dar pargrįšiu atgal. Vāršuva daug blogiau išrodo kaip Petropilis. Šiandien einu į teatrą, ant operos „Rigoletto“; širdis džiaugias! Atrašyk, brolau, greit, lauksiu. [...]“

1896 m. gegužės 18 d.: „Bites savo vis didžiau ir didžiau myliu, nors vakar vėl taip įkando į kaktą, kad mažne akys užputo, baikos! Bet tokios jos mandros ir stebuklingos, kad negali atsitraukti nuo jų, rodos, nė vieno darbo nenorėčiau dabar kito, tikt aple bites. [...]“

1896 m. liepos 1, 2 d.: „Gyvenu jau dvi nedėlės ant naujos kvateros kartu su savo drauge. Gerai mums labai vedu, linksmu. Kambarėlį turim gražų, bet mažą labai, sunku apsisukti, vo kad kada ateina svečiai – draugaitės – ant žemės sėdim. Arbatą geriam savo; einu sau į „piekarni“ pyragus pirkinėti, kartais į turgų (na rynec), vienu žodžiu, gyvenam „po studencku“, gerai, labai man patinka, valės lig noro... Tankiai „einam į disputus“ su draugaitė, užvis daugiau, kaip sutaisyti sau gyvenimą, iš kurio būtų nauda dėl žmonių, kaip darbuotis ir t. t., kartais pakreipiu ant savo

(Nukelta į 34 p.)

Povilas Višinskis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Šatrijos Ragana prie bičių avilio. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

Kunigas Kazimieras Bukontas aunystėje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

numylėtą temą apie važiavimą visų mokytojų žmonių į miestą, apie nelaimę sodos, kad tik durniai joj paliekta, ir daug dar apie ką. [...] Egzaminai bus aple 6 rugpjūčio, o 8-to žadam išvažiuoti. [...]

1996 m. liepos pabaigoje, Varšuvoje išlaikiusi

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos asmeniniai daiktai iš Mažeikių muziejaus rinkinių. D. Ramonaitės nuotrauka

bitininkytės kursų egzaminus, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana vėl sugrįžo į Užventį.

„Margi paveikslėliai“ – pirmieji išspausdinti Marijos kūriniai

1896 metų vasarai baigiantis iš Varšuvos sugrįžusi į Užventį, Marija iš karto pasinėre į kasdienį dvaro gyvenimą. Darbo daug nebuvo. Prižiūrėjo dvare buvusias bites, lavinosi savarankiškai, bendravo, daug laiko praleisdavo su kunigu Kazimieru Bukontu, susirašinėjo su Povilu Višinskiu, kūrė ir... pradėjo svajoti tapti gailėstingąja seserimi arba siekti muzikos karjeros, kaip ir jos teta, tapti pianiste. Pastarasis sumanymas labiau atitiko jos gebėjimus ir polinkius, nes Marija buvo muzikali, puikiai dainavo, grojo pianinu. Tačiau... Tada jai tokia perspektyva pasirodė nereali, tad po ilgų apmąstymų nutarė savo gyvenimą paskirti kitiems – tapti mokytoja ir užsiimti kūryba.

Na o Užventis šurmuliavo... Parapijonys buvo nepatenkinti Marijos ir jos sesers Sofijos draugystės su jaunu kunigu K. Bukontu, įtarinėjo, kad šie santykiai siekia toliau, negu pasivaikščiojimai, pokalbiai, bendri pamuzikavimai. Kun. K. Bukontas dėl to buvo apskūstas net aukščiausiems vyskupystės bažnyčios hierarchams. Marija bent jau bendraudama su žmonėmis stengėsi laikytis išdidžiai ir savo draugystės su K. Bukontu nenutraukė. Tuo pat metu ji susirašinėjo ir su P. Višinskiu, kuris, mylėdamas Mariją, labai pergyveno dėl jos prisirišimo prie kunigo. Kritiškai Marijos to laikotarpio gyvenimą vertino ir Užventyje gyvenusi rašytoja Julija Beniuševičiūtė Žymantienė-Žemaitė, kuri palaikė kitų parapijiečių poziciją Marijos ir kunigo K. Bukonto atžvilgiu. O Marija... Užventyje ji praleido pačius gražiausius savo gyvenimo metus. Čia buvo tas didysis Jos obelų žydėjimas, čia ji mylėjo, čia gražiausiai skambėjo jos muzika, čia ji svajotojo apie P. Višinskį, čia visada šalia jos buvo jaunas, sąmojingas, muziką mylintis, skvarbių akių ir jaunatviškai patrauklus kunigas K. Bukontas... Tokiomis sąlygomis Užventyje gimė jos „Pirmas pabučiavimas“, „Švento Jono naktis“, „Dėl ko tavęs čia nėra?“, keletas kitų kūrinių.

Globojama P. Višinskio, savo grožinės literatūros tekstus, Marija pirmą kartą paskelbė 1896 m. laikraštyje „Varpas“ – tada čia buvo išspausdintas jos prozinių miniatiūrų ciklas „Margi paveikslėliai“. Juos ji, taip pat įtakojama P. Višinskio, pasirašė Šatrijos Raganos slapyvardžiu.

Aiškindama tokio slapyvardžio pasirinkimą prof. V. Daujotytė yra rašiusi: „*Nebuvo XIX a. pачioje pabaigoje Lietuvoje kitos moters, kitos rašytojos, kuri būtų išdrįsusi šitai didžiajai raganystei, šitai kūrybinio išdidumo provokacijai. Daug kas bandė aiškintis Marijos stapyvardę. Visuose šiuose aiškinimuose yra kažkiek tiesos, bet didžioji tiesa yra būtent šita – aiškiaregės provokacija. Jos išdidumo, jos dvasinės galios jutimo savyje pavadinimas vardu-ženkle: regiu, esu reginti, turiu savy tą didžią galią, galiu kurti.*“

Na o 1898 m. „Varpas“ paskelbė jos talentingai parašytą lyrinę novelę „Kodėl čia tavęs nėra?“, kuri skaitytojų dėmesį atkreipė originaliu stiliumi. 1898-aisiais buvo išspausdintas ir kitas jos kūrinys – „Pirmas pabučiavimas“.

Tuo laikotarpiu Pečkauskų gyvenimas Užventyje darėsi vis komplikuočiau. 1898 m. pradžioje mirus Marijos tėvui, Labūnavos dvaras jau buvo praskolintas ir įkeistas bankui, tad visa Pečkauskų šeima liko be savų namų ir pinigų. Marija ir jos sesuo buvo jau suaugusios ir neblogai išsilavinusios, tad iš karto ėmė mąstyti, kuo užsiimti, kad save išmaitintų ir kitiems šeimos nariams padėtų. Marija ėmė žvalgytis namų mokytojos darbo. Iš pradžių, matyt, šeima šiek tiek lėšų turėjo, tad keletą mėnesių dar gyveno Užventyje, tačiau 1898 m. rudenį jie atsisveikino su iki to laiko nuomotu Užvenčio dvaru ir išvyko gyventi į Šiaulius.

Užvenčio dvaro sodyboje yra išlikę 13 buvusio dvaro pastatų (dalis jų – tik fragmentai). Renovuotame malūne veikia restoranas, nedidelis viešbutukas. Ponų gyvenamasis namas yra stipriai sunykęs. Visuomenė deda pastangas, kad artimiausiais metais jis būtų restauruotas ir įveiklintas.

Nuo 1965 m. Užvenčio dvaro sodyboje (dabar jau restauruotame svirno pastate) veikia Kelmės krašto muziejaus filialas – Užvenčio kraštotyros muziejus, kuriame dalis ekspozicijos skirta rašytojai Marijai Pečkauskaitei-Šatrijos Raganai. Kitoje ekspozicijos dalyje pasakojama apie šiame dvare 1912–1940 m. gyvenusį ir pažangiai ūkininkavusį Lietuvos Nepriklausomybės Akto (1918 m. vasario 16 d.) signatarą Joną Smilgevičių (1870–1942).

Kita Šatrijos Raganai skirta ekspozicija veikia Rašytojos Šatrijos Raganos memorialiniame muziejuje Židikuose.

Užvenčio dvaro sodybos parko fragmentas. D. Ramonaitės nuotrauka

Užvenčio dvaro sodybos alėja. D. Ramonaitės nuotrauka

Savarankiško ir pedagoginio darbo pradžia – Šiauliuose ir Mūrų dvare

1898-aisiais mirus rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos tėvui Anuprui Pečkauskui, jo šeima atsidūrė sunkioje finansinėje situacijoje, nes trūko lėšų pragyvenimui, o ir savo namų nebeturėjo – Labūnavo dvaras buvo praskolintas ir įkeistas bankui. Nuomotis Užvenčio dvaro nebebuvo kaip, tad Marijos mama Stanislava Pečkauskienė su vaikais, dar kurį laiką pagyvenusi Užventyje, išvyko gyventi į Šiaulius. Čia ji nuomojo kambarius moksleiviams, bet pajamos buvo menkos. Marija tada jau buvo 22 metų amžiaus. Kurį laiką ji su mama gyveno Šiauliuose. Ką konkrečiai ji tuo metu čia veikė, kur dirbo, nežinoma. Šiame mieste rašytoja lankėsi ir vėliau, jau dirbdama namų mokytoja dvaruose, gyvendama Židikuose ir kt. Tikėtina, kad tada apsistodavo pas savo tėvo brolio vaikus. Yra išlikęs 1900 m. gegužės 27 dieną Šiauliuose Marijos rašytas laiškas Povilui Višinskiui, tačiau jame nieko neužsimenama, kaip ir kur gyvena jos šeima. Pranešama tik tai, kad jos pačios esančios sveikos ir kt. Iš V. Kalniečio, kuris tuo laikotarpiu susitikdavo su Marija, sužinome, kad būtent tuo metu Marija rašė „Bičių knygelę“ (išleista 1900 m.).

Literatūriniam darbui, lietuvybei tais metais ji dėmesio skyrė nedaug. Spėjama, kad Šiauliuose Marija uždarbiavo privačiai mokydama vaikus. Tuo pat metu ieškojo sau tinkamesnės namų mokytojos vietos kokiam nors Žemaitijos dvare. 1899 m. pabaigoje ar 1900 m. pradžioje tokia vieta atsirado Mūruose (netoli Kuršėnų) – čia ji buvo pakviesta dirbti Mūrų dvare gyvenusių Laucevičių namų mokytoja (dvaras nėra išlikęs). Čia prasidėjo tikrasis jos pedagoginio darbo kelias.

Iš tuo metu Povilui Višinskiui rašytų Marijos laiškų matyti, kad Mūrai ją nuvylė: nepatiko nei darbas, nei patys Laucevičiai.

1900 m. liepos 16 d., tikėtina, kad iš Šiaulių

Pečkauskų šeima. Sėdi (iš kairės); Marija, jos mama Stanislava, sesuo Sofija. Stovi: kunigas Kazimieras Bukontas, Marijos broliai Vincentas ir Steponas

išsiųstame P. Višinskiui adresuotame laiške Marija rašo: „*buvome Medingėnuose ir vėl pargižome namon. [...] Ką dar pasakyti? Neužilgu jau reiks grįžti į žiemos lizdą (pas Laucevičius į Mūrus – red. p.), o taip nenoriu, kad net pamislįjus šiurpulys eina. Nežinau dagi, ką su savimi padaryti, ir kaip mane stums likimas. Daug žmonių sako, kad blogai padariau nevažiauvus į Irbitą. Dievas žino... mislįju rašyti vėl tenai, jei neturi dar nieko, kad mane imtų. Bet visgi, jeigu dasižinotumei ką apie kokią vietą, prašau atminti mane. [...] Dabar mažai ką bedirbu; pradėjau ilgesnį darbą, bet bijau, ar nepasibaigs viskas ant pradžios. [...]*“ (Marija tada buvo ką tik pradėjusi rašyti „Viktutę“ – red. p.).“

1900 m. lapkričio 2, 3 dienomis Mūruose P. Višinskiui skirtame laiške ji rašo: „*Ponai mano – kaip ir visi žmonės, daug turi ir gerų pusių, bet daug ir tokių nuomonių, kurių idant klausyti ramiai, reikia nervus turėti kaip virvės. Laiko liuso turiu, galėčiau šį tą rašyti, bet nerašau, nes nors geidžiu iš visos širdies, negaliu ir nemoku. Turėjau laišką nuo Vaižganto, kuriame giria jis labai mano „Jau vakaruose...“ [...]*“

Kitas iš Mūrų P. Višinskiui išsiųstas laiškas rašytas 1901 m. sausio 12, 13 d.: *„Paėmiau vėl traukti savo „tasczkę; viena diena vėl taip panaši į kitą, kaip vandens lašai. Atmosfera čia tokia sunki dabar, kad rodos, junti, jog kažki kas spaudžia. O gal tai paeina nuo to, jog per šventes atpratau nuo to gyvenimo ir dėl to visos nuomonės ponios Laucevičienės apie žemaičius ir t. t. rodosi man „nie do zniesienia“. [...] Pats Laucevičius mato viską, norėtų pataisyti, bet mažai jis tegali. Tikrai reikia geležinių nervų, idant užlaikyti šiokią tokią ramybę. Dėkui širdingai už kningas. Skaitau sau ir skaitau per dienas. [...]*

Sakai, kad nematyti ant manęs, jog esu nelaiminga. .. Oi, ne! Gal tamstai taip rodosi dėl to, jog matomės retai ir trumpai ir tose valandose užima mane visoki klausimai ir reikalai, apie kuriuos galiu su Tamsta pasikalbėti taip, jog ant neįtikojamo laiko užmirštu savo nelaimės (rašytoja rašo apie tėvo ir brolio Stepono mirtį – red. p.), bet palikus vienai arba taip kaip dabar, tokioj draugystėj, tokia desperacija apima, jog ant viso ko žiūri kaip pakeleivis, sustojęs ant atilsio viešbutyje, ir tik lauki greičiau to laiko tolesnės kelionės. [...]

Nelaimės Pečkauskų šeimos neapleido. 1900 metais mirė vyriausias Marijos brolis Steponas. Rašytoja labai sunkiai pergyveno šią netektį. Savo „Autobiografijoje“ ji rašo: *„1900 m. mirė brolis Steponas Šiauliuose, būdamas VII kl. Tas smūgis sulaužė mane ir jau niekad visiškai nebeatsitaisiau. Steponas buvo idealus berniukas – gabus be galo, muzikalus – atsimenu, kartais, paėmęs skripką, valandomis improvizuodavo mano duotąją tema tamsiame kambaryje. Mylėjau jį be galo, be krašto – vargiai bebuvu ir bėra pasaulyje antra sesuo, stipriau mylinti savo brolių. (Jis yra Nika „Sename dvare“). Jis iš tikro buvo nepaprastas berniukas. Mūsų tarnai Užventyje sakydavo, kad jis „rodos koks karalaitis“ – toks švelnus, mandagus. Sąmojingas, linksmas, gyvas, rašydavo visokius monologus, rengdavo vaidinimus. Taip kaip aš komponavo epopėjas ir rašydavo laiškus. [...]*

Gyvendama Šiauliuose, Mūruose, Marija ėmėsi platinti draudžiamą lietuvišką spaudą. Dėl to caro valdžia susidomėjo rašytoja. Keletą kartų Mūruose, pas Mariją, buvo padarytos net kratos. Caro žanda-

Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos brolis Vincas Pečkauskas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Mažeikių muziejaus rinkinių

rų buvo persekiojama ir jos sesuo Sofija, kurią žandarai kartais sumaišydavo su Marija. Iš dokumentų, laiškų, kurie rasti Marijos Pečkauskaitės, kunigo Kazimiero Bukonto, Juozo Tumo-Vaižganto archyvuose, matosi, kad į draudžiamos spaudos platinimą Mariją pirmiausiai galėjo įtraukti K. Bukontas. 1900-aisiais Marija pradėjo bendradarbiauti Vaižganto redaguojamame „Tėvynės sarge“ bei „Žinyčioje“. Savo kūrinėlius ji tuo metu siuntinėjo ir į Varpą, „Ūkininką“, „Vienybę lietuvininkų“.

Susipažinusi su rašytoju, tautinio judėjimo dalyviu, kunigu Juozu Tumu-Vaižgantu, jo paskatinta rašytoja nuo 1901 m. ėmė glaudžiai bendradarbiauti su Lietuvoje veikusiomis katalikiškomis organizacijomis.

Šiaulių ir Mūrų laikotarpis Marijos gyvenimo ir dsavęs ieškojimų kelyje buvo apvainikuotas nauju kūriniumi – 1900 m. sukurta impresija „Jau vakaruose užgeso saulėlydžiai“, kuri taip pat sulaukė skaitytojų palankių atsiliepimų.

Rezultatyvios buvo ir Marijos pastangos susirasti naują darbą. 1901 m. rudenį rašytoja buvo pakviesta į Pavandenę (Telšių raj.) mokyti dvarininkų Sakelių vaikų. Išvyko ten visai nesigailėdama, kad atsiveikina su Mūrais.

PAVANDENĖS dvarininkų Sakelių vaikų mokytoja. 1901–1904 m.

1901-aisiais Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana buvo pakviesta mokyti turtingų dvarininkų Sakelių vaikus Pavandenės dvare (Telšių raj.). Gyvenims ir namų mokytojos darbas Mūrų dvare ją slėgė, ji seniai norėjo atsisakyti šios tarnystės, tad nieko nelaukusi ji išvyko į Pavandenę. Čia rašytoja namų mokytoja dirbo 1901–1904 metais ir turėjo ne tik geras gyvenimo ir darbo sąlygas, bet ir puikias galimybes lavinti savo pačios talentus, ypač muzikinius gebėjimus. Tuo laikotarpiu ji gana aktyviai dalyvavo ir lietuvių tautiniame judėjime, tapo draudžiamosios lietuviškos spaudos platintoja.

Pavandenės gyvenvietė, įsikūrusi itin gražioje Žemaitijos apylinkėse – kalvotoje vietovėje, šalia Biržulio ir Gludo (Bludo) ežerų. Netoliese – didingieji Sprūdės, Moteraičio kalnai, virtinės kitų kalnų ir piliakalnių. Istoriniai šaltiniai, archeologiniai kasinėjimai rodo, kad Pavandenės apylinkėje žmonių gyventa jau senų senovėje. Penkiolikto amžiaus pradžioje čia buvo Pavandenės valsčius. 1596 m. Pavandenės dvaro, kuris istoriniuose šaltiniuose minimas nuo 1553 m., inventoriuje nurodyta, kad dvarą valdo Jonas Burba Gervydas. 1773 m. dvaras atiteko Pranciškui Bouffalui, vėliau – Sakeliams, Danilevičiams.

Pavandenės Sakelių dvarvietė – šiaurinėje Gludo (Bludo) ežero pakrantėje. Šiaurės vakaruose nuo jo – Didmiškė, dvaro centre – Rūdelio kalnelis. Apie jį ir spietėsi pagrindiniai pastatai.

Šatrijos Ragana į Sakelių dvarą atvyko 1901 m. rudenį. Važiuodama čia, ji tarsi sugrįžo į savo vaikystės žemę, nes vos už 7 kilometrų nuo Pavandenės – Labūnava.

Sakeliai Mariją pasamdė mokyti jų dukras Gabrielę, Haliną, Vandą, Eugeniją ir sūnų Leonardą. Klasė buvo įrengta dvaro rūmų trečiojo aukšto didžiajame kambaryje, kuris turėjo balkoną. Vieną šio kambario sieną užėmė Pranciškaus Smuglevičiaus (1745–1807) drobė „Agripina perkelia savo vyro Germonariko palaikus į tėvynę“, kuris dabar

1802 m. pastatyta Pavandenės šv. Onos bažnyčia. Bonifaco Vengalio nuotrauka

saugomas Telšiuose veikiančiame Žemaičių muziejuje „Alka“ ir yra vienas didžiausių bei žymiausių šio dailininko kūrinių Lietuvoje.

Klasėje stovėjo fortepijonas. Marija popietėmis juo mokydavo groti Sakelių vaikus ir pati dažnai skambindavo. Tuo laiku ji itin mėgo ukrainietiškas melodijas (dumkas), kurių mokėjo daug. Skambindavo ir iš gaidų – dažniausiai Šopeną. Gyveno Marija trečiame aukšte, kurį laiką kartu su vyriausiąja Sakelyte – Gabrunia. Sakelinėje Marija su Gabrunia labai susidraugavo ir liko draugės visam gyvenimui.

Dirbo Marija čia daug. Dienotvarkė būdavo griežta: pamokos prasidėdavo 9 val. ryto ir tęsdavosi iki pietų. Po pietų Marija papildomai dar dirbdavo su Leonardu. Visus dalykus: istoriją, užsienio kalbas, gamtos mokslus, lietuvių kalbą ir kt. Sakelių vaikams ji dėstė lenkiškai.

Gyvendama Pavandenėje, Šatrijos Ragana užbaigė vieną savo žymiausių kūrinių – apysaką „Viktutė“ (1903), parašė apsakymą „Rudens dieną“ (1903), apie dešimt istorinių pasakojimų (1905 ir 1907 m. jie buvo išspausdinti dviem knygelėmis, o 1920 m. išleisti viena knyga – „Lietuvos senovės istorijos pasakojimai“), apsakymą „Iš daktaro pasakojimų“ (1904), memuarinę apysaką „Atsiminimai apie broliuką Steponą“ (parašyta 1904, išspausdinta 1939), pradėjo rašyti savo žymiąją didaktinę apysaką „Vincas Stonis“.

Laisvalaikiu Marija lankydavo Pavandenės žmones, labiau apsišvietusiems nunešdavo lietuviškų knygų. Jų Marija parsiveždavo iš Telšių, nemažai atsiųsdavo P. Višinskis, K. Bukontas, J. Tumas-Vaižgantas, kt. Po kaimą Marija dažniausiai vaikščiodavo su Gabrunia Sakelyte, kartais ir su jos sesute Halina. Pavandenėje rašytoja draugavo ir su savo mokinių mama Elena Sakelyte-Sakeliene. Čia Marija užsiiminėdavo ir labdara, lankydavo ligonius, neturtinguosius, padėdavo jiems, pradėjo organizuo-

Nuotraukose: Sakelių giminė prie Pavandenės dvaro rūmų XX a. 3 dešimtmetyje. Pimoji nuotrauka sukurta Čaimo Kaplansio fotoateljė, antrosios autorius nežinomas. Nuotraukos iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

ti loterijas, kurių metu surinktas lėšas skirdavo lietuviškų mokyklų išlaikymui. Pavandenėje Marija susipažino su tuometiniu Žemaičių pavyskupiū Gasparu Feliksu Cirtautu, kuris pritarė jos labdaringai ir švietėjiškai veiklai, skatino ją tuo užsiimti ir ateityje. Tuo laikotarpiu Marija bendradarbiavo „Tėvynės sarge“.

Metai, praleisti Pavandenėje, Marijos gyvenime nebuvo patys šviesiausi, nes bent jau iš pradžių mokyti Sakelių vaikus jai nebuvo lengva – anksčiau jų įgytos žinios buvo gana silpnos. Labiausiai ją varžė Sakelių pristavas, carinės administracijos pareigūnai, itin domėjęsi jos visuomenine veikla ir persekioję už lietuviybės skleidimą. Slėgė ją tuo metu ir buitiniai rūpesčiai, nes pas Sakelius uždirbdavo nedaug, o išlaidų turėdavo nemažai. Tuo laikotarpiu Marija globojo, į mokslus leido brolių Vincą, kuris Maskvoje lankė žemės ūkio mokyklą. Rašytoja rūpindavosi, finansiškai šelpė ir savo motiną, kuri, mirus vyrui, viena sunkiai vertėsi.

Netoli Pavandenės buvo Žebenškavo dvaras. Jis priklausė Marijos tėvo Anupro Pečkausko broliui Jokūbui Pečkauskui. Marija, dirbdama Pavandenėje, dažnai lankydavosi Žebenškave, taip pat, kaip

ir prieš įsikurdama pas Sakelius. Beje, Pavandenėje mokytojos vietą Marija taip pat gavo per savo giminės, gyvenusius Žebenškave. Kartą, svečiuodamasi pas juos, Marija su dėdės Jokūbo žmona atvažiavo į Pavandenę, susipažino su Sakeliais ir tada buvo pakviesta dirbti rūmų šeimininkų vaikų mokytoja.

Kaip matyti iš Marijos raštų laiškų, gyvendama Pavandenėje, per atostogas ji dažnai lankydavosi ne tik Varniuose, Žebenškave, bet ir Medingėnuose, buvodavo Telšių rajone esančiame Užgirio dvare, Kurtuvėnuose, Kuršėnuose, dažnai – Šiauliuose, Palangoje, o nuo 1902 m., mamai persikėlus gyventi pas kunigą Kazimierą Bukontą į Gryvos filiją, kuri buvo dabartinės Latvijos Respublikos teritorijoje, netoli Daugpilio, dešiniajame Dauguvos upės krante, nuvažiuodavo ir ten.

Nepaisant to, kad pas Pavandenėje Marijai gyventi ir dirbti patiko, ji norėjo ir pati mokytis, labiau pažinti pasaulį. Tam ją skatino ir Povilas Višinskis, padėjęs gauti lėšų studijoms Šveicarijoje.

Tekstų apie rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Račanos gyvenimą Žemaitijos dvaruose tęsinys – kituose žurnalo numeriuose

Iš kairės: Bludo ežeras Pavandenėje ir Pavandenės dvarvietės fragmentas apie 1992-uosius metus. D. Ramonaitės nuotraukos

Kas vēsumet jauns ē garsēn ŽEMAITĒJĒ? Telšiū „Čiučiuroks“!

Parengē LENKIMĀTĒ Ramunē

UNTĪDI Ontuona Ontuona portēgrapējuos – vaizdā ēš „Čiučiuroka“ jobēliejēnē koncerta „Aukšti kalnā, margē dvarā“

35 metā... Je kalba eitom aple žmuogo, sakīto-mem, ka torem rēkala so paugosio, patemē jieģū žīdiejēnē esontio vīro a muotrēška. „Čiučiuroks“ – 1989-āsēs, dēdliausemē Lietovuos atgēmēma pakēlēmē, sosēkūrēs Telšiū rajuona savēvaldībēs kultūras cēntra vākū folkluora kolektīvs (vaduovē Macējauskienē Rita). Tad anam tēp pat jau 35, bet „Čiučiuroks“ vēs jauns ē jauns, vēsū dēdēlē mīlams ē laukams. Je tik Tēlšiūs kuoki nuors dēdlesnē švēntē, kuokē mena žēnkla miestē atēdēng, čiučiurokā, veiziek, so sava vaduovē jau ē čē. Vēsē gražiausēs tradicēnēs žemaitēškās kuostimās apsēriedē, linksmē, patēnkintē ē so vēsuokiausiuom mozēkuom ronkuos. Kas negrajēj, tas šuok ē dainiou. Nu mažiau-

„Čiučiuroka“ jobēliejēnē koncerta reklamēnē plakata fragments

sē lig dēdliausē. Kolektīvs kuožnās metās atsēnaujēn. Kāp saka vaduovē, tas ī anuo stēpribē. Vēinē, daug kou ēšmuokē, sožēnuojē, kuokē ī ta tēkruojē tradicēnē mozēka, solaukē vīresnē omžiaus, kolektīva palēikt, i anū vēita ateit naujē. Kuožnos, kas čē praded pažinti so folkluoro, anuo trauka ēšsēnēš vēsam sava gīvenēmou, isējung i kētus kolektīvus, tēn skleid patirti ē tuobolēn sava īģūdius. Ne vēns ē sava pruofošējē atētinkamā pasērenk.

„Čiučiuroks“ – išskirtinis kolektīvs. Ons puo-

Koncertou „Čiučiuroka“ vīresniūju gropē

polerėn autėntėškā žemaitiu krašta vākū folkluora– dainas, šuokius, žaidėmus, pasakuo- jėmus ė ne tik par koncertus, bet ė organizoudams vėsuokės švėntės, folkluora festivalius, leisdams vākū folkluora ko- lektīvams skėrtus žemaitėšku dainū rinkėnius, atstuovau- dams sava kraštou ė vėsā Lie- tovā tarptautėniūs folkluora festivaliūs. Jau sunkė ĩ ė pasakī- tē, kuokiuo Euruopas šalie par tus 35 metus „Čiučiuroks“ nie koncertavės. Bova išvīkės gas- truoliu net i Meksika, Indėjė, Taivana. Šiū metu kuova mie- nesie kolektīvs dalīvava Italėjės Sicilėjės miestė vykosemė tarp- tautėnėmė vākū folkluora festi- valie „I Bambini del Mondo“, bėrželie važiūs i Čėkėjės mies- ta Frydrek-Mistek, kor vīks 27- āsis tarptautinis folkluora festi- valis. No vuo lėipas pradiuo „Čiučiuroka“ matīsem jobėlie- jėnės Lietovuos dainū švėntės

Dešėnie: mažėisėms patink ne tik repetoutė, koncertoutė, bėnd- rautė, bet, rėkalou esont, anėi muok ė puozoutė...

Ka šalėp kolektīva vadovė macėjauskienė Rita (pėmuoji ėš dešėnies), mažėisėms prikimb vīresnėijė, „Čiu- čiukoka“ dainas skomb tėp, ka ė patem nuorės pritartė

Jobēliejēnē koncerta dalīviu laukē dēdliausis, specelē tā pruoģā ēškepts torts

„Kad giria žalioutom“ folkluora dēinuo „Rasi rasoj rasi“. Pu dainū švētēs – kolektīva kūribēnē stuovīkla „Kūmīkštīelis“ Plateliūs.

Bet priš tou...

Šiū metu gegužēs 3 d. Telšiū Žemaitēs dramas teatre vīka „Čiučiuroka“ 35-metiu skērts jobēliejēnis koncerts „Aukšti kalnā, margē dvarā“. Anam vīkstont bova pagarsintē svarbiausē kolektīva noeita kelē īvīkē, laimiejēmā. Pērmāsis ē pats garbingiausis – „Auksa paukštēs“ apduovēnuojē-

ma nominacējē ē dipluoma, skulptūrelēs iteikēms 1999 metās. Tuoki apduovēnuojēma „Čiučiuroks“ karto so vaduovē pelnē pērmāsis ēš Lietovuos vākū folkluora kolektīvu. Tēp bova ivertinta anū krīptinga ē aukštuos menēnēs verties veikla Lietovuo ē ožsēinie skleidont ē popolerēnont Žemaitējēs tradicini folkluora. Vēns iš paskotēniūjū pruojektubēndra koncertēnē pruoģrama so Lietovuo platē žēnuomu, iš Skouda rajuona kēlosio multiinstrumentalisto Petreikio Saulio.

Vīkst koncerts, žiūruovus džiogēn ē mažē, ē dēdēlē, ī darba ē anuo vediejē – režisierē Gintalienē Alinā

Čiučiurokams – ē žiūruovu diemesīs, ē sveikēnēmā, apduovēnuojēmā, padiekuos raštā

È aš eso iš „Čiučiuorka“

„Čiučiuorka“ jobèliejaus prugo sveikèn Telšiù rajuona mers Katkos Tuoms

I šiù metu sava jobèliejèni koncerta „Čiučiuorks“ pasèkvèitè Kauna Juono Pauliaus II gimnazèjos folkluora ansamblis „Gilè“ (vaduovà Sinkevičios Artùrs è Juška Duobèls), katram „Auksa paukštès“ dèpluoms è statulelè iteikta 2003 metàs.

No vuo rogsiejie... „Čiučiuorks“ viel atsènaujins – i anou isilèis bùrìs naujù nariù, katrèi èe pradies pažinti so žemaitiu vākù folkluoro. Èe anèi karto so kolektiva senbovès, vaduovaujeme R. Macèjaskienès, tès „Čiučiuorka“ mozèkènès tradicèjès, garsins žemaitiu krašta folkluora Lietuvo è ož anuos rèbù.

„Čiučiuorkou“ jobèliejaus prugo – gražiausè sveikènèmà è palinkiejèmà *Untidi Ontuona Ontuona portègrapèjuos – vaizdà èš „Čiučiuorka“ jobèliejènè koncerta „Aukšti kalnà, margè dvarà“*

2024-ieji – žemaitiško rašto metai

Žurnalisto, rašytojo Algirdo KAZRAGIO rašytinis palikimas

Irma KANTAUTIENĖ

Prieš 55 metus, 1969 m. balandžio 24 d., saulei laisvinant įšalusią žemę, Žemaitija neteko poeto, prozininko ir žurnalisto Algirdo Kazragio. Jo gyvenimas – tik 40 pavasarių, o kūrybinis palikimas – net 200 apsakymų, apybraižų, humoreskų, pjesių ir daugybė eilėraščių, išsibarsčiusių archyvinių dokumentų ir dienraščių puslapiuose, kurių kol kas niekas net nėra bandęs suskaičiuoti. Tik nedidelė jo kūrybinio palikimo dalis buvo paskelbta.

Pluoštelis A. Kazragio rašytinio palikimo yra saugoma Žemaičių muziejuje „Alka“. Jį muziejui perdavė rašytojo žmona Audronė Kazragienė.

1968 m. pasirodė pirmoji Algirdo Kazragio knyga – apybraižų rinkinėlis „Žemaičių kalneliais“, o prieš pat mirtį – vaikystės prisiminimų knygelė „Ką slepia gelmė“. Pageltusiuose periodinės spaudos puslapiuose likusius žurnalistinius reportažus, humoreskas, eilėraščius užklojo užmaršties dulkės. Kai kurių pjesių ir sceninių vaidelių turinys šiandien gal ir nebeaktualus, bet primena sovietmečio laikus, kai mokėmės skaityti „tarp eilučių“ ir tik humoro pagalba buvo leidžiama kritikuoti sovietinės santvarkos ydas.

Algirdas Kazragis būtų dažniau rašęs žemaičių kalba, jei tik sovietinė cenzūra būtų leidusi šia kalba parašytus tekstus spausdinti. Jo žemaitiški eilėraščiai plito kaip tautosaka. Mažiau žinomi šio autoriaus parašyti žemaitiški prozos kūrinėliai, kurie tarsi pasislėpė tarp lietuviškai parašytų tekstų. Vienas jų, rankraštyje pavadintas „Keliuonė i Triškis“, vėliau pervadintas „Mūsa keliuonės“, o paskutinė jo pavadinimo versija – „Vėskas mainuos. Sena žemaitė pasakuojėms“ kviečia nusikelti į 1967-ųjų vidurvasarį ir pakeliauti po Telšių rajono apylinkes.

Kazragis Alėrds pri lauža. Potuograps nežėnuoms. Portėgrapėjė iš Žemaitiu moziejaus „Alka“ rinkėniū

Algirdas Kazragis gimė 1928 m. balandžio 28 d. Darbėnuose (Kretingos raj.). 1953 m. baigė Vilniaus universitetą, kuriame studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Dirbo Telšių rajono laikraščio „Komunizmo aušra“ redakcijoje. Išleido kraštotyros apybraižų knygutę „Žemaičių kalneliai“ (1968), prozos vaidelių rinkinį „Ką slepia gelmė“ (1969), brošiūrą apie krikščionybės įvedimą Lietuvoje „Smurtu ir klasta“ (1966). Rinkinyje „Ilgi ilgi metai“ (1971) yra paskelbta jo pjesė „Žentelis“. Periodikoje išspausdinta jo apsakymų, eilėraščių, humoreskų, straipsnių, rusų rašytojų kūrinių vertimų. Ypač populiarius jo žemaitiškas eilėraštis apie Vaškė Ontė.

A. Kazragį žemaičiai pažinojo ir kaip humoro renginių organizatorių.

2019-aisiais, minint Žemaitijos metus, A. Kazragio mirties 50-ąsiais metines, Žemaičių muziejus „Alka“, vykdydamas projektą „Ežerėlio pasakos“ išleido to paties pavadinimo A. Kazragio knygą vaikams, kurioje spausdinamos rašytojo pasakos, sukurtos gėrintis Telšių miesto kraštovaizdžiu.

A. Kazragis mirė 1969 m. balandžio 24 d. Telšiuose.

Vėskas mainuos. Sena žemaitė pasakojėms

Kazragis Algėrds

Eso nebjauns žemaitis – ėr pražėlės, ėr praplėkės. Nu sena sakuoma: žėlė galvuo – vėl'ns oudeguo! Rasintas ė tėp. Patīs rokoukėt: mona tievalė abodo ėš Loukės parakvėjės, i Telšius liuob atbrazdietė metūs siki, ė vėskas. Par vėsa omželio daugiau nieka nematė. Ne kažėn kor nupolsi, palaikė komėlatė toriedams.

Vuo aš eso didis nepasieda – tasgaties, kuožna sobata ė nedielės dėina tronkaus pu rajuona. Tėp tuoki mėslė i galva ėlinda – rėk pasėveizietė, kėp kėtė pašalė atruoda, kėp žmuonės kėtor gīven. Vuo kas mon: ni vākā mažė, ni pati Petruonė unt luovas. Abodo gaunam pėncėjės, gīvenam ba dėdėliū rūpesniu. Tatā vedo so Petruonėlė ė važioujau vėsor. Jau buvuov Varniūs. Ė tėn dabā vėinė mūrā, kap Telšiūs. Atvažiavė rīta mėta, lig pėitu apvākščioujuov vėsus pašalius: ė kor puonā žmuonis konkėna tuo koncentracėnie stuovikluo, ė kor omžėna atėlsė vīskops Muotiejos Valončios gīvena. Bovuov solindė ėr i sklepa mūrėnie Varniu bažnīčiuo. Tuoki muotrėskelė davė žvakės galioka, padiejė atkeltė sunkės oužoulėnės lėntas pri dėdžiujė altuoriaus. No ėr leidamuos kėp i kapū doubė: vėsor tomsībė, šalt... Mona Peruonėlė sogruobė mon ož ronkas ėr nebipalėd, kap priš ketorės dešimtės mėtu, kad liuobau eitė nomėi ėš tonciaus... Tamė sklepe

D. Mukienės portėgrapėjuos (iš kairies): Varniu Šv. apaštuolu Petra ė Pauliaus bažnīcė iš pėitrītiu posės; Varniu konėgū semėnarėjės (dabā Žemaitiu moziejaus „Alka“ filials Žemaitiu vīskopīstės moziejus) pastats iš pėitvakariu posės. 2024 m. gegužės mienou

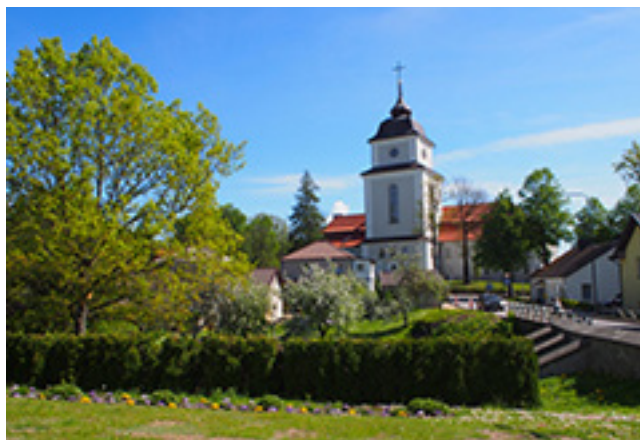
Kazragis Algėrds so sava seserė Kazragitė Doloresa. Potuograps nežėnuoms. Portėgrapėjė iš Žemaitiu moziejaus „Alka“ rinkėniū

do grabā, unt katrū vėršaus – stėklos. Prikėšuov ė vedo nuosis. Tūsė grabūsė – do vīskopā Gėidrātė. Vėins sovėsam atpažīstams, jie būtumi gīva matės. Ontros– apgedės. Gol sau pajoudavė. „Nedouk pondėivė, – mėslėjo, – jie atsėkeltomėt... Išvīdė raudonas vielevas, pajotė, kad senė nebier carū ėr puonu, tujau bridinkt ėš vėsa augoma, ėr amėn aleliuja ontra karta. Goliekėt, vīskopalė, spakainė, vuo mas retkartės pasėveiziesem i jumis, ėr vėsėms tėp bus geriau.“

Atejos pėitu laikou, nudruožiev i Varniu restuorana. Pajiediev tėp tėktā. Petruonė sriebė šaltibarštius sovėsam atsėvėipusi. No ė kėp neatsėvėipsi: ne srioba, vuo kažkuoks bizalielis – rūgštībė, vuo žalesū – kap ont jouka... Tatā ne nomūs, Petruonėlės vėrta sriebelė.

– No kėp, Jūzapā, nesok gruobu? – teiraujės monuojė.

(Nukelta j 46 p.)

– Ēk, Ēk, – sakau, – jau tuoki sriobalīnē! To, Petruonelē, galietomi kuokē nedielē če pabūtē ož kokuorio, pamuokītomi, kāp skanē vērtē...

– Muok ēr anuos. Nabējuok, patēs tuokē bīzala nesreb...

Nekou geresnē bova ēr kudlietā – nesoprasi, a mēsa, a somērķīta ē paskou sospausta douna jiedi.

Pavakarie nudruožiev lig Loksta ežera. Poikos besōs šepetuons! Vuo dēdēloms – maž kou ož Plateliūn mažiesnis. Bangelēs raiboliou priš saulē, žmuoniū būrelē plioškēnas undinie. Vēsē šaukuo, joukas. Pri krašta taškuos vākūkštatē. Undou kap pakaitints. Kad ēr mona Petruonē neiškēntiejē – tēktā kilst sējuona ē bebrendonti. Saka, šērdēs tujau atsēgava. Ēlgā siediejuov pri tuo ežera, koris, žmuonēs pasakuo, kartās ē gintara truputieliu išrētēn. Bet vedo anū neraduov. Prisēmēniau Valončiaus Muotiejaus aprašimus, kad če žemaitē senuovie ožpampējē 46 krīžiuokus, katrēi žodīdamē ēr pliešdamē žmuonis, nešē i mūsa šali krīžio. Vuo paskou žemaitelē, kap aklē būtom, tratontē ēsēkēba i tou krovēna krīžio. Apmuovē nabagus... Tēktā dabarčiō atakuom.

Nu Loksta viel lapatai lapatai kolniouk i Varnius. Ar negalietom iš Varniu i tuokē gražē vēita vākštīuotē antabusos? Kad ēr do-tris kartus par dēina, ožvēs sobatuoms ēr nedielēs dēinoms. Būtom gerā!

Mēiguojouov Varniū vēišbotie. Ačiou Pondēi-

vou, nakti nieks nekonda, vuo kētor, saka, truopējēs... Tēkta luovas galietom būtē minkštesnēs.

Rītmetie, pu posrītēs, antabuso išdulkiejuom i Pavondenē. Miestalis nedēdēlis, daug mūriniu nomū (grētā vēsa Žemaitējē bus mūrēnē). Bet vedom daugiausē rūpiejē Muoterātē kalns. Traukiem piestē. Vēitas če gražēs. Dar pakalnie, vuos pradiejē ruopštēis i vēršo, ožejuov tuoki baltgalvīna – ramuniu lauka. Baimē! Ligo būtom šiou nakti prisnēgē... Unt patēis kalna nustuoviejuov tēktā vēns i kēta ēsēkēbē – tuoks vies pūtē. Aukšts tas Muoterātis – ne kou žemiesnis ož Šatrējē ēr Medviegali. Ēr žvalgievuos, ēr ašara nosēsokē nobraukiev – tep tatā bova gražē! Če pat Bliūda ežers. Kēik tuoliau – kopra ēšmetēs Sprūdis – kēts kalns. Pasakuo, ka senuovie unt Muotērātē ēr Sprūdē liuobous siedietē mēlžēns ēr gertē iš Bliūda ežera undini. Kēik tatā tū vēsuokiūn pasaku! Dēdēlē gražē ēš vēršaus atruodē maža truobalēlē apatiuo. Tēn vedo pagērdē pēinelio. Nuoriejau somuokietē, bet senēkē žemaitē najiemē, saka, torio veltou pagirdītē pakeleivius. Ačiou tamistā, muotrēškelē!

Anuo pusie Bliūda ežera – bovēs Sakalēnēs dvars. Ēš tuola rauduonov senē rūmā. Saka, anēi sovēsam tīžt. Kor tatā pruoets! A negalietom tokiuo vēituo pataisītē nakvīnēs nomū? Kad tēktā keliau-ninkā sožēnuotom – i tuokēs vēitelēs kap virvie

D. Mukienēs portēgrapējuo – Žemaitējēs vaizds nuo Šatrējēs kalna. 2024 m. gegožēs mienou

trauktom! Vuo kad sogriūs, paskou rēks ēš naujē statītē. Ni šēs, ni tas...

Šēndēina viel sobata. Somisljiev nuvažioutē paveizietē, kas naujē Trīškiūs. Nosėpėrkė biliuotus, vedo so Petruonė siedav Telšiū antabusu stuotie, katra panaši i dėdelė skruzdīna a bėtiū auli. Šėtā, ēr mūsėškės antabusos atrėitous. Siedam ēr lekam. Kels i Trīškius kap stīga. Par kalnus, par bovosės pelkės šaun tėisė.

Vuos tėktā antabusos ēš plėnta pasoka i vėiškelī, tujau ēr sostuojė. Čė prilėpa būrīs senū kaimietiu. Bemažni vėinas muotrėškelės.

– Veiziek, Jūzapā, – patėmpė muni Petruonė, – kuokės ēšsėpoušosės!

Kam būtom muotrėška! Ėsėveiziejės ēr aš pamatiau. Muotrėškelė ēš pavīziaus sovėsam prasta ēr jau žėlelė, vuo unt galvuos, unt kuojū kapruonā, neiluonā, par vėduri – šėlkā šnabžd. Ne ana vėina, vėsas tuokės. I bažnītėlė važiou. Aš dar kāp ēr tėkous skaitaus. I bažnīčė kartās ožėto. Nedėdėlis sunkoms, vuo jie kartās kas nuorintās po mėrtėis būtom, gal sosėgadītė... Tėp ēr Petruonė saka. [...]

Trīškiu miestalis sopleškijė par kara. Tėktā unt aukšta stolpa palėka švėnts Pluorėjuons, bevertous undėni iš kėpalė unt degontė noma. „Ėk, ėk, mizeriuokė“, – pamėslėjau ēdams pru šalė. Pu kara ēšauga naujē Trīškė. [...]

Valonda kėta pasiedau prė Vėrvītės. Graži opė. Ėr žovū, matītėis, kāp kuošės – tėktā knėbžd pakarklīnės. Vuo saulė spind ēr spraktiuo!

Aš tėp netičiuoms atsėdoksiejau ēr sakau Petruonė:

– Kuo ne ruojos?!

– Omžėna atėlsi mona muotinelė liuob sakītė,– atsėlėipė mona pati,– kad Aduoms ēr Ėiva katėna dėinas lėda Žemaitėjuo ēr gīvena... Gal pri Plateliū, Loksta a Germonta, vuo rasintās ēr prė Vėrvītės...

Nieka nebsakau sava patė, tik kinkoujo so galvo, vuo pats sau mėslė-

Kazragė Algėrda kningas „Žemaitiu kalnelės“ vėrsielis

jo: „Ruojos pasėdarė čė dabarčiou. Ėr nieks iš čė mūsa nebišvarīs, kap tus nabagus Ėiva ēr Aduoma“.

Kėta karta vedo važiou-siaiv i Bėržovienus, Loukė, dar šėn tėn pu sava rajuona, vuo paskou patrauksiau ēr platesnė. Kad pradedi keliautė, nebieer ni pabonguos.

D. Mukienės portėgrapėjūo – Žemaitėjės vaizds nuo Medviegalė kalna. 2024 m. gegožės mienou

2024-aisiais telšiškių Europos muziejų nakties programoje karaliavo „Žemaitiu gīvastis“, skirta žemaitiško rašto metams

Parengė Donata KAZLAUSKIENĖ

Nuotraukos Monikos SUDINTAITĖS ir Loretos NORVAIŠIENĖS

Šiomet, gegužės 18-ąją, minint Europos muziejų naktį, Telšiuose veikiantis Žemaičių muziejaus „Alka“ ekspozicinis padalinys Žemaičių kaimo muziejus trečiąjį kartą miestiečius ir jų svečius pakvietė į tradicinę etninę kultūrą puoselėjančią bei regiono išskirtinumą atspindinčią amatų ir kulinarinio paveldo šventę „Žemaitiu gīvastis“. Šis renginys, turintis ambiciją kasmet vis labiau augti, buvo išskirtinis ne tik savo veiklomis, turtinga programa, bet ir gausiu dalyvių bei lankytojų būriu.

Šie metai Žemaitijai ypatingi: švenčiamos pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose jos paminėjimo 805 metų sukaktuvės. Aktualu ir tai, kad Telšiai bei kitos Žemaitijos savivaldybės, siekdamos išsaugoti regiono tautinį tapatumą, 2024-uosius yra

paskelbusios žemaitiško rašto metais. Įgyvendinant projektą „Žemaitiu gīvastis“, kurį rėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija ir Telšių rajono savivaldybė, siekta per įvairias pažintines bei edukacines formas atskleisti etninės kultūros, žemaitiškų tradicijų, kalbos, tautinio kostiumo, kulinarinio paveldo išskirtinumą.

Atvykstančius svečius su muzika ir dainomis prie įėjimo ir užrašo „Ė švėntė“ pasitiko renginio partneris – Telšių kultūros centro folkloro ansamblis „Spigėns“ (vad. Diana Bomblauskienė).

Skambėjo Mojavos giesmės

Žemaičių kaimo muziejuje jau bene trečią dešimtmetį yra puoselėjama tradicija gegužės mėnesį suburti bendruomenę Gegužinėms pamaldoms (Žemaitijoje jos dar vadinamos Mojavomis). Šios pamaldos – bendruomenę vienijanti tradicija. Ji ypač populiari kaimuose, miesteliuose, kur artimi ir gerai vienas kitą pažįstantys žmonės dažnai po dienos darbų, vakarais, renkasi prie tuo metų laiku

Groja Telšių kultūros centro folkloro ansamblis „Spigėns“ (vad. D. Bomblauskienė)

Iš kairės: kalba Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorė Eva Stonkevičienė, jos dešinėje – Telšių rajono meras Tomas Katkus; giedamos Mojavos giesmės

Iš kairės: Vitalijus Praspaliauskas (dešinėje) su jaunaisiais šventės dalyviais; šventės akimirka

žydinčiais augalais išpuoštą Mergelės Marijos atvaizdą ir meldžiasi. Ši liaudiško pamaldumo tradicija, atėjusi iš katalikiškosios Europos, taip stipriai įsitvirtino Žemaitijoje, kad ją galima laikyti viena iš šio krašto gyvasties formų. Telšių muziejininkai džiaugiasi, kad Mojavos giesmių giedojimo Žemaičių kaimo muziejuje iniciatyvą nuo pat pradžių palaikė ir iki šiol palaiko dvasiškieji ganytojai, tad Mojavos giesmės – neatsiejama renginio „Žemaitiu

gīvastis“ dalis. Skambant joms šiemet prasidėjo ir šventė. Giesmes su tikinčiais giedojo Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios klebonas, prelatas Juozas Šiurys, kunigas Egidijus Kumža, Telšių Šv. Antano Paduviečio katedros klebonas Vygintas Gudeliūnas, Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų vargonininkė Ernesta Dargužienė ir jos sūnus Matas, Marijos mokyklos kolektyvo nariai ir kiti renginio dalyviai.

(Nukelta į 50 p.)

Iš kairės: Beržinių šeima ir Andrius Dacius (dešinėje); važnyčiotojas Liudas Augaitis ir jo paslaugieji žirgai

Iš kairės: kalviai Donatas Liekmanis ir Gintaras Žiauga; grupė šventės dalyvių, organizatorių, muziejininkų

Mažųjų kertelė – „Vakū komps“

Bendradarbiaujant su Žemaičių kultūros draugija ir Lietuvos tautodailininkų sąjungos Telšių skyriumi šiemet, rengiantis šventei, buvo įkurtos kūrybinės archajinių žaislų gamybos dirbtuvėlės bei jauki žaidimų erdvė šeimoms su vaikais. Čia, naudodami vien natūralias gamtines medžiagas, vienas už kitas įdomesnes šventės metu padarytas žabuo-vas rodė tautodailininkai Albertas Martinaitis, Rimantas Gaidukas, Angelė ir Vytautas Raukčiai bei Rasa Žalūdienė. Čia pat gimė ir muzikiniai instrumentai, šiaudiniai paukšteliai, meškutės iš Šatrijos kalno kūlių. Ši Vaikų kertelė buvo Žemaičių kultūros draugijos įgyvendinamo projekto „Žaislai – širdies link“ sudėtinė dalis (projektą remia Lietuvos kultūros taryba ir Telšių rajono savivaldybė).

Koncertas „Mona numā“

Po Mojavos giesmių muziejaus Turtingo ūkininko sodyboje, šeimyniškai susiburti pakvietė Telšių kultūros centro etnografės Sigitos Dacienės suorganizuoto koncerto „Mona numā“ dalyviai. Renginį vedė Žemaičių kultūros draugijos Telšių skyriaus pirmininkas Andrius Dacius ir jo anūkė Liucija Bareikytė.

Šventės metu projekto „Žemaitiu gīvastis“ vadovei – Žemaičių muziejaus „Alka“ kultūrinės komunikacijos specialistei Donatai Kazlauskienei už gražų ir turiningą bei prasmingą renginį dalyvių vardu padėkojo ir gėlių puokštę įteikė Telšių rajono savivaldybės meras Tomas Katkus ir Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorė Eva Stonkevičienė.

Scenoje koncertą daina „Mona baba iš Telšiū“

Iš kairės: Aludaris Daivas Kurlis; pusmarškonę košę verda sėdiškiai

Šventėje dalyvavę amatininkai; Liucija Bareikytė ir Žemaičių kultūros draugijos Telšių skyriaus pirmininkas Andrius Dacius

pradėjo Liucija Bareikytė ir Mykolas Ulkštinas, savo talentais džiugino ir Jūratės bei Kęstučio Beržinių šeima, Juventas Radzys, Ernesta Dargužienė ir jos sūnus Matas, seserys Raminta ir Eglė Ligeikytės, broliai Rapolas ir Mykolas Ulkštinai, Agnė Airošiūtė, Alfonsas Jankauskas, Andrius Jokubauskas ir jo dukrytė Miglė, Inga Nagytė, jos krikšto dukra Saulė, Sigita Dacienė su dukra Dominyka bei anūkmėmis Barbora, Severija ir Liucija, Agnės ir Martyno Miliauskų, Arūno ir Vaidos Gedmantų bei Olios ir Sauliaus šeimos. Šeimų koncerto pabaigoje nuskambėjo bendra finalinė daina.

Žemaitėškas patruovas ér amatā

Renginio organizatoriai jo dalyviams siekė parodyti, kad etninė kultūra nėra tik tai, kas mus pasiekė iš XIX–XX amžiaus. Buvo pabandyta novatoriškai pažvelgti į laikotarpių suderinamumo dermę, kai tam tikri amatai, įnagai bei kiti etnokultūriniai elementai, atkeliavę iš senovės, net iš akmens amžiaus, viduramžių ar vėlesnių laikotarpių, įsitvirtino XIX a. pab.–XX a. pr. ir išliko iki šių dienų.

Renginio metu senąsias pirtininkystės tradicijas pristatė pirtininkė ir Telšių Žemaitės dramos

(Nukelta į 52 p.)

Iš kairės: Žemaičių kaimo muziejaus skyriaus vedėjas Gražvydas Kontaras ir tautodailininkas Albertas Martinaitis

Iš kairės: odininkas Arūnas Puškorius; pirtininkė, aktorė Margarita Bladženauskaitė

teatro aktorė Margarita Bladženauskaitė, prie mūlo edukacinius užsiėmimus – „Užpelkių medus“ bitininkai, keramikai Alina ir Algimantas, „Muilo ūkis“ ir muilininkas Mindaugas Makutėnas. „Žemaitiu kaštavuoniu“ kiemelyje alų virė „Dundulio“ aludariai, pusmarškonę košę – Sedos kultūros centro darbuotojai, miltinius ir bulvinius kleckus bei šiupinį – Rūdupių kaimo bendruomenės nariai, šakotį kepė UAB „Kontėna“, čirvinius blynus – Daiva Vaškienė iš Žemaitijos nacionalinio parko, prie kalvės darbavosi kalviai Donatas Liekmanis ir Gintaras Žiauga, žalvarį kalė Vitalijus Praspaliauskas, vidutiniojo ūkininko kieme iš medžio kaukes drožė Antanas Vaškys, odininkystės tradicijas pristatė Arūnas Puškorius. Vyko ir juostelių pynimo edukacija „Susidraugaukime su juostele“, o turtingo ūkininko sodyboje lankytojai dalyvavo žemaitiškų patarlių edukacijoje. Muziejaus teritorijoje arklių kinkiniu vėžino Liudas Augaitis. Vakaro koncerte linksmino grupė „Kitava“. Sezono atidarymo šventę užviršavo Dianos Bomblauskienės suorganizuoti smagūs „Naktišokiai“, kurių metu net palijus, balose ratus suko šokėjai iš Šiaulių, Šilalės, Platielių ir kt., kon-

certavo Šiaulių Dainų muzikos mokyklos folkloro ansamblis „Vieversėlis“ (vad. Arūnas Stankus), Šilalės kultūros centro vaikų folkloro ansamblis „Gers smuoks“ (vad. Ilona Raudonienė), Šilalės kultūros centro Laukuvos kultūros namų vaikų folkloro ansamblis „Dūzginėlis“ (vad. Olga Jogminienė), muzikantas iš Platielių Adrijus Alminas su pusbroliais Luku, Matu ir pussesere Kotryna Jogminais, Šiaulių miesto kultūros centro „Laiptų galerija“ folkloro ansamblio „Salduvė“ kapela (vad. Darius Daknys).

„Užuomazgų surengti panašaus pobūdžio renginius būta ne syki, tačiau ankstesnių organizatorių iniciatyvos dėl įvairių pokyčių praradavo tąsą ir žemaičiai likdavo be etninių tradicijų pristatymo šventės. Noriu, kad „Žemaitiu gīvastis“ turėtų ilgametę tradiciją, kad šis projektas taptų Žemaičių muziejų „Alka“, Žemaičių kaimo muziejų ir Telšius identifikuojančiu ženklu, tad kaip tikra mama globoja savo vaiką, taip aš sergėsiu žemaičių gyvastis nuo įkyraus kuisio iki nagingiausio amatininko kiekvienų metų trečiąjį gegužės šeštadienį toje pačioje įstabaus grožio erdvėje“, – pažadėjo projekto vadovė Donata Kazlauskienė.

Iš kairės: tautodailininkas Antanas Vaškys; per naktišokius – pora už poros...

NYKŠTUKAS POLITIKAS

Sofija TYZENHAUZAITĖ

(Tęsinys. Pradžia – el. žurnalo „Žemaičių žemė“ 2023 m. Nr. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 2024 m. Nr. 1, 2, 3, 5)

Tad nykštukas, stengdamasis palenkti infantės širdį princo labai, karštai gyrė paslaugas, kurias jaunuolis atliko Prancūzijai ir Henrikui de Valua. Pridėjo, kad infantė labai domisi Balani vedybomis su seniūno Odolinskio dukra, kad ir merginos tėvas, iškelęs keletą sąlygų, joms neprieštarauja, žodis duotas iš abiejų pusių, bet būtina pateikti Balani kilmės dokumentus, jo teisėto gimimo įrodymą.

Monliukas, nors ir nepuoselejo švelnių tėviškų jausmų, nebuvo beširdis tėvas. Be to, tuo metu Balani naudai suveikė ir patenkinta Monliuko savigarbą. Tas ilgai nepripažintas ir slepiamas sūnus visiškai pateisino jo viltis. Jis jautė, kad netrukus įvyks puikios vestuvės. Tereikėjo užtikrinti sūnui tinkamą gyvenimą, garantuoti sėkmingą ateitį, bet... Kad išpildytų tas sąlygas, jam reikėjo prisipažinti dėl nemalonių dalykų.

Taip mąstė Monliukas, skersai išilgai vaikštinėdamas po kambarį, nusukęs veidą nuo smalsių ir įžvalgių Krasovskio akių.

Nykštukas, sunerimęs dėl pernelyg ilgai trukusios tylos, galiausiai prakalbo:

– Ką jūsų escelencija ketina nuspręsti dėl to jaunuolio? Ar sudėtingiausiu savo gyvenimo laikotarpiu jis gali tikėtis jūsų globos?

Monliukas prisartino prie nykštuko ir meiliai paėmė jį už rankos. Krasovskis nustebo.

– Aš labai dėkingas už dėmesį ir draugiškumą, kurį rodote Balani, bet bijau, – dėstė Monliukas, įbedęs į jį dideles pilkas veriančias akis, – bijau, kad audringi jausmai, kuriuos jis sugebėjo jumyse sužadinti, nepaskatintų jūsų noro atvirauti ir atskleisti gilią paslaptį, kurią jums patikėjau.

Nykštukas nuraudo ir sutrikęs atsakė:

– Prisipažįstu, norėjau jį labiau išgirti, todėl šiek

Sofija Tyzenhauzaitė de Šuazel-Gufjė (1790–1878) portretas. Dailininkas Johanas Baptistas Lampis vyresnysis (1751–1830). Paveikslo originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

tiesk praskleidžiau jo kilmės paslaptį.

„Puiku, – pagalvojo Monliukas, – to ir tikėjau si.“ Paskui tęsė:

– Noriu jus perspėti tik dėl vieno dalyko. Jums nederėtų juo rūpintis, geriau palikite tą reikalą man vienam. Tik tada aš pasižadau išpildyti visus jūsų pageidavimus ir Balani viltis.

„Keistas ir lengvabūdis žmogus, – pagalvojo nykštukas. – Dabar jis panorą pelnyti garbę dėl rūpinimosi Balani, bet juk juo niekada nesidomėjo. Tiek to, paaukosiu savo savimeilę dėl jaunojo draugo laimės“.

– Monsinjore, – prakalbo kaip nepatenkintas žmogus, – tebus taip, kaip jūs pageidaujate.

Dėl visko sutarę Valanso vyskupas ir nykštukas susiruošė išvykti tuo pat metu, kaip ir Respublikos pasiuntiniai bei jų spindinti palyda.

Daug metų Lenkijoje praleidęs ir sunkiai triūsęs Komandonis pagaliau gavo jo šventenybės leidimą sugrįžti į Italiją. Patenkintas, kad jam pavyko užtikrinti lenkų balsus uoliam katalikui princui, koks buvo Anžu kunigaikštis, jis išvyko, užleidęs savo vietą Gracianui.

(Nukelta į 54 p.)

Tuo metu, kai Monliuko siųstas Šuanenas pranešė Prancūzijai naujieną, jog išrinktas Henrikas de Valua, princas, apgulęs La Rošelį, jau matė, kaip jo šlovė ir sėkmė menksta vietoje, kurią gynė saujelė maištaujančių protestantų: moterų, senių, vaikų, ir niekas negalėjo jų įveikti – nei jėga, nei nevilts. Anžu kunigaikštis, matydamas, kokios bevaisės jo pastangos, ir išgirdęs, kad apgultieji tikisi sulaukti rimtos Anglijos pagalbos, paskubėjo pasinaudoti palankia proga, kurią suteikė naujiena, jog netrukus atvyks Lenkijos pasiuntiniai, ir garbingiau, nei būtų tekę tai padaryti netrukus, nutraukė apsiaustį.

Tokiam žingsniui turbūt pasitarnavo ne tik politika, bet ir meilė. Henrikas de Valua labiau nei kada nors anksčiau mylėjo Mariją de Klev – kunigaikštienę de Kondė. Marija veltui tikėjosi, kad jos geroji žvaigždė ir linksmas būdas apsaugos ją nuo neleistinos aistros. Ji neįvertino pavojaus, kuris jai grėsė dėl nepastovumo ir polinkio į audringus išgyvenimus. Begaliniai Anžu kunigaikščio meilininimai galų gale įaudrino jautrią kunigaikštienės de Kondė širdį. Tačiau ji buvo dorybinga, todėl ją kamavo vis stiprėjantys priekaištai dėl netinkamo elgesio. Ji išsigando pati savęs, ir ta baimė tapo jos doros apsauga. Kunigaikštis de Kondė, neturėdamas pagrįstų įrodymų dėl žmonos elgesio, bet matydamas jos nevalingai pakitusią laikyseną, nepatenkintas, įskaudintas nutolo nuo jos, paliko ją būti su pačia savimi, silpną, praradusią drąsą, kamuojamą priekaištų ir kovojančią su jauno, mielo ir gražaus princo meile.

Ponas Valanso vyskupas ir nykštukas atvyko į Paryžių keliomis dienomis anksčiau nei pasiuntiniai. Kaip ir tikėjosi, juos iškilmingai sutiko dvare, dėmesį jiems rodė princai, tačiau jų savigarbai to ne užteko. Monliukas sugebėjo išmintingai, kaip mokėjo, pateikti išsamią ataskaitą Kotrynai de Mediči ir sušvelninti kai kuriuos momentus, kai jis turėjo padaryti nuolaidų, kurios, kaip jis suprato, negalėjo patikti Anžu kunigaikščiui. Henriko vardu jis buvo priverstas pasirašyti su protestantais taikos sutartį ir jiems užtikrinti toleranciją. Žinodamas, kad princas myli Mariją de Klev, jis nepasipriešino lenkų reikalavimui, kad sėsdamas į sostą priims infantės Onos ranką. Vien tik šios sąlygos būtų pakakę, kad atšaltų princo troškimas gauti karūną, kurią jam norėjo parduoti jo laisvės kaina.

Nykštukas, būdamas kaip reta protingas ir įžval-

gus, netruko susivokti, kad visos mandagybės, palankumo demonstravimas, net gausios Henriko padėkos slepia blogai užmaskuotą šaltumą. Dar labiau jį nustebino, kad pati Kotryna de Mediči, vaizduodama džiūgaujančią, atrodo, slėpė kažkokį paslaptinę sumanymą ir ne tiek džiaugėsi sūnui tekusia puikia dovana, kiek stengėsi pateikti sunerimusiems ir nepatenkintiems paryžiečiams didingą spektaklį, kuris buvo naujas ir galėjo nukreipti jų dėmesį nuo svarbesnių problemų. Paryžius palengva atsigavo po baisaus sukrėtimo, tačiau Navaros karalius, kunigaikštis de Kondė ir keletas kitų garsių protestantų, kuriems pavyko išvengti visuotinių skerdynių, gyveno dvare kaip valstybės kaliniai. Visur tvyranti baimė, nepasitikėjimas užgoždavo geras naujienas, kurias skleidė apsuksioji Kotryna. Galantiškumas šiek tiek pridengė veidmainystę, apgaulę, išdavytę.

Karolis IX, sergantis gyvybę ėdančia liga, paliestas neregimos dieviškos rankos, atgijo, kai išgirdo naujieną, kad išrinktas Anžu kunigaikštis ir netrukus atvyks lenkų pasiuntiniai. Pagaliau jis visiems laikams atsikratys brolio, tapusio prancūzų ir Kotrynos de Mediči stabu, brolio, kurio šlovė ir sėkmė gožė jo paties karališką menkumą, kurio įtaka viršijo jo valdžią. Atsikratęs tokio pavojingo varžovo jis, galbūt, sumenkins motinos autoritetą, išsivaduos iš varginančios globos ir pradės valdyti pats! Viena koja kape, neištrinamais mirties ženklais pažymėtu veidu, išblyškęs, pamėlusiais paakiais, ryjamas liepsnos, kuri kaitino kraują, paversdama jį gyslose ištirpusiu švinu, šiurpinamas vienatvės ir nakties šešėlių, gąsdinamas įkaitintos vaizduotės kruvinų aukų (jų budeliu buvo jis pats) vaizdų, jis vengė žmonių, ypač tų, kurių pražūtingi patarimai užnuodijo jo jaunystę ir pastūmėjo į nusikaltimą, Karolis karštai rengė lenkų pasiuntinių sutikimo ceremoniją, tačiau baiminosi pernelyg anksti džiūgauti atsikračius nepakenčiamo brolio.

Lenkų pasiuntiniai, valdovo įsakymu iškilmingai sutikti visuose Prancūzijos miestuose, pro kuriuos jie keliavo, pasiekė Paryžių ir, pasveikinti visų miesto korporacijų, iškilmingai, su neregėtomis iškilėmis įžengė į miestą. Norėdamas juos pagerbti karalius pasiuntė jų pasitikti žymiausius dvaro didikus. Poznanės vyskupą lydėjo karališkosios šeimos princas, vyresnysis Monpansjė kunigaikščio sūnus, Seradzo vaivada – kunigaikštis de Gizas, Gniezno kaštelio-

na – Omalio kunigaikštis, Lietuvos didįjį maršalką Radvilą – grafas de Molevrijė, Zamoiskį – vikontas de Tiurenas ir t. t.

Lenkų pasiuntiniai, vilkėdami ilgus auksu austus drabužius, susijuosę puošniomis indiškėmis juostomis, avėdami sidabru kaustytais spalvingais batais, užsidėję aksominės kepuraitės, puoštas spindinčiomis egretėmis arba garnio plunksnomis, užsimetę brangiaisiais kailiais pamuštus apsiaustus, ant pečių prilaikomus brangakmenių vėrinių, sėdėjo ant neapsakomai puikių žirgų, kurių pakinktai, balnai, gūnios ir net balnakilpės spindėjo auksu ir brangiaisiais akmenimis. Karininkų šarvai spindėjo auksu, pasiuntinius lydėjo švytinti palyda – minia jaunų bajoraičių, besivaržančių drabužių puošnumu ir žirgų puikumu, puošniomis livrėjomis vilkintys žirgininkai ir pažai, vedantys puošniausiais pakinktais išdabintus žirgus. Lenkų drabužiai buvo ypatingai prabangūs ir dvelkė rytais. Jie patys buvo stambaus ir įspūdingo sudėjimo, gerai atrodė ir labai džiugino juos stebinčių paryžiečių žvilgsnius. Jie stebėtinai lengvai valdė karštus kovos žirgus ir labai skyrėsi nuo elegantiškų, plevėsuojančiomis plunksnomis padabintomis skrybėlėmis ir šilkiniais apsiaustais pasipuošusių, šiek tiek smulkesnio sudėjimo, todėl ne taip krentančių į akis prancūzų didikų ir stambių normandiškų kovos žirgų.

Nuo švento Martyno vartų iki Luvro gatves užplūdo iš visų miesto kvartalų subėgusi pasiuntinius lydinti didžiulė minia, languose ir net ant stogų spietėsi daugybė žiūrovų. Nuo jų nuostabą, malonumą ir susižavėjimą reiškiančių šūksnių skambėjo oras.

Po vienos Luvro galerijų skliautais karališkoji šeima taip pat rengėsi pasimėgauti prašmatniu pasiuntinių atvykimu, o prie vieno tų nuostabių rūmų langų Henrikas de Valua, sėdintis greta kunigaikštienės de Kondė, matė tik ją, tarsi būtų pamiršęs, kad jis yra tikrasis šios iškilmingos dienos švenčių objektas.

Tūkstantį kartų gražesnė, melancholiškai nusiteikusi, dar labiau jaudinanti nei tada, kai jos žavingas veidelis skleisdavo meilumą ir džiugesį, dabar kunigaikštienė de Kondė liūdėjo, padėjusi žavingą rankelę ant tamsiai raudonos aksominės pagalvėlės, papuoštos aukso galionais, liūdėjo, kita ranka parėmusi galvą, pridengtą tik gazo šydo. Ji žinojo, kad artėja metas, kai Henrikas de Valua, šaukiamas šlovingos ateities, bus priverstas palikti ją visiems

laikams. Baugulį kėlė ir pavydo diktuojama baimė, kad princui teks pildyti lenkų pageidavimus ir vesti infantę. Bet ji dar valdė slaptus širdies jausmus ir niekuo neišsidavė, tad Henrikas de Valua iki pat dabar nesuvokė, jog yra mylimas, ir galėjo tik svajoti apie meilę. Staiga kurtinantys trimitų garsai pranešė, kad į Luvro kiemą atvyksta pasiuntiniai. Visi išsipustę šio prašmatnaus spektaklio dalyviai, visa minia, žirgų kanopų daužomas grindinys, riksmas žmonių, mojuojančių įvairiaspalviais sultonais puoštomis skrybėlėmis, viskas paskendo riksmo: „Tegyvuoja Lenkijos karalius!“ ir taip paveikė nelaimingą kunigaikštienę de Kondė, kad ji krito į krėslą ir, apsipylusi ašaromis, išsidavė mylinti. Patyręs tokį nevalingą prisipažinimą, už kurį būtų nepagailėjęs ir tūkstančio karūnų, Henrikas de Valua, pats netekęs galvos iš laimės ir džiaugsmo, puolė kunigaikštieni po kojomis ir suėmė jos ranką, kuria ji buvo prisidengusi ašarotą veidą.

– Kokia aš nelaiminga! – sudejavo raudodama kunigaikštienė. – Argi negana, kad mane užvaldė nuodėmingas jausmas, bet dar privalėjau jį atskleisti. Ir dar kam, didis Dieve, ir kokią akimirką!

Visa, kas nesvetima mylint, visa, kas tik yra švelniausio ir subtiliausio – prieštaravimai, priesaikos, viską išbandė Henrikas, ramindamas ir guosdamas kunigaikštienę, bet Marija de Klev tik rodė ranka į iškilmingą pasiuntinių kelionę audiencijos pas karalių Karolį IX ir į visas jo šnekas dūsaudama atsakinėjo: „Jie ateina jūsų.“ Paskui pakėlė į dangų žavingas ašarotas akis ir pridūrė:

– Daugiau jūsų nebepamatysiu.

XXXV skyrius

Visas Paryžius kalbėjo tik apie lenkų pasiuntinių atvykimą, gėrėjosi jų pasitikinčia, oria laikyse, tokia būdinga laisviems žmonėms. Jų laikysena priminė senovės Romos senatorius, tuos pasaulio šeimininkus, kurie klausė tik savo pačių įstatymų ir mieliau kam nors įteikdavo karūną, nei nešiodavo ją patys. Prancūzai raudo dėl savo nemokšiškumo ir gėrėjosi giliomis lenkų didikų žiniomis, jų gebėjimu laisvai kalbėti keliomis kalbomis, ypač lotyniškai. Kotryna Mediči buvo sužavėta, kad gali itališkai bendrauti su Poznanės vyskupu. Su jai būdingu

(Nukelta į 56 p.)

įžvalgumu ji neparastai kuklų prelatą (kuklumas – natūrali lenkų dorybė, nes jie neskuba įrodinėti savo vertės) įvertino kaip labai nusipelnusį vyrą, vertą jos pagarbos.

Nekantraudami pareikšti pagarbą savo naujam karaliui ir įteikti jam jo išrinkimą patvirtinantį dokumentą, pasiuntiniai nesunkiai išsirūpino iš Henriko de Valua pageidaujamą audienciją. Pagrindiniai sutarties tarp karaliaus ir Respublikos punktai jau buvo aptarti prancūzų komisarų, kurie, nepatenkinti dauguma Henrikui de Valua iškeltų sąlygų, tik ir siekė suerzinti prinčą. Pats Henrikas, sunerimęs, besisielojantis, besidomintis tik savo meile, nelabai bevertino tą karūną, kuri anksčiau jam atrodė esanti verta jo kilnaus dėmesio. Bet Valanso vyskupas stengėsi jį įtikinti, kad laikui bėgant apsukrumu ir ypač dideliu dosnumu prinčui pavyks sušvelninti jam nepatinkančias sąlygas. Be to, reikia lenkams atleisti, kad jie, kaip turgaus prekeiviai, užsiprašo daugiau, nei tikisi gauti.

Dieną, kai buvo numatytas pasiuntinių priėmimas, du, Prancūzijos ir Lenkijos, karaliai, Navaros karalius, karalienės Kotryna de Mediči, Elžbieta ir Margarita de Valua, visi, ką dvaras ir miestas manė esant gražiausius ir savo spindesiu pranokstantčius vaizduotę, susirinko didžiojoje rūmų salėje, kur įprastai buvo švenčiamos karalių vestuvės, kur stovėjo ir sostai, dengti baldakimais su auksu išsiuvinėtais Prancūzijos, Lenkijos ir Navaros herbais, bei puošnios pakyls karalienėms ir princėms. Sostų papėdėje stovėjo balto marmuro stolas paauskuotomis kojomis.

Karaliams susėdus, visi žiūrovai užėmė jiems pagal padėtį skirtas vietas: karališko kraujo princai telkėsi sosto dešinėje. Kairėje vietas užsiėmė apaštališkais purpuro drabužiais vilkintys kardinolai, Prancūzijos dvasiškiei, užsienio pasiuntiniai. Ant šiek tiek žemesnių pakylų susibūrė raudonai vilkintys parlamento nariai, universitetų rektoriai, teisėjai. Likusieji dešimt tūkstančių kuo puošniausiai išsipusčiusių žiūrovų tenkinosi lauke sukalta pakyla.

Skardenant trimitams prie rūmų durų iškilmingai žengiančius, deramai atrodančius lenkų pasiuntinius pasitiko kunigaikštis de Gizas. Įžengę į salę jie trumpam stabtelėjo, apakinti didingo karališko sambūrio vaizdo, bet tuoj pat jų jaunasis karalius užkariavo visų žvilgsnius ir privertė smar-

kiau plakti džiaugsmo užvaldytas širdis.

Vos sulaukęs dvidešimt dvejų metų, vilkintis puošnų elegantišką kostiumą, kuo puikniausiai išryškinanti grakščias kūno linijas, Henrikas de Valua reprezentavo ir jaunystės privalumus, ir valdovo didybę. Jo puiškus stotas priminė ir kari, ir didvyrį, ir mielą prinčą.

Lydimas dviejų pasiuntinių, nešančių ant pečių sidabrinę dėžutę su išrinkimo aktu (pasiuntiniai pagarbiam padėjo ją ant marmurinio stalo), Poznanės vyskupas nusilenkė Prancūzijos karaliui ir paprašė leidimo pasveikinti Lenkijos karalių. Karalius Karolis IX atsakė, kad neprieštarauja, ir Henrikas de Valua pakilo iš savo sosto ir šypsena padėkojo pasiuntiniams už jam pareikštą pagarbą. Vyskupas prabilo tokiais žodžiais:

– Dievui pasišaukus šlovingos atminties Žygimantą Augustą, senatas, bajorai ir visi Lenkijos ir Lietuvos luomai, sužavėti jūsų, sere, dorybių, garsas apie kurias pasiekė ir mūsų kraštus, susižavėję jūsų didingais tikėjimo labui darbais, kurie išgarsino jūsų vardą, skuba padėti prie jūsų kojų ištikimybės, pasitikėjimo ir meilės įrodymą. Jūsų naujieji valdiniai, kuriems šiandien turiu laimę atstovauti, mano tėvynainiai tikisi, sere, kad jūs priimsite šį aktą, patvirtinantį visos tautos balsavimo rezultatus taip pat mielai, kaip jie paskelbė jus Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Jie drįsta tikėtis, kad jūs pateisinsite jų didelę pagarbą ir susižavėjimą, parodytą jūsų karališkam asmeniui, ir paskubėsite, sere, išpildyti jų pageidavimus ir viltis bei leisite jiems kuo greičiau pradėti džiaugtis išvydus jūsų malonybę. Jie įvertins tai kaip prielaidą laimės, kurios tikisi sulaukti tik iš jūsų, sere, ir kurios patikimas garantas nuo šiandien jiems yra jūsų dorybės.

Henrikas de Valua su jam būdingu švelnumu trumpai atsakė, kad dėkoja Dievui ir Lenkijos senatui už tai, kad į Lenkijos sostą išsirinko jį. Jis pasistengs pateisinti gerą nuomonę apie jį ir bus dėkingas už lenkų parodytą pasitikėjimą ir atsidavimą.

Paskui jo kancleris, aukštas, liesas vyras pailgu, išbalusiu veidu, vilkintis ilgą juodą drabužį, pamuštą šermuonėlio kailiu, su juodo aksomo teisėjo kepuraitė, uždėta ant pečių krintančių ilgų plaukų, Iuro de Šiverni, prakalbo šeimininko vardu. Jis siekė pademonstruoti savo iškalbą lenkų pasiuntiniams, kurių dauguma garsėjo kaip puikūs oratoriai, tad kalbėjo ilgai, iškilmingais žodžiais išreiškė Henriko

de Valua dėkingumą už gautą nuostabią dovaną bei už stropumą ir uolumą, kurį parodė lenkų pasiuntiniai, nukeliauė tokį tolimą kelią per daugybę šalių susirasti savo karalių. Pridūrė, kad jo didenybė, kurį jo priešai praminė didžiuoju kapitonu, tikisi, kad geriau jį pažinę jo valdiniai vertins jį kaip dėkingą ir dosnų valdovą.

Vos tik baigė kalbėti, Poznanės vyskupas paprašė karaliaus Karolio ir Lenkijos karaliaus leidimo, pasisuko į du savo kolegas, saugančius brangią naštą. Jie atidengė dėžutę, ištraukė ant pergamento surašytą išrinkimo aktą su šimtu antspaudų ir padėjo jį karaliui ant kelių.

Henrikas de Valua ketino pats perskaityti visus straipsnius, kad paskui nereikėtų jų pakartoti lenkams, bet pasiuntiniai laikėsi savo tradicijų ir reikalavo, kad skaitytų vienas jų. Kaip visada neryžtingas Henrikas bijojo juos papiktinti ir galų gale nusileido, sutaręs, kad dekretą garsiai perskaitys Sankono kaštelionas. Stoją gili tyła. Stačias, atsirėmęs į marmuro stalą, Herburtas de Fulstenas ėmė skaityti rinkimuose dalyvavusių vyskupų, vaivadų, senatorių, vardus, paskui perteikė labai detaliai išdėstytus motyvus, nulėmusius tautos apsisprendimą Anžu kunigaikščio naudai. Buvo pabrėžta, kad kunigaikštis, apdovanotas gamtos ir fortūnos, buvo pašlovin-tas Valua dvaras, jo nuopelnai tikėjimui. Pagaliau jis įvardytas kaip Lenkijos karalius, kaip pamaldus, garsus, triumfuojantis ir didis valdovas.

Henrikas de Valua sutiko su visais straipsniais ir Lenkijos reikalaujamomis nuolaidomis už suteikiamą karūną, nes nė viena auka neprieštaravo jo natūraliam ir gerai žinomam didžiadvasiškumui. Bet visi pastebėjo, kad jo balsas pritilo, kai įsipareigojo prie savęs Lenkijoje pasilikti tik keletą prancūzų, nes tokia išlyga, kurios jis, beje, tikėjosi išvengti, jam atrodė neteisinga ir tironiška! Tada kaštelionas perskaitė kitą straipsnį:

– Lenkijos karalius negalės vesti negavęs visų valstybės luomų pritarimo, jis bus įpareigotas vesti infantę Oną, savo dorybėmis garsėjančią princesę, paskutinę tautai brangios giminės atžalą.

Tie žodžiai smigo į pačią širdį ir kunigaikštienė de Kondė vos nenuualpo, tad Navaros karalienė vos spėjo užstoti ją ir pridengti savo šydu, kad žmonės neišvystų jos staiga susijaudinimo. Henrikas, nenuleidęs akių nuo jos tribūnos, tai pastebėjo ir susi-

jaudino ne mažiau nei Marija de Klev, bet vis dėlto gana tvirtu balsu paskubėjo atsakyti, kad toks įsipareigojimas gali būti tik sąlyginis, nes jis nedrįsta teigti, jog patiks princesei Onai Jogailaitei.

Pasiuntiniai priėmė tokį atsakymą kaip prancūziško galantiškumo ženklą ir pasitenkino tik pagarbiai nusilenkę karaliui.

Skaitant straipsnį apie protestantų privilegijas ir priėjus iki žodžių: „Mes garantuosime taiką ir ramybę tikėjimo disidentams...“ Monliukas ir Poznanės vyskupas nuskubėjo prie kašteliono ir ėmė jam aiškinti, kad šis straipsnis turės būti sureguliuotas karaliaus ir senato susitarimu. Fulstenas nustebeš nutilo, bet Sandomiro vaivada, įpykęs, kad ketinama atšaukti taip iškilmingai Seimui duotą pažadą, priėjo prie Valanso vyskupo ir nekantriai, kaip buvo įpratęs, pasiteiravo, argi šis pats nesutikęs su tuo straipsniu. Jis paniekinamai ir išdidžiai tarė Monliukui:

– Iš tiesų, jei jūs ir jūsų kolegų nebūtumėte su tuo sutikę, jūsų princas niekada nebūtų gavęs mūsų balsų.

Monliukas veltui stengėsi nuraminti suirzusį vaivadą. Jis jautė, kad tai sunkiausias jo gyvenime momentas, nes jis nežino, ką atsakyti karaliui Henrikui, kuris panoro sužinoti, apie ką kalbama, bet tada pats Sborovskis pagarbiam, bet ryžtingai priėjo prie sosto ir prakalbo:

– Aš sakiau, sere, jūsų didenybės pasiuntiniui, kad jei jis nebūtų įsipareigojęs įtikinti jus priimti šį straipsnį, jūs nebūtumėte išrinktas Lenkijos karaliumi. Pasakysiu daugiau, jei jūs nepriimsite jo kaip visų kitų, jūs niekada juo nebūsime .

Po tokio kandaus išpuolio Henrikas šiek tiek paraudo, princesės sujudo, susirinkusieji ėmė murmėti. Pagaliau prancūzai, įpratę prie beveik vergiškos pagarbos savo valdovams, tai įvertino, kaip laisvo veikti bei mąstyti lenko maišto ir nepaklusnumo pavyzdį.

Tik Navaros karalius klastingai šypsojosi į ūsus. Jis pasilenkė soste prie kunigaikščio de Kondė, savo giminaičio, ir pašnibždėjo jam į ausį: „Po šimts velnių, drąsus vyrukas. Manau, kad ir visa jų tauta tokia pat ryžtinga. Aš būčiau daug geriau jiems tikęs, nei mano neryžtingas pusbrolis, kuris niekada nesugebės jų suvaldyti. Aš vadelėčiau juos su šilkinu pavadžiu ir daryčiau su jais, ką panorėjęs, nes jie savo prigimtimi panašūs į savo žirgus, tie žirgai ugningi, smarkūs, tačiau juos labai lengva suvaldyti.“

(Nukelta į 58 p.)

Kunigaikštis de Kondė tik išspaudė dirbtinę šypsena.

Užgautas, perpykęs, kad jo žmona parodė savo jausmus, kurių nuslėpti buvo neįmanoma net Navaros karalienės atsargumo priemonėmis, kunigaikštis de Kondė nieko nematė ir negirdėjo, kas dedasi aplink jį, ir šypsodamasis Navaros karaliui, nors ir nesuprasdamas, ką šis sako, akimis svaidė žaibus į tribūną. Suvaržytas, sutrikęs, kaip visada jam nutikdavo dvare, kur nuo jo ir Navaros karaliaus nenuleisdavo akių, jis negalėjo išsišokti ir turėjo tylėti, tad kankinosi.

Tačiau kiti pasiuntiniai nusitempė vaivada į šalį. „Jūs vis dar įsivaizduojate esąs Seime?“ – priekaištavo jam.

– Argi čia vieta ir laikas kelti panašias scenas? – piktinosi tarp jų įsimaišęs nykštukas.

– Nagi, – atsikirto Sborovskis, neišsigandęs dėl iš visų pusių sklindančių priekaištų ir nepritarimo ženklų, – ar aš tapau mažiau laisvas, ar nustojau būti lenkas ir protestantas, nes atsidūriau teismo salėje Paryžiuje? Aš privalėjau ginti mūsų privilegijas, mūsų laisvę. Aš tai dariau ir to nesigailiu.

Lengvabūdiškai, ta savybė netruko peraugti į silpnumą, kurio pasekmės buvo tokios pragaištingos jo šlovei ir Prancūzijos laimei, Henrikas rankos mostu ir maloniai šypsodamasis nutildė susirinkusius ir lėtai, bet nekeisdamas žodžių pakartojo fatališką straipsnį, sukėlusį tiek triukšmo. Ir Zborovskis triumfuodamas nužvelgė savo kolegas.

Baigus skaityti Poznanės vyskupas dar kartą priėjo prie sosto padėkoti karaliui ir pasidžiaugti.

– Jūsų didenybė, – pradėjo, – ką tik patvirtino viską, ko jo mylimi valdiniai turi teisę tikėtis. Drįstu patikinti, kad nėra nieko, ko jis negalėtų tikėtis iš jų paklusnių ir dėkingų širdžių, kuriose daug daugiau gerumo nei baimės, nes baimė jiems svetima.

Paskui lietuvių, visada laikytų atskira tauta, nors ir maždaug prieš šimtą metų jie prisijungė prie Lenkijos, vardu kalbėjo Kristupas Radvila. Jis pagyrė savo tėvynainius, kad jie pirmieji pripažino didelius princo nuopelnus ir suteikė jam pirmenybę prieš varžovus, pasakė, kad jie tikisi, jog jo didenybė niekada neskirs jų nuo lenkų ir juos taip pat laikys savo vaikais, tuo labiau, kad jie niekada nenusileis lenkams savo meile ir paklusnumu valdovui, kurį išsirinko jų širdys.

Karaliui kalba patiko ir jis suskubo maloniai dar

kartą padėkoti visai tautai ir pasiuntiniams, netgi pridūrė esąs labai pagerbtas Respublikos dekretu ir yra labai patenkintas. Lenkams parodyta daug pasitikėjimo, tačiau nuo jų buvo nuslėpti tikrieji jausmai, o tai visiškai atitiko karaliaus silpną ir nerųžtingą charakterį.

Paskui pompastiškai kalbėjo labai rimtas kancleris, o ponios vėduoklėmis dangstėsi veidus, kad paslėptų varginantį žiovilį. Kancleris dėstė:

– Iš visų gėrybių, kurias įvairiu laiku visagalys Dievas teikėsi savo tėviška ranka paskleisti Prancūzijoje ir Lenkijoje, nėra svarbesnės nei rinkimai.

Paskui panoro pagirti Lenkijos senato išmintį ir pacitavo pavyzdį apie imperatorių Nervą ir Aleksandrą Didįjį.

– Pirmasis, – dėstė, – patikėjo savo karūną Trajanui, kurį manė esant verčiausią perimti iš jo imperiją, antrasis, mirties akivaizdoje paklaustas, ką norėtų išsirinkti savo įpėdiniu, atsakė: „Labiausiai nusipelnusių“. Lenkai pasirodė esantys ne mažiau išmintingi, iš visų konkurentų išsirinkę Henriką de Valua. Jo nepaprasti gebėjimai, nesuskaičiuojamos dorybės tikrai verti to, kad už jį balsuota, kad jam suteikta tokia garbė. Na o už tokį pasitikėjimą Henrikas savo ruožtu parodė jiems nedvejotiną pasitikėjimą ir prierašumą, palikdamas tokią brangią tėvynę, kurioje buvo garbinamas, palikdamas motiną ir švelniai mylimą brolių, ir išvykdamas pas juos bei priimdamas jų tėvynę kaip savo.

Tai išklausiusi Kotryna de Mediči ne suvaidino, o išties giliai susijaudino, kunigaikštienė de Kondė apsišypylė ašaromis, Karolis suvaidino sielvartaujantį ir ėmė šluostytis akis, visus apėmė gaudulys, nes visi suvirpėjo nuo minties, kad netrukus teks skirtis su mylimu princu, tapusiu beveik visų prancūzų susižavėjimo objektu. Lenkų pasiuntiniai, sujaudinti tokio reginio, įžvelgė palankią savo šaliai pranašystę. Argi toks mylimas princas nežada jiems, kad bus išmintingas, dorybingas ir geras karalius?

Šiverni baigė kalbą žodžiais: „Elkimės, kaip mus liepia Dievas ir krikščionių tikėjimas“, ir tada nugriaudėjo plojimais.

Ir tuoj pat karališkosios kapelos muzikantai, grodavę ir giedodavę bažnytines giesmes, užtraukė *Te Deum*. Karaliai priklaupė ant aksominių pagalvėlių ir šlovino tą, kuris laiko jų širdis savo galingose rankose. Visi ten buvę pamaldžiai susikaupę pasekė

jų pavyzdžiu. Visiems pakilus Karolis nuskubėjo prie brolio ir tai neprasprūdo pro budrias dvariškių akis. Pabučiavo jį kaip brolis, nors tie, kurie geriau pažinojo Karolį, bučinį būtų, galbūt teisingai, pavadinę Judo bučiniu, ir pasveikino Lenkijos karalių. Sėdėdamas soste Henrikas priėmė pagarbos išraišką, kurią netrukus pakartojo Navaros karalius ir karališko kraujo princai, švelniai ir tuo pat metu oriai, ir tai suteikė papildomo žavesio Henriko de Valua iš gamtos gautam grožiui. Buvo pastebėta, kad kunigaikštis de Kondė priėjo prie karaliaus taip, lyg, užuot jį pabučiavęs, kėsintųsi pasmaugti. Pasiuntiniai dabar jau galėjo pabučiuoti karaliaus ranką, pergales nešusią ranką, jau spėjusią pagarsėti daugybe šlovingų ir tikėjimui naudos atnešusių žygdarbių.

XXXVI skyrius

Nors svarbūs įvykiai, susiję su nykštuko tėvynės ateitimi, vienas po kito audrino Paryžių ir karaliaus dvarą, tačiau nykštukas nepamiršo, kad draugystė įpareigoja jį griebtis kitų neatidėliotinių darbų. Tad nutarė anksti ryte aplankyti Valanso vyskupą ir pasikalbėti su juo apie Balani. Šiandien Henrikas de Valua turėjo iškilmingai įžengti į Paryžių kaip Lenkijos karalius.

Nykštukas, kad pasiektų Valanso vyskupo rūmus, turėjo brautis per minią darbininkų, skubančių užbaigti darbus ir sutvarkyti paskutinius papuošimus kelyje į Paryžiaus Dievo Motinos katedrą ir visose gatvėse, kuriomis turėjo traukti spindinti Henriko de Valua palyda. Karolis nekantraudamas skaičiavo valandas ir minutes iki brolio išvykimo, tačiau jaudulį slėpė, nes negalėjo jo demonstruoti viešai, negalėjo parodyti džiaugsmo dėl to, kad teks skirtis su broliu, kurio nekentė ir kuriam pavydėjo. Pakelėje nuolat išdygdavo žaliuojančios triumfo arkos, puošiamos iš gėlių girliandų išpintomis Lenkijos karaliaus monogramomis, alegorinės statulos, piešiniai, vaizduojantys garsiausius Henriko de Valua nuopelnus per jo šlovingąsias kampanijas. Galėjai perskaityti mįslingas užuominas, eiles ir prozą, kurios šlovino lenkus ir abiejų karalių brolišką sąjungą bei jų valdinių meilę jiems. Nykštuko akis patraukė viena triumfo arka su kartoninėmis dažytomis Karolio ir Henriko de Valua figūromis. Jų rankos buvo sujungtos juosta, kurią laikė aukštyn kylančių balandžių porėlė. Lenkiją vaizdavo didžiu-

lė moteris su kailine kepure ant galvos ir milžiniškais kailiniais ant pečių. Ji paauskuotu pjautuvu stengėsi perpjauti juos jungiančią juostą. Ronsaro eilės apdainavo vienas kitą mylinčių brolių skausmą, kad tenka skirtis prieš jų valią. Abiejų karalių lūpos bylojo tą patį. Nykštukas nesusilaikė nenusišypsojęs, pamatęs tokią išradingą alegoriją, ir praeidamas pro šalį mestelėjo: „Poetams nedraudžiama meluoti.“

Visi žymiausių didikų namai, viešieji pastatai ir net paprastų miestiečių būstai buvo išpuošti panašiai, apkabinėti prašmatniais kilimais ir įvairiausiais herbais, šūkais, perteikiančiais to meto skonį. Henrikas turėjo įžengti per Švento Antano vartus. Ten jam turėjo įteikti Paryžiaus raktus, o miesto atstovai turėjo išsakyti savo pagyras. Paskui laukė kelias į Dievo Motinos katedrą, kur viso dvaro, dvasiškių, užsienio pasiuntinių bei rūmų atstovų akivaizdoje teks išklaudyti Mišias, jas aukos Paryžiaus vyskupas Pjeras de Gondi, paskui reikės prisiekti evangelijomis ir Dievo vardu, kad tvirtai saugos lenkų ir lietuvių privilegijas. Tolumoje suskambę prašmatniosios sostinės varpai siuntė dangui didingą skambesį, tuo pat metu pasigirdo ir pabūklų šūviai, paskelbę renginių ištroškusiai publikai, kad Lenkijos karalius įžengė į Paryžių.

Nykštukas aptiko Monliuką negaluojančią, jau kelios dienos nekeliančią kojos iš namų, įsitaisiusį prie lango, kad galėtų stebėti eiseną. Sėdėjo apkamšytas pagalvėmis.

– Aš sergu, – paaiškino Monliukas, išvydęs nykštuką, – labai sergu, ir vis dėl to prakeikto vaidos. Na, gal jo ir reikėjo, kai turi reikalų su tokiu švelniu ir geru princu kaip Henrikas. Aš mažčiau tik apie mane užgriuvusią atsakomybę po keisto Zborovskio išpuolio, kuris mane taip sukrėtė, kad visą naktį nesumerčiau bluosto, todėl ir negaliu dalyvauti šios dienos iškilmėse.

Nykštukas, išreiškęs apgailestavimą dėl jo ekscelencijos būklės, nė nemanė slėpti, kad yra labai patenkintas, nes jis galėsiąs netrukdomai pabendrauti; juk jis jau ruošiasi palikti Paryžių ir grįžti į Lenkiją.

– Jūsų ekscelencija gal dar negirdėjo, kad mūsų pasiuntiniai gavo iš Lenkijos naujienų. Rašoma, kad caras grasina mūsų sienoms, kad eretikai kurs-

(Nukelta į 60 p.)

to naujus neramumus. Labai sunerimę pasiuntiniai patys paprašė karaliaus Karolio kuo skubiau išsiųsti juos atgal į tėvynę kartu su mylimu karaliumi. Karalius Karolis linkęs kuo skubiau patenkinti jo norus atitinkantį prašymą ir ką tik numatė brolio išvykimo dieną. Išvykimas nebus vilkinamas nė dienos. Noriu suskubti kartu su Sandomiro vaivada, visiems laikams paliksiu šį dvarą, jame niekas manęs nebesulaikys, – su nepasitenkinamo gaidelė balse pareiškė nykštukas. – Būsiu atviras, – tęsė, – man nelabai patinka, kaip mane vertina princai. Po tiek mano nuveiktų darbų, po tiekos jiems padarytų paslaugų, po tiekos mano ištikimybės įrodymų, nes nesigirdamas galiu teigti, kad pirmas paraginau savo tėvynainius remti Anžu kunigaikštį, dabar dvare man dėmesio per nago juodymą. Kadaisė manimi labai pasitikėjo karalienė, dabar ji visada apsupta įvairiausių veidmainių ir juokdarių, o dažniausiai astrologų, ir be perstojo tyrinėja dangaus kūnus arba užsakinėja šventes. Atrodo, ji pamiršo mano padarytas paslaugas. Karalius Karolis slankioja rūmuose kaip šmėkla ir blevyzgoja kaip pagonis. Jo dvariškiai, atrodo, skaičiuoja jo likusias dienas ir pagal tai planuoja savo ateitį. Mūsų gerasis karalius Henrikas tik dūsauja ir svajoja apie savo meilę, o juk visos mano viltys sudėtos būtent į jį. Tegul jis atneša mano šaliai laimę, ir daugiau nieko iš jo neprašysiu.

– Mano mielas, – atsiliepė Monliukas, – jūsų istorija visiškai tokia pati, kaip ir manoji. Man, kaip ir jums, ši šalis nebemiela. Išpildžiau visus savo valdovų norus, įveikiau nesuskaičiuojamas kliūtis, kurios galėjo sukliudyti atlikti man pavestas užduotis. Pagaliau, gal dėl talento, o gal dėl mane lydėjusios sėkmės, man pavyko. Henrikas de Valua išrinktas Lenkijos karaliumi, o aš sutinkamas šaltai, manęs vengiama. Man prikaišiojama, kad sutartyje neišvengiau kai kurių nepriimtinių sąlygų, su kuriomis, kaip gerai žinoma, tikrai negalėjau nesutikti. Dvaras man šiandien atrodo slidus ir pilnas pavojų take. Man sunku juo žengti ir neprarasti pusiausvyros. Taigi, mano mielas, išsuksiu iš jo. Gal ne tiek iš atsargumo, kiek dėl slapto noro sugrįžti prie savo vertybių. Mano senatvę paspartino politinė veikla ir, bijau sakyti, galbūt aistros. Labai ilgai tarnavau žemiškiems karaliams ir mirčiai pasmerktam kūnui, – tęsė Monliukas, – laikas pamąstyti apie savo sielą ir likusias gyvenimo dienas paskirti dangaus karaliui, kurio

padėka (skirtingai nei žemės valdovų) visada būna didesnė, nei tikimasi. Nusprendžiau palikti Paryžiaus dvarą, keliausiu į savo dieceziją ir pavyzdingu gyvenimu pabandysiu ištaisyti praeities klaidas.

Jis nutilo.

Nykštukas, išgirdęs tokias netikėtas kalbas iš jo ekselencijos lūpų, iš nuostabos įsistebeilijo į Monliuką, lyg norėtų įsitikinti, kad šis sako tiesą. Šiek tiek sutrikęs Monliukas iškišo galvą pro langą.

– Gal matote kortežą? – skubiai paklausė nykštukas, nes pats negalėjo matyti aukščiau palangės.

– Ne, – atsakė Monliukas, – kažkokie kareiviai žygiuoja priešais karalių.

Nykštukas kiek patylėjo, paskui prakalbo:

– Nevertinsiu jūsų pasirinkimo, manau, kad elgiatės labai teisingai, bet norėčiau sužinoti (iš dalies dėl to ir atvykau), ar prieš palikdamas dvarą neketinate išpildyti pažadų tam vargšui Balani, kuris, kaip jaučiu, šioje žemėje turės tik vieną globėją – mane.

Rimtai nusiteikęs Monliukas, užuot atsakęs, paprašė nykštuką atnešti jam popierius nuo rašomojo stalo. Nykštukas pasilypėjo ant taburetės, nuo jos ant krėslu, paėmė popierius ir atnešė juos vyskupui.

– Perskaitykite, prašau jus, – tarė vyskupas.

Perskaitęs pirmuosius žodžius, nykštukas baisiai nustebo. Tai buvo Žano de Monliuko, Balani senjoro, sudarytas gimimo liudijimas ir vaiko įteisinimas.

– O! – sušuko liovėsis skaityti nykštukas. – Balani jūsų sūnus ir jūs tai slėpėte nuo manęs?

– Tokiam prisipažinimui būta labai svarbių kliūčių, – atsiliepė Monliukas. – Šiandien dėl jūsų parodytos didelės meilės tam, kurio nedrįstu pavadinti savo sūnumi, esu priverstas prisipažinti jums apgailėtinus jaunystės paklydimus. Gal nuoširdi atgaila padės juos išpirkti, stojus prieš aukščiausiąjį teisėją, kuris viską skaito mūsų širdyse.

Kiek patylėjęs Monliukas kalbėjo toliau:

– Jūs įvertinsite mano nusidėjimą, kaip ir aš pats jį įvertinau. Pasiteisinsiu tik tuo, kad nuo pačios jaunumės man teko dalia, kuriai nejaučiau nė menkiausio pašaukimo. Vėliau patekau į aukštąją visuomenę, atsidūriau spindinčiame, bet palaidai gyvenančiame Pranciškaus I dvare ir mano jaunystei teko rimti išbandymai. Gal reikėjo ieškoti paguodos tikėjime? Dėl savo išdidumo niekinau dievišką tikėjimo šviesą ir kloviausiu tik pačiu savimi, tad taip pasiklydau gyvenime, kad tapau abejingas

tikėjimui. Dėl savo nuodėmingų polinkių linkau į protestantizmą, bet dėl ambicijų skelbiausi esąs Romos katalikas. Blaškiausi tarp dviejų nesutaikomų vieno su kitu tikėjimų ir klioiviausi tik savo malonumais. Maždaug tuo metu perpykęs dangus nutarė mane nubausti ir leido manyje įsižiebtai aistras moteriai. Tos nusikalstamos meilės pasekmės turėjo įtakos tolesniam mano gyvenimui. Ji vardu Ana Marten. Ji, gimusi kilmingoje šeimoje, savo nelaimei, neteko tėvų būdama labai jauna. Nepaveldėjo nė turto, tad ją auginti ėmėsi senas dėdė, labai šykštus palūkininkas, kuris, norėdamas gauti atlygį už rūpinimąsi dukterėčia, ketino sujungti savo likimą su jos. Man pavyko palenkti Anos Marten širdį. Ji buvo energinga, lengvatikė, jautė man simpatiją, bet nesileido sugundoma. Tačiau kliūtys tik įkaitino mano aistrą, panorau gauti Aną Marten bet kokia kaina, negailėdamas savo turto, laivės, o gal ir gyvybės. Ji nežinojo, kas aš toks, kuo verčiuosi, tad pasiūliau jai slapta susituokti. Ji sutiko.

– Ir jūs ją vedėte? – nustebė nykštukas.

– Taip, – atsakė atsidusęs Monliukas, – pasiilgiau ir drąsiai, ir nedorai. Jūsų giminaitis, Poznanės girios atsiskyrėlis, kuris šiandien išpirkinėja savo ir mano paklydimus, sutvarkė būtinus tai slaptai sąjungai formalumus, pristatė mane išgalvota pavarde kaip protestantą. Tas pernelyg lengvabūdiškas draugas pritarė mano minčiai, kad pasiskelbęs protestantu aš turėsiu tik sulaukti palankaus momento, o tada galėsiu atšaukti savo įžadus ir paskelbti apie vedybas, nes tokie tuo metu buvo mano ketinimai. Aš neturėjau jokio turto, Ana visiškai priklausė nuo savo dėdės. Bet, kita vertus, karalienės Margaritos, Pranciškaus I sesers, globa žadėjo man puikią ateitį. Kai mano į nepastovumą linkusioje širdyje meilė ėmė blankti, subujojo ambicijos. Nedori polinkiai nugalėjo. Mums pavyko apgauti Anos dėdės, kuris nesiliovė raginę dukterėčią tekėti už jo, budrų pavydą. Tačiau Ana netrukus turėjo tapti motina ir maldavo manęs paskelbti apie mus jungiančius ryšius, netgi grasino viską atskleisti savo dėdei. Išvargintas primygtinų prašymų papasakojau jai visą tiesą ir atskleidžiau, kokia mano tikroji padėtis. Tačiau, norėdamas apmąstyti jos nusivylimą dėl mano pavėluoto prisipažinimo, pažadėjau jai visko atsisakyti, jei ji pagimdys man sūnų. Sūnus gimė, tai buvo Balani. Keistas likimas. Tuo pat metu man teko

aukštas bažnytinis postas ir garbinga bei daug perspektyvų žadanti pasiuntinio pareigybė. Ambicijos įveikė gamtos šauksmo pasekmes. Kol patikli Ana puoselėjo viltis, aš pasiemiau Balani. Kitą dieną pranešiau apie jo mirtį. Pakeičiau jį mirusiu vaiku. Manasis, Zarembos rūpinimosi dėka, buvo patikėtas garbingiems miestiečiams iš Paryžiaus apylinkių. Vėliau išsiunčiau jį į Paduvą, visa kita jūs žinote.

– O kas nutiko nelaimingai motinai? – pasiteiravo Krasovskis.

– Nenorėdamas girdėti teisėtų priekaištų, nebėlankiau jos ir visiškai atsidaviau labai sėkmingai karjerai, veltui bandydamas pasaulietinėmis pramogomis ir veikla nuslopinti priekaištus dėl nusikalstamo elgesio, tad prie senų paklydimų prisidėdavo nauji. Nuolat bėgau nuo savęs, bet pabėgti neįstengiau. Teisingas atpildas už palaidą gyvenimą, kai nusidėjęs žmogus negali apsimesti, kad nieko neįvyko. Kiek surinkau žinių apie tos nelaimingosios likimą šiandien, galiu teigti, kad jos jau daug metų nebėra tarp gyvųjų. Vienintelis mano troškimas dabar yra bent iš dalies ištaisyti jau padarytas klaidas ir pasirūpinti gerove sūnaus, kurį ji taip mylėjo ir kurį barbariškai atėmiau iš motinos. Žinau, kad Balani gimimą gaubia paslaptis, tačiau vis dėlto viluosi, kad tai nesukliudys jam įsikurti Lenkijoje. Gavau dokumentus. Jam garantuota mano pavardė ir turtas. Sau neprašau nieko, bet bent jau viluosi karaliaus palankumo Balani. Tai vienintelė kaina, kurios tikiuosi už savo tarnybą, nes jūs gerai suvokiate, kad po tokio žingsnio mano vaidmuo šioje žemėje baigtas.

Nykštukas ketino atsakyti, bet staiga pasigirdo žmonių balsai, žirgų prunkštimas ir ginklų žvangėjimas. Nykštukas stvėrė vieną Monliuko pagalvę, pasidėjo ją ant krėslo ir paskubomis užsiropštė ant jos pasižiūrėti, kaip žygiuoja kortežas. Priekyje žygiavo du tūkstančiai arbaletininkų naujomis uniformomis, jie nešė spindinčius ginklus ir tvarkingai žengė tarp abiejose gatvės pusėse besigrūdanti minios, šaukiančios „Kalėdos, Kalėdos!“. Tais laikais taip išreikšdavo džiaugsmą. Iš paskos traukė svetimų kraštų pasiuntiniai, antspaudus nešė kancelris, o kunigaikštis de Gizas gabeno skeptrą ant skaisčiai raudonos pagalvėlės, pasidėjęs ją ant žirgo nugaros. Už jų jojo pats karalius Henrikas de Valua. Jo grakšti laikysena, ori išvaizda traukė visų žvilgsnius.

(Nukelta į 62 p.)

Buvo su puošniais sidabriniais šarvais, puoštais įmantriais aukso raštais. Juodus garbanotus plaukus iš dalies dengė šalmas, puoštas spindinčiu sultonu ir karališka karūna su lelijomis. Ant krūtinės spindėjo brangiųjų metalų ordinais. Grakščiai parištas baltas, iš mielos rankos gautas sidabru ataustas šalikas prilaikė špagą. Henrikas jojo puikiu obuolmušiu žirgu, kurio kilni galva ir karčiai buvo išpuošti begale gražių stručio plunksnų. Ilga mėlyno aksomo gūnia, ant kurios buvo išsiuvinėtos ir Prancūzijos lelijos, ir baltas Lenkijos erelis, šiek tiek dengė grakštų žirgo kūną. Tokį pat lelijomis puoštą mėlynos spalvos aksominį baldakimą virš Henriko galvos laikė keturi žymiausi dvaro didikai. Greta jojo brolis Alansono kunigaikštis ir Navaros karalius. Karališką apsiaustą prilaikė keli puošniai apsirengę pažai.

Nykštukas, sužavėtas Henriko karališkos išvaizdos, nesusivaldęs karštai sušuko:

– Kokį gražų karalių turėsime Lenkijoje!

Paskui kreipėsi į vyskupą:

– Pažvelkite, kaip kunigaikštis de Gizas neša skeptrą. Galėtum pamanyti, kad jam tai per žema ir kunigaikštis pageidautų, jog skeptras būtų nešamas priešais jį.

– Manau, – atsiliepė Monliukas, – kad progai pasitaikius jis taip ir pasielgtų. Jei mano spėjimai išsipildys, neabejoju, kad princas prišauks Prancūzijai bėdų.

Eiseną užbaigė lenkų pasiuntiniai, vilkintys puošniausius drabužius. Kiekvieną jų lydėjo daug valstybės pareigūnų bei karaliaus dvariškių. Švytėjo auksu ir sidabru atausti audiniai, aksomas, puošnūs siuvinėjimai ir brangakmeniai, ore plaikstėsi įvairiausių spalvų plunksnos. Akyse raibuliavo, ir negalėjai atsigėrėti ta iškilminga eiseną, didingai traukiančia gatve, vedančia į katedrą.

Nykštukas pasinaudojo proga ir atsisveikino su Monliuku.

– Kur ketinate sukti? – pasiteiravo vyskupas. – Gal į Dievo Motinos katedrą?

– Tikrai ne, – atsakė nykštukas, – per vėlu, pavojinga, mane gali sutraiškyti minia. Keliausiu namo ir pasirūpinsiu kostiumu, tinkamu mano vaidmeniui vakare.

– Gal galiu pasiteirauti, koks tai vaidmuo?

– Būsiu Kupidonas, – kiek sutrikęs paaiškino nykštukas.

– Kupidonas? – nustebęs pakartojo vyskupas.

– Taip, nieko nepadarysi. Tai karalienės motinos fantazija. Atsisveikinu su jumis, monsinyjore, – ir paskubėjo išeiti, palikęs vyskupą iš nuostabos kartoti: „Kupidonas!“

Teigdamas, kad karalienė reikalavo, jog jis imtųsi vaidmens, nelabai derančio jo amžiui, nykštukas šiek tiek pamelavo, nes pats užsispyrė pasirodyti vilkintis kostiumą su jam deramais priedais, nes visa tai jam priminė gražias jaunystės dienas, kai jis vaidindavo Amūrą, Zefyrą ir dalyvaudavo žaidimuose bei pokštaudavo per išmoningas šventes, kuriose savo išradingumo genijų demonstruodavo jo karališkoji globėja Kotryna.

Dvariškiai, išėję iš Paryžiaus Dievo Motinos katedros, susirinko Tiulri rūmuose pas karalienę motiną į prašmatnų banketą, kuris turėjo užsibaigti pokyliu. Vaisėms baigiantis staiga, lyg įvykus stebuklui, pokylių salės viduryje išdygo paslaptingos spyruoklės judinama uola, ant kurios sėdėjo šešios nuostabios nimfos, simbolizuojančios Prancūzijos provincijas, ir Amūras uolos viršūnėje. Jį vaidino jau gerokai pagyvenęs ir įmitęs mūsų nykštukas, užsėdėjęs šviesų peruką, apsivilkęs kūno spalvos šilkinį triko su rausvos ir sidabro spalvos audinių drapiruotėmis, skaisalais nurausvintais skruostais, su strėline ant pečių, įtemptu lanku ir toks patenkintas savimi, kad jį matydamas negalėjai susilaikyti nesijuokęs.

Nimfos, apsukusios ratą aplink salę skambant karingai muzikai, nulipo nuo uolos, padarė po keletą baletų šuoliukų, tada viena jų, vaizduojanti Provansą, su apelsinmedžio žiedų vainiku, įteikė Henriku sidabrinę pintinę, kupiną citrinų, apelsinų ir kitokių vaisių, ir padainavo eiles, parašytas Ronsaro. Šampanė, su varpų vainiku ant galvos ir pjautuvu rankose, savo ruožtu įteikė jam aukso pėdą. Vynuogienojū karūnuota Burgundija, vilkinti bakchantės drabužiais, įteikė vynuogienojū šakelę su keke vynuogių. Gijenė vaidavo Beloną ir įteikė Lenkijos karaliui auksinę plokštę su labai meniškai atvaizduotomis karių figūrėlėmis. Kiekviena provincija išradingai prisistatė savo produktais ir eilėmis, dainomis, ir gražiosios nimfos buvo pasveikintos karštais plojimais. Tada visi perėjo į išpuoštą pokylių salę, apšviestą tūkstančiu deglų, kurių gyva šviesa mirguliuavo briaunuotose sidabrinėse plokštėse. Pokylį pagyvino jauni lenkų bajorai, didžiam prancūzų ponių pasitenkinimui, pašokę savo šalies šokius.

Nykštukas pasikeitė savąjį Amūro apdarą į labiau jo amžiui tinkamus drabužius ir sugrįžo į pokylių salę. Jis klastingai stebėjo, kaip kaštelionas Romualdas, prisigretinęs prie Navaros karalienės, buvo bepradedęs flirtuoti su gražuole. Paskui švelniai truktelėjo už plevėsuojančios jo auksu atausto drabužio rankovės ir tarė:

– Man atrodo, pone kaštelione, kad Prancūzijos grožybės užgoš Lenkijos.

Romualdas staiga atsitraukė, nes nykštuko vaizdas sužadino jo širdyje labai mielus ir labai skausmingus prisiminimus. Tada trumpai atsakė:

– Kas pažinojo Vandą, tas niekada jos nepamirš.

Kaip rašė Brantomas, Margarita de Valua tą dieną vilkėjo skaisčiai raudoną ispaniško aksomo suknelę, puoštą blizgučiais, buvo užsidėjusi tos pačios medžiagos kepuraitę, puoštą aukštomis plunksnomis ir deimantinėmis žvaigždėmis. Ji buvo tokia graži, kad Seradzo vaivada Albertas Laskis taip, išvydęs ją, susižavėjo, jog sušuko:

– Ne, nebenoriu nieko daugiau matyti, išvydęs tokią grožybę. Mielai pasielgčiau, kaip kai kurie turkų piligrimai. Jie, grįždami iš Mekos, išsiduria sau akis karšta geležimi, aiškindami, kad, pamatę tokią gražią ir prašmatnią mečetę, nebeturi teisės matyti ką nors kita.

XXXVII skyrius

„Elkimės, kaip mums liepia Dievas ir krikščionių tikėjimas!“ Taip savo kalbą užbaigė Šiverni, bet Henrikas nebuvo nusiteikęs klausyti nei kanclerio, nei nuolatinių pasiuntinių, kasdien maldaujančių paskubėti, prašymų. Jam nuolat buvo aiškinama, kokie pavojai neišvengiamai laukia Lenkijos karalystės, kol jis delsia išvykti iš Prancūzijos. „Caras Ivanas su šimtu tūkstančių raitelių kėsina užimti Livoniją, turkai ketina pulti iš kitos pusės, nes nori atsikeršyti už tai, kad kazokai siaubia jų žemes.“

Be to, ir protestantai paskleidė šlykščias paskalas, jog jau gailisi dėl savo pasirinkimo. Į Lenkijos karūną pretendavę princai aptarinėjo susidariusią situaciją ir puoselėjo svaigią mintį gauti išsprūdusią karūną. Bet Henrikas matė tik savo brolių, galintį išsosto nužengti į kapą, o tada ilgai laukti nereikėtų ir į sostą atsisėstų jis pats. Paskendęs svajose apie meilę, jis matė greta savęs kunigaikštienę de Kondė, nes tikėjosi nutraukti meilužės santuoką ir ją vesti. Ma-

tydama, kad Karolis IX jau pažymėtas mirties ženklų, patikėjusi astrologų pranašystėmis apie artėjančią jo gyvenimo pabaigą, Kotryna de Mediči rengė vis daugiau švenčių ir kiekvieną dieną sugalvodavo vis naujų pramogų, tikėdamasi užlaikyti Henriką de Valua. Taip vylėsi sulaukti progos, kuri pakeistų mylimo sūnaus likimą. Perpykęs dėl tokio delsimo, kurio tikslą puikiai suprato, Karolis netikėtai pareiškė, kad arba jo brolis, arba jis pats privalo palikti Prancūziją, ir, privertęs karalienę motiną sekti jam iš paskos, su visu dvaru išvyko į Šaloną. Tada keletas pasiuntinių išvyko laukti savo karaliaus Tulyje.

Henrikas nebegalėjo atidėlioti savo išvykimo. Reikėjo palikti Paryžių, palaimingą gyvenimą, reikėjo atsisveikinti su gražiąja kunigaikštienę de Kondė dabar, kai ji nebeslėpė nuo jo savo jausmų. Paskutiniame pasimatyme jaunasis karalius prisiekinėjo ištikimybę ir meilę Marijai de Klev, o ši tik liūdnei atsakė:

– Keliuokite, prince, pasitikite savo šlovingą likimą ir, jei prireiks, kad niekas nekliudytų jūsų laimei, pamirškite mane.

Ji užsiminė apie būsimą sąjungą su Lenkijos infante.

– Negi patikėsite, – priekaištavo Henrikas, – kad atsisakysiu laimės jus mylėti? Jūs mano šlovė, mano gyvenimas, mano dangus. Dievinamas angele, nepasiduokite chimėrų kurstomai baimei, teikitės šviesiau įsivaizduoti ateitį ir mano išvykimą, kuris man yra tikra tremtis, vertinkite tik kaip trumpalaikį išsiskyrimą. Aš kiekvieną akimirką galvosiu tik apie jus. Jūs žinote, viskas liudija ankstyvą karaliaus mirtį, aš jo teisėtas paveldėtojas, todėl sugrįšiu. Nutrauksime jūsų ryšį su kunigaikščiu de Kondė, galite neabejoti. Man padės bažnyčia, nes reikia gelbėti jūsų sielą. Kunigaikštis slapta lieka ištikimas savo pražūtingiems paklydimams, nors vaizduoja jų atsisakę. Jūs galite užsikrėsti jo paklydimais, tad toks tvirtas motyvas padės įtikinti Romą sutikti su jūsų santuokos nutraukimu. Būsiu be galo laimingas įteikdamas karūną tai, kuri verta visatos karūnos!

– Tiek laimės ne man, – dūšaudama atsiliepė kunigaikštienė. – Privalau išpirkti kalnę, kurią padariau atėmusi iš garbingo ir dorybingo vyro širdį. Ta širdis turėjo priklausyti jam be išlygų. Jaučiu, – pridėjo ranką prie širdies, – jaučiu širdimi, kad matau jus paskutinį kartą.

(Nukelta į 64 p.)

Veltui Henrikas stengėsi prieštarauti, kunigaikštienė nesiliovė liūdnai kartojusi „paskutinį kartą“. Išblyškusi, išsibraikiusiais plaukais, nuleidusi galvą, bejėgiškai nukarusiomis rankomis ji taip nerimastavo, kad negalėjo nei verkti, nei pažvelgti į Henriką; jis jai jau buvo toli. Kenčiantis Henrikas, atėjus metui atsisveikinti su kunigaikštienne de Kondė, priklaupęs įteikė jai auksinę rožę, kurią popiežius Grigalius XIII neseniai atsiuntė sveikindamas su pergalėmis ir išrinkus jį Lenkijos karaliumi. Henrikas paprašė, kad ji nešiotų tą šventą brangenybę iš meilės jam. Kunigaikštienė priėmė dovaną ir savo ruožtu išsitraukė iš užančio smulkų, puikaus darbo dramblio kaulo rožinį, puoštą auksine Mergele Marija su deimanto karūna, ir paprašė princo, kad jis retkarčiais ją prisiminęs pasimelstų dieviškajai globėjai. Toks meilės, galantiškumo ir pamaldumo mišinys, be abejo, atrodo keistai. Tačiau žmogus silpnas, linkęs klysti, taip buvo ir bus visados, bet jis niekada neabejos dieviškąja valia, neniekins jos ir pasikliaus ja. Toks elgesys jaudina labiau nei šaltas ir sausas abejingumas, juo šiandien didžiuojasi tariamieji mūsų amžiaus moralistai, susitelkę tik į save ir į savo žinias, kurios gali juos tik klaidinti. Jie negalvoja apie dangų nei imdamiesi veiklos, nei dėstydami savo pažiūras.

Henrikas savo dvarą pasivijo Šalone. Ten vėl išvydo brolių. Brolio liga Prancūzijoje varė didžiulę baimę visiems, trokštantiems valdžios stabilumo, tad dvariškių elgesys darėsi vis sunkiau nuspėjamas. Viena vertus, jie pagrįstai bijojo supykdyti irzlų ir įtarų karalių Karolį, rodydami pernelyg daug dėmesio išvykstančiam karaliui Henrikui, kita vertus, supratę, kad princas netrukus pakeis soste savo brolių, manė būsiant protinga pelnyti jo palankumą. Dar niekada dvare nebuvo tiek įtampos ir veidmainiavimo, nors atrodė, kad abu karaliai skiriasi ir atsisveikina labai broliška. Stengdamasis suvaldyti stiprius skausmus, o gal labiau vaizduodamas, kad išgyvena dėl skyrybų su mylimu broliu, Karolis IX išvykstančiam Henrikui pabrėžtinai rodė draugiškumą. Vos pajėgdamas laikytis ant kojų, jis palydėjo brolių iki karietos, veidmainiškai kalbėdamas:

– Telydi Dievas jūsų didenybę, tegul jis suteikia jums ilgą ir šlovingą valdymą.

Savo ruožtu Henrikas pasveikino karalių ir, nukėlęs skrybėlę bei apkabinęs jį, tarė:

– Tegul Dievas... – ketino sakyti „tegul Dievas jus palaiko“, bet nurijo paskutinius žodžius ir pridūrė, – tegul Dievas jus saugo, sere.

Toks buvo paskutinis brolių pasimatymas.

Motinos nereikėjo varžytis, todėl Henrikas išliejo jai savo sielvartą. Jį apsikabinusi Kotryna plūdo ašaromis ir kalbėjo trūkčiojančiu nuo raudų balsu:

– Keliukite, mano sūnau, jūs netrukus sugrįšite.

Baisus žodis motinos lūpose, nes Karolis taip pat buvo jos sūnus – pernelyg lengvai pasiduodavęs jos įtakai sūnus.

Henrikas į savo svitą susikvietė daug bajorų. Garsiausi iš jų buvo Nevero, Majeno kunigaikščiai, markizas Elbefas, Reco maršalas, Alberas de Gondi, vienas pagrindinių Švento Baltramiejaus nakties įkvėpėjų (šita asmenybė tikrai negalėjo būti patraukli Lenkijos hugenotams), grafas de Kėliusas (šis nuo to laiko tapo Henriko III numylėtiniu). Tai buvo jaunas mielas didikas, žavus, besistengiantis kuo gražiau atrodyti, daug dėmesio skiriantis malonumams ir meilės nuotykiams. Dar buvo nusipelnęs veikėjas, karalystės generalinis sekretorius Gi diu Foras de Pibrakas, kuriuo pasitikėjo jo jaunasis šeimininkas. Pietų akcentu kalbantis Pibrakas buvo vidutinio ūgio, apkūnus, gyvas, pilnais raudonais skruostais, protingo žvilgsnio, ir nuolat rietė nosį. Valdovą lydėjo daugiau nei šeši šimtai prancūzų bajorų.

Pas Henriką atvyko elektoriaus kurfiursto deputacija, jo vardu paskelbusi, kad jis gali netrukdomas keliauti per kunigaikštystę, ir kad čia bus suteiktos paslaugos, kurių gali prireikti tokiai gausiai valdovo palydai. Jį pakvietė apsilankyti kurfiursto rezidencijoje Heidelberge, tačiau iškėlė sąlygą, kad jį lydėtų tik dvarui priklausantys princai ir dvidešimt bajorų iš palydos. Jis sušaukė tarybą ir paprašė pareikšti nuomonę priimti ar atmesti tokį nelabai mandagų elektoriaus kvietimą. Nuomonės išsiskyrė. Didesnioji dalis pareiškė, kad elektorius yra šeimininkas savo namuose ir tikrai gali nepasitikėti karaliumi, nes pats tapo kalvinistu. Atsisakymą jis galėtų vertinti kaip įžeidimą, o tada bandyti atsikeršyti. Karaliui teks keliauti per jo valdas, tad būtų nelabai išmincinga užsitraukti jo nemalonę tokiomis sąlygomis. Lenkai išdidžiai pareiškė, kad toks žingsnis įžeistų jų karaliaus orumą ir tikrai neišmincinga būtų patekti į rankas valdovui, vertinančiam Henriką kaip savo tikėjimo priešą. Bet Henrikas nukirto:

– Keliaukime į Heidelbergą. Bet kokių atveju, jei bus norima kėsintis į mūsų gyvybes, jėga ne mūsų pusėje.

Išsirinkęs iš savo palydos dvidešimt ryžtingų vyrų, jis ramiai patraukė į Heidelbergą, būdamas tikras, jog elektorius pernelyg gerbia save, kad pažeistų šventus svetingumo principus, kai turi reikalų su karūnuotu asmeniu.

Valdovas nusivylė išvydęs liūdną ir nykų Heidelbergo vaizdą, jo siauras gatvelės, gotikinius namus, storas įtvirtinimų sienas. Įspūdis tikrai nepagerėjo, kai pasirodė du tūkstančiai pėstininkų, staiga išnirusių iš žemų įtvirtinimų angų ir apsupusių karalių bei jo menkutę palydą.

– Manau, – prakabo Henrikas, pasilenkęs prie savo favorito ausies, – manau, mano mielas Kėliusai, kad jums reiškia pagarba gerokai sukarinta.

– Geriau sakykite, sere, – iškošė pro dantis nykštukas, taip pat lydėjęs karalių ir pritaręs pasiuntinių nuomonei, kad reikėjo keliauti pro šalį, – geriau sakykite, kad jus vertina kaip belaisvį.

Kėliusas neatsakė į karaliaus klausimą, tik meselėjo pastabą:

– Tos odinės kelnės, – padarė užuominą į elektoriaus kariuomenės karių uniformas, kurios beveik nesiskyrė nuo reiterių aprangos, – bjauriai dvokia rauginta oda, – ir demonstratyviai pakėlė prie nosies flakonėlį su kvėpalais.

Mieste visur buvo išstatyti kariuomenės sargybos postai, bet jie tikrai neparodė karaliui kariškos pagarbos ir jam jojant pro šalį net nepagerbė jo ginklais. Atvykus prie pilies vartų, senovinio, labai liūdno išvaizdos pastato, pajuodusio nuo senumo, erdviuose kiemuose, kur viešpatavo niūri tylą, retkarčiais sušmėžuodavo ginkluoti vyrai. Jie iš tolo svaidė žiaurius žvilgsnius į karalių ir jo palydą.

– Pirmyn, ponai, – tarė karalius, vaizduodamas linksmą, – pirmyn, ponai, laikas pasakyti: nors žaidimas nesiseka, vaizduokime linksmus. Beje, neturime kur trauktis.

Jam besiruošiant kopti laiptais jį pasitiko elektoriaus sūnus pfalcgrafas Jonas Kazimieras. Jis, atrodo, nustebo, pamatęs, kad karalius ramus. Su bjauriu vokišku akcentu, prajuokinusiu prancūzus, jis paprašė Henriką atleisti jo tėvui, kuris dėl rimto negalavimo negali išeiti iš savo apartamentų ir jo pasitikti pats, ir pasisiūlė palydėti karalių pas elektorius.

Du prancūzų bajorai, ištrūkę per Švento Baltramiejaus skerdynes, juos buvo nesunku atpažinti, nes varstė Henriką de Valua pasipiktinusiai žvilgsniais, lydėjo pfalcgrafą. Karalius apsimetė, kad jų nemato.

Prie slenksčio Henriką pasitiko aukštas liesas vyras, susisupęs į kailiu pamuštą ilgą chalata. Jo išblyškęs veidas liudijo, jog jis serga. Tai buvo pats elektorius. Jis rėmėsi į šambeliono ranką ir rimčiau nei paprastai manieringai pasakė karaliui labai šaltą komplimentą, į kurį Henrikas atsakė mandagiai, rimtai ir oriai. Tada elektorius tuoj pat paėmė už rankos puošnią moterį, laukusią jų apartamentuose, ir manieringai pristatė ją karaliui. Henrikas atpažino (jam tai tikrai nesuteikė jokio malonumo) gražią imponantišką Šarlotę de Monpansjė. Tačiau Henrikas, išauklėtas riteriška dvasia, išliko mandagus ir pasakė kunigaikštytei keletą žodelių, tačiau ji į karaliaus mandagybes teatsakė šalčiausia panieka ir tuoj pat pasitraukė į gotikinio lango nišą, kuri dėl sienų storio buvo tarsi savotiškas kabinetas kambaryje. Karaliaus palydoje buvęs nykštukas pastebėjo Šarlotę de Monpansjė, tuoj pat priėjo prie jos ir, pasakęs keletą komplimentų, išdėstė, jog lenkų pasiuntiniai padėjo daug pastangų, kad jai būtų dovanota ir ji galėtų sugrįžti į savo šeimą ir į Prancūzijos karaliaus dvarą. Tai buvo tiesa, bet tos pastangos buvo visiškai bergždžios. Šarlotė atsakė nykštukui esanti jam dėkinga, kad ją prisimena, dėkinga jų ekselencijoms ponams pasiuntiniams už jų domėjimąsi jos reikalu, bet pagaliau su dangaus pagalba ji po svetimu dangumi susirado tikrą globėją. Tas globėjas netrukus turi tapti jos vyru – tai Orano kunigaikštis Vilhelmas de Nasau.

Nykštukas priėjo prie karaliaus tą akimirką, kai elektorius nutraukė drobę nuo didelio paveikslo, vaizduojančio admirolo de Kolinji ir kelių protestantų didikų mirtį. Niūriai žvelgdamas į karalių elektorius paklausė:

– Ar jums aišku, kas vaizduojama paveiksle?

– Taip, be abejo, – ramiai atsakė Henrikas.

– Jei taip, – tęsė iš pykčio paraudęs elektorius, – tai pripažinkite, kad tie, kurie juos pražudė, turi už daug ką atgailauti. Šie didikai, ypač admiralas, buvo nusipelnę veikėjai ir puikūs karvedžiai.

– Neprieštarauju, – su kartėliu nekantriai atsiliepė Henrikas, – bet dėl to jų kaltė dar didesnė, nes

(Nukelta į 66 p.)

jie savo gebėjimus išnaudojo kenkdami savo tėvynei. Jie jai turėjo tarnauti ir privalėjo ją ginti.

Toks tvirtas ir lakoniškas atsakas turėjo nutildyti Frydrichą, tačiau nesukliudė jam dar keletą kartų pakartoti, kad tokios gausios žymių žmonių mirtys turi būti vertinamos kaip didelė nelaimė Prancūzijai. Henrikas į tai reagavo tik šalta tyla ir paniekinamai stebėjo įsikarščiausį valdovą, kuris manė pelnysiąs atskalūnų sektos palankumą, įžeidinėdamas savo karališkąjį svečią. Elektorius buvo toks nemandagus, kad patarnauti karaliui prie stalo pavedė prancūzų bėgliams. Kadangi karalius vaidino, jog jų nepažįsta, elektorius prakalbo:

– Štai, – parodė į juos, – kokius ištikimus valdinius gavau iš Prancūzijos. Jie šiek tiek liūdnoki, ir tai suprantama, nes išvydo savo tėvynainius, kurie šiandien tėra jų priešai. Bet, tikiuosi, čia jie netruks pamiršti savo nedėkingą tėvynę.

Henrikas savo ruožtu ragavo tik tuos patiekalus, kuriuos valgė elektorius ir jo sūnūs. Taip jis primygtinai pademonstravo, kad mano, jog kunigaikštis nevertas pasitikėjimo, kurį parodė priimdamas kvietimą. Išskyrus keletą žodžių, kuriuos jam retkarčiais prasta prancūzų kalba išardavo elektorius arba abu jo sūnūs (greta sėdinti Šarlotė de Monpansjė išdidžiai tylėjo), Henrikas nieko nesuprato, apie ką buvo kalbama, nes kalbėta vokiškai. Smalsaudamas jis pasilenkė prie vieno bajoro, kurį žinojo šiek tiek mokant tą kalbą, ausies ir paklausė, apie ką kalbama.

– Sere, – paaiškino bajoras, prisidengęs veidą rankoje laikoma servetėle, – jie sako, kad mes esame Lotaringijos mėsininkai ir itališki išdavikai.

Henrikas prikando lūpas ir, manydamas, kad jo smalsumas visiškai patenkintas, pasisuko į elektorių, kuris apsimestinai godžiai šveitė didžiulį kepsnį, pagardintą šėivamedžio uogiene.

– Matau, – tarė jam karalius, – kad jūsų aukštybės liga neatėmė iš jūsų apetito?

– Ja, ja, – atsiliepė elektorius pilna burna, pakilo nuo stalo, norėdamas parodyti Henrikui, kad jo negalavimas dirbtinis, ir ėmė labai mikliai bėgioti po visą erdvią galeriją.

– Sveikinu jūsų aukštybę, – pašaipiai šypsodamasis tarė Henrikas, – taip greitai pasveikus.

– Tai tik todėl, kad jūsų didenybė čia, – atsiliepė elektorius.

Išvargintas tokio spektaklio, pasipiktinęs nederamu šeimininko elgesiu, Henrikas nutarė paskubinti veiksmą ir vos pavalgįs paprašė palydėti į jam skirtus apartamentus. Nepaisant padorumo, elektorius tyčia liepė juos paruošti labai skurdžiai. Henrikas tik nusišypsojo, užmetęs akį į miegamojo nudėvėtus baldus ir lovą su tapytos drobės užuolaidomis.

Dauguma karaliaus palydos bajorų įsitaisė kiek galėdami patogiau. Vieni karaliaus kambaryje, kiti gretimuose kambariuose ir susitarė paeiliui budėti, kad neįvyktų kas nors netikėta. Bet naktis praėjo ramiai, o kitą rytą Henrikas, žinodamas, kad protestantas elektorius nekenčia Romos katalikų Mišių, ir norėdamas atkeršyti kunigaikščiui už nemandagų priėmimą, paprašė apaštalinio nuncijaus Vensano Lauro, lydinčio jį į Lenkiją, atlaikyti Mišias savo kambaryje. Išvykęs iš Heidelbergo jis džiūgavo sužinojęs, kad mažas kerštas labai pavyko ir elektorius, įsiutęs dėl to, ką pavadino svetingumo teisių pažeidimu, pareiškė, kad jei būtų apie tai iš anksto perspėtas, būtų pakūręs savo pilį.

Henrikas de Valua, palikęs Heidelbergą, keliavo per įvairias Šventosios Romos imperijos kunigaikščių valdas ir visi, kuriems buvo malonu priimti Lenkijos karalių, sutikdavo jį taip, kaip derėjo jo aukštai kilmei ir rangui. Kiekvienas tų valdovų skubėjo skirti Henrikui palydą, tad, pasiekęs savo karalystės sienas prie nedidelio Mendzyžečės miestelio, jis jau turėjo tris tūkstančius juodųjų reiterių ir lenkų kavalerijos korpusą, atskubėjusį pasitikti savo karaliaus. Henrikas sėdo į didžiojo karūnos maršalkos įteiktas nuostabias roges, traukiamas leopardų kailiais dengtų puikių žirgų, ir skriejo po tikrai lediniu dangumi didele apsnigta lyguma, kur sniegas saulės spinduliuose žaižaravo lyg deimantai žiemos saulėje, tik nešildė, ir Henrikas atrodė tarsi karvedys, pakerejęs visų žvilgsnius.

Svetimšaliai kariai ir lenkų kavalerija traukė gražiai išsirikiavę abipus kelio, kuriuo turėjo keliauti karalius. Juodieji reiteriai juodais drabužiais, susivėlusiomis barzdomis, trumpais ir tankiais prastai prižiūrimais plaukais, jojantys ant stambių juodų žirgų, labai skyrėsi nuo lenkų raitelių. Lenkų eskadronai buvo malonūs akims dėl įvairiausiomis spalvomis švytinčių raitelių prašmatnių drabužių. Jie vilkėjo puošnius kailinius, jojo ant puikių žirgų, buvo apsiginklavę kaip kuris išmanė:

lankais ir strėlėmis, šautuvais, turėjo net įvairiausių pabūklų. Vaizdas buvo toks kariškas, kad juos išvydęs Henrikas taip susijaudino, jog iš džiaugsmo sušuko: „Dabar aš tikrai karalius!“ Žodis vivat skambėjo visų lūpose, susižavėję lenkai garsiais šūksniais pasveikino savo karalių.

Vaizdą menkino karaliaus palyda – prancūzų didikai ir bajorai. Nepratę prie atšiauraus šiaurės klimato, apsiautę, kaip įprasta jų šalyje, šilkiniais apsiaustais (jų ryškios spalvos buvo gerokai nublukusios per ilgą kelionę), užsidėję skrybėles su užriestais briliais, nedengiančiais ausų, šalčio prigriebtos plunksnos, kurios nebeplevėsavo, o liūdnei karojo, apsirengę plonomis striukėmis ir užsimovę trumpas kelnes su įkarpomis, per kurias laisvai košė vėjas, prancūzai ir jų arkliai, asilai ir mulai, beje, prastai pakaustyti, vos išsilaikė ant lygaus ir slidaus lyg leidas kelio, vos pajėgė grumtis su atšiauraus dangaus ir labai šalto klimato siunčiamu išbandymu. Jų akys ašarojo, veidai buvo pamėlę arba raudoni, nukarę ūsai šarmojo, barzdos pavirto vientisu ledokšniu. Jie pūtė sužvarbusius pirštus, veltui muistėsi balnuose ir paslapčia iš visos širdies keikė aplinkybes, atvedusias juos į Lenkiją.

Išvydę senato deputatus, Lenčicos vaivadą Joną Sierakovskį, dvaro maršalką Opalinskį, Kujavijos vyskupą, garsiausią to meto oratorių, einančius pasveikinti laimingai atvykusį karalių, prancūzai visai prarado ūpą, nes ne be pagrindo bijojo, kad dar ilgai teks šalti lauke.

Henrikas dažnai pasiduodavo keistoms fantazijoms, todėl rogėse iš vienos pusės greta savęs pasisodino nykštuką, kurį vadino Cicerone, iš kitos savo juokdarį, kurį vadino Klastūnu, nes jis dvariškiams iškrėsdavo visokiausių išdaigų, o tie nedrįsdavo pykti, nes taip linksmindavosi karalius. Apsirengęs laisvai, kaip buvo įpratęs, su varpeliais puošta kepuraitė ant galvos, Klastūnas pasinaudojo kvailio privilegija nieko nejausti, todėl vaizdavo nejaučiantis šalčio ir pamėgdžiojo visus nuo jo kenčiančius. Tarp jų ir Kėliusą, kuris bijojo susigadinti veido spalvą ir prisidengė veidą (išskyrus akis) didele juoda šilkinė skarele. Karalius manė, kad ne laikas krėsti pokštus, ir įsakė Klastūnui nutilti, paskui skubiai žvilgtelėjo į numylėtinį ir tarė: „Vargšas Kėliusas!“ Henrikas išlipo iš rogių, kad vyskupas ir kiti deputatai galėtų jį pasveikinti. Karalius iškilmingai artėjo prie jų, paėmė iš

vyskupo rankų krucifiksą, pabučiavo jį ir gražino prelatui jį apkabindamas. Tada prakalbo Karnkovskis ir tėvynainių vardu pareiškė džiugesį ir dėkingumą, kad išvydo trokštamą monarchą, kuris turėtų su kaupu išpildyti savo naujųjų valdinių lūkesčius ir troškimus. Jo sklandi ir žodinga kalba ėmė varginti ir prancūzai pradėjo murmėti, kad jie mirtinai sušals dar jam nebaigus kalbos. Klastūnas pasinaudojo savo privilegija, priėjo prie Henriko ir pašnibždėjo jam į ausį:

– Drauguži, – nutildyk tą plepį arba saugok savo ausis.

Karalius mostelėjo juokdariusi ranka, kad šis dingtų. Tačiau Krasovskis ir kiti deputatai, matydami, kad karalius dėl šalčio trypčioja ant po jo kojomis gurgždančio sniego, įkalbėjo jį vėl sėsti į roges. Vyskupas gražbyliavo toliau, jam kalbant iš burnos einantis garas virsdavo šerkšnu ant jo ilgos barzdos. Jis baigė prašydamas Dievo, kad Henriko žengimas į savo karalystę būtų toks pat sėkmingas, kokie buvo rinkimai.

Henrikas trumpai padėkojo, prisidengęs burną savo apsiaustu, nes bijojo įkvėpti ledinio oro, geliančio iki kaulų smegenų. Pibrakas buvo įprašytas atsakyti šeimnininko vardu. Gal todėl, kad buvo šilčiau apsirengęs nei jo draugai, gal todėl, kad jo gyslomis tekėjo karštas jį šildantis pietiečio kraujas, o gal todėl, kad pirmą kartą norėjo pademonstruoti lenkams savo iškalbą, didžiam grupės nusivylimui, jo kalba truko ne trumpiau nei lenkų oratoriaus.

– Štai jis, – šaukė Pibrakas, – karalius, mūsų vilčių objektas, Prancūzijos apgailestavimų objektas. Jis ateina kaip iš džiaugsmo švytintis sutuoktinis („Ir labai sušalęs“, – patyliukais sumurmėjo Henrikas) pas savo išsirinktą žmoną. Jis siūlo savo valdiniais tėvišką globą, žada būti nešališkas, trokšta palaikyti jų vienybę, ramybę, norą gyventi taikiai, nes iš savo patirties žino, kad pilietinis karas yra tikra pražūtis.

(Tęsinys kitame numeryje)

Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė

Virginijus Baranauskas.

Knygos originalas prancūzų kalba – „Le Nain Politique: Roman historique, par Mme la Ctese de Choiseul-Gouffier, nee Ctese de Tisenhaus“. Jis išleistas 1826 m. Paryžiuje.

Lietuvių kalba skelbiamas pirmą kartą.

Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2017 metai

2017-uosius Lietuvos Respublikos Seimas buvo paskelbęs Piliakalnių ir Tautinio kostiumo metais, tad daugelis tais metais vykusių Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (toliau – VŽKD, draugija, Vilniaus žemaičiai) renginių buvo skirta šioms temoms. Draugijos nariai aktyviai įsijungė į Etninės kultūros globos tarybos, kuri veikė prie Lietuvos Respublikos Seimo, organizuojamus renginius Šilalės rajone ir kitose Lietuvos vietose, išsiskyrė savo patriotiškumu, žingeidumu, noru geriau pažinti gimtąją Žemaitiją.

Sausio 17-ąją vyko VŽKD ataskaitinis susirinkimas. Jo metu draugijos 2016 m. darbo ataskaitą pateikė pirmininkas Alvydas Strička, finansinę ataskaitą – Virginija Bumblienė, Revizijos komisijos ataskaitą – Irena Birutė Demskienė. A. Strička renginio dalyvius supažindino ir su Danguolės Guobienės parengtu VŽKD 2016 m. metračiu. Revizijos komisijos nariai susirinkusiuosius nudžiugino sugiedodami himną „Vilniaus žemaičiai“ (tekstas Vytauto Viskanto, muzika Astos Taluntienės).

Kita renginio dalis buvo skirta pirmosios lietuviškos knygos – Martyno Mažvydo „Katekizmo“ 470 metų sukakčiai. Koncertavo, M. Mažvydo „Katekizme“ išspausdintas giesmes atliko Vilniaus mokytojų namų žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“. Šio kolektyvo vadovė Vitalija Brazaitienė pateikė ir išsamią pirmosios lietuviškos knygos gimimo istoriją, papasakojo apie giesmyno struktūrą, svarbiausius M. Mažvydo biografijos faktus, jo ryšius su iškiliais Žemaitijos kultūros veikėjais. Vakarą metu pagal tradiciją buvo gražiai pasveikinti jubilieatai ir sausio mėnesį gimę draugijos nariai.

Sausio 27 d. grupė Vilniaus žemaičių dalyvavo Piliakalnių ir Tautinio kostiumo metų atidarymo renginyje, kuris vyko ant Medvėgalio kalno (Šilalės raj.). Jie ne tik aplankė Medvėgalį, bet ir dalyvavo pažintinėje kelionėje po Šilalės rajono kultūros

M. Mažvydo giesmes gieda Vilniaus mokytojų namų žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“ (vad. Vitalija Brazaitienė). 2017 m. sausio 17 d.

objektus, aplankė prezidento Aleksandro Stulginskio gimtąjį Kutalių kaimą, Dionizo Poškos kapą Kaltinėnuose, Pagrybio piliakalnį ir kits istorines ir memorilines vietas, susipažino su netoli Medvėgalio piliakalnio esančio buvusio Karūžiškės dvarelio ekspozicija, dalyvavo Šiauduvos kultūros namuose vykusiame seminare „Vietinės bendruomenės ir piliakalniai: bendrakultūrinis ryšys ir tradicijos“. Na o vakare Šiauduvoje vyko Žemaitijos etnokultūrinė naktis-naktišokiai „Mes suverpsim gijas iš dainų, šokiais išausim kelią į Maironio Dievyčio piliakalnį“. Renginius organizavo: Etninės kultūros globos taryba prie Lietuvos Respublikos Seimo, Šilalės rajono savivaldybė, Šilalės rajono savivaldybės kultūros centras, Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvos archeologijos draugija, Kuršių istorinis klubas „Pilsota“.

Sausio 30 d. VŽKD pasiekė liūdna žinia – netikėtai Anapilin iškeliavo aktyvi draugijos narė Judita Mikšiūnienė.

Vasario 21 d. vykęs draugijos kultūros vakaras taip pat buvo skirtas Piliakalnių ir Tautinio kos-

Sausio 27 d. ant Medvėgalio kalno (Šilalės raj.) vykusio Piliakalnių ir Tautinio kostiumo metų atidarymo renginio akimirkos. Ragus pučia Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius

Demonstruojami piliakalnių laikotarpio tradiciniai žemaičių rūbai. 2024 m. sausio 27 d.

tiumo metams. Jo metu tema „Piliakalnių kultūros atmintis“ kalbėjo, savo knygą „Lietuvių tautos išlikimo drama“ pristatė prof. Romualdas Grigas. Apie tradicinius žemaičių kostiumus, jų spalvas ir ypatumus papasakojo Danutė Keturakienė, žemaitiškus tradicinius kostiumus demonstravo jos bičiuliai. Renginyje buvo paminėta ir tarptautinė Gimto-

sios kalbos diena. Ta proga skambėjo visų penkių Lietuvos etnografinių regionų dainos, koncertavo Vilniaus mokytojų namų liaudiškos muzikos ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė).

Renginyje buvo pasveikinti jubiliejus švenčiantys draugijos nariai D. Čičinskienė, Dalia Dirgėlienė ir Zofija Elekšienė, vasario mėnesį gimusi Eugenija Arnastauskienė, „Žemaičių pasas“ įteiktas naujam draugijos nariui Donatui Užpaliui.

Vasario 28-ąją Vilniaus mokytojų namai vėl tradiciškai visus didelius ir mažus pakvietė švęsti Užgavėnių. Nuo vidurdienio sostinės senamiestį užlūdo persirengėliai, kurie ne tik šėliojo, vaišinosi blynais, bet ir su didele nuolaida pardavinėjo žiemą. Na o čigonėlės būrė ateitį, daktarai gydė nuo visų ligų... Vakarop Vilniaus mokytojų namų kiemelyje buvo uždegtas laužas. Čia koncertavo folkloro kolektyvai „Ratilai“, „Tyklė“ ir „Srauna“, vyko įnirtinga Lašini-

(Nukelta į 70 p.)

2017 m. vasario 28 d. Vilniuje vykusių Užgavėnių renginių reklaminio plakato fragmentas ir VŽKD persirengėliai Blynų baliuje

Algimantas Jucevičius įteikia skulptūrėlę „Nikė“ Romui Bernotui

nio ir Kanapinio kova, buvo sudeginta Morė. Pavasaris įveikė žiemą, tad, laužui užgesus, į būrį susirinkę žemaitiškomis ličynomis pasipuošę ir linksmi nusiteikę draugijos nariai surengė Užgavėnių balių, kuriame netrūko nei dainuškų, nei įvairiausių išdaigų.

Kovo 14 d. vykusiam draugijos tarybos posėdyje buvo ne tik aptarti artimiausi draugijos darbai, pasirengimas būsimam kultūros vakarui, bet ir kartu su Vilniaus Rokiškėnų klubo atstovais tartasi tolesnio bendradarbiavimo klausimais.

Kovo 21-ąją vykęs VŽKD kultūros vakaras buvo skirtas poetui, Lietuvos Nepriklausomųjų rašytojų sąjungos nariui, Lietuvos bėgimo mėgėjų asociacijos Garbės prezidentui, tarptautinės klasės sporto meistrui, sporto organizatoriui, aktyviam draugijos nariui Ro-

Kovo 21 d. vykusio VŽKD kultūros vakaro, skirto Romo Bernoto (1941–2022) sportinei ir kultūrinei veiklai, akimirkos ir dalyviai, R. Bernoto apdovanojimų parodos fragmentas. Apačioje (pirmoje eilėje centre) – R. Bernotas

mui Bernotui (1941–2022), pažinčiai su jo sportine ir kūrybine veikla. Šio renginio svečiai buvo Vilniaus dailės akademijos prof. Jonas Gudmonas, Joniškio Garbės pilietis, diktoriaus ir renginių vedėjas Juozas Šalkauskas, muzikos pedagogė, kompozitorės Sonatos Tamašauskaitės-Petkienės ir Antano Petkaus duetas, padainavęs keletą dainų, sukurtų pagal R. Bernoto eiles. Prof. J. Gudmonas susirinkusiuosius supažindino su svarbiausiais R. Bernoto gyvenimo ir kūrybos faktais, J. Šalkauskas perskaitė pluoštelį Romo Bernoto eilėraščių. Vakaro metu veikė įspūdinga R. Bernoto gautų apdovanojimų paroda.

Renginyje „Žemaičių pasas“ įteiktas iš Jurbarko krašto kilusiai žurnalistei, naujai VŽKD narei Valentinai Jakimavičienei. Pagal tradiciją gražiai buvo pagerbti visi kovo mėnesį gimę draugijos nariai, R. Bernotas savo sukurta eilėraščių skyrė tą dieną savo gimtadienį šventusiam Vaclovui Serapinui.

Vakaro oficialioji dalis buvo užbaigta visiems kartu traukiant pagal R. Bernoto žodžius sukurta liaudies daina tapusią „Ateik greičiau“.

Balandžio 18 d. Vilniaus mokytojų namų Baltojoje salėje vyko Lie-

Balandžio 18 d. VŽKD kultūros vakare dainavo Aušra Liutkutė, jos vadovaujamas ansamblis „Avanti Vilnius“, A. Liutkutę sveikino prof. Lionginas Abarius, kiti jos gerbėjai

tuvos muzikos ir teatro akademijos Dainavimo katedros lektorės, Varėnos J. Čiurlionytės menų mokyklos dainavimo mokytojos, dainininkės Aušros Liutkutės kūrybos vakaras „Pavasarij Tau atnešiu...“. Jo metu koncertavo A. Liutkutė, jos studentės dainininkės Gabija Kušleikaitė ir Martina Mikštaitė, joms akomponavo koncertmeisterės Asta Kvasytė ir Giedrė Muralytė. Savo dainomis nudžiugino ir vyrų vokalinis ansamblis „Avanti Vilnius“ (vadovė A. Liutkutė). Skambėjo ir A. Liutkutės bei VŽKD pirmininko Alvydo Stričkos bendrai atliekama daina.

Apie A. Liutkutės kūrybinę, koncertinę bei pedagoginę veiklą papasakojo diktorius ir renginių vedėjas Juozas Šalkauskas. Dainininkę pasveikino jos draugai, bičiuliai, tarp jų ir choro dirigentas prof. Lionginas Abarius.

Renginyje 80-mečio sukakties proga buvo pasveikinti draugijos nariai Ipolitas Petrošius ir Danutė Bartkienė, su 75-mečiu – Filomena Vaitiekūnienė, „Ilgiausių metų“ buvo skirtas draugijos nariams, gimusiems balandžio mėnesį. „Žemaičių pasas“ įteiktas jau 15 metų draugijos veikloje aktyviai dalyvaujančiai žurnalistei ir vadybininkei, VŽKD pirmininko pavaduotojai Reginai Matonienai. Vakaronės metu grojo muzikantai Svajūnas Ilčiukas ir Darius Virbickas.

Balandžio 29 d. grupė VŽKD narių dalyvavo Lietuvos patriarcho Jono Basanavičiaus gimtinėje Ožkabaliuose vykusiuose Ažuolyno die-

VŽKD pirmininko pavaduotoja Reginai Matonienė 2017 m. gegužės 12 d. draugijos renginyje

nos renginiuose, aplankė čia 1989m. balandžio 29 d. pradėtą sodinti Lietuvos tautinio atgimimo ažuolyną, kuris jau yra tapęs unikaliu Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos
(Nukelta į 72 p.)

VŽKD kultūros vakaro, vykusio gegužės 12 d., dalyviai, naujieji draugijos nariai, koncerto dalyviai: šeimos ansamblis Gaila ir Arvydas Kirdos, liaudiškos muzikos ansamblis „Aukšinis ruduo“ (vad. Asta Taluntienė), vokalinis ansamblis „Vakarė“ (vad. Laimutė Vanagienė)

istorijos paminklu. Greta jo – 2014 m. balandžio 26-ąją, pažymint Tautinio atgimimo ažuolyno 25-ąsias metines, pradėta sodinti Atkurto Lietuvos valstybės šimtmečio giraitė. Ožkabaliuose auga ir nemažai VŽKD narių pasodintų medelių.

Gegužės 12 d. vyko simboliška, jau antroji, Vilniaus žemaičių gegužinė. Jos metu apie istorines lietuvių gegužinių tradicijas papasakojo etnologas, VŽKD garbės narys prof. Libertas Klimka, Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas Virginijus Jocys, koncertavo liaudiškos muzikos ansamblis „Aukšinis ruduo“ (vad. Asta Taluntienė), vokalinis ansamblis „Vakarė“ (vad. Laimutė Vanagienė), šeimos ansamblis Gaila ir Arvydas Kirdos.

Renginyje „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams Aldonai Delkienei, Elenai Palubinskienei, Lietuvos Respublikos Seimo Kaimo

reikalų komiteto pirmininkui Andriejui Stančikui, Europos Sąjungos ambasadoriui Rusijos Federacijoje Vygaudui Ušackui ir jo žmonai Loretai Ušackienei. Vėl pagal draugijoje daugelį metų gyvojančią tradiciją buvo pasveikinti gegužės mėnesį gimę VŽKD nariai, jiems skirtas „Ilgiausių metų...“ Vakaronėje grojo ansamblis „Aukšinis ruduo“.

Liepos 15 d. grupė draugijos narių dalyvavo Vytauto Didžiojo paminklo, skirto Žemaitijos krikšto 600 metų jubiliejui, atidengimo šventėje, kuri vyko Šatrijos kalno papėdėje (Pašatrijos k., Telšių raj.) Paminklo autorius – skulptorius Antanas Kmieliauskas, idėjos autorius – Vytautas Kondratas. Renginio

Iš kairės: dainuoja Povilas Girdenis; prie mikrofono dr. Juozas Pabrėža, šalia jo – Alvydas Strička

metu grojo, ragus pūtė visur suspėjantis, energija, muzikalu stebinantis VŽKD narys Albinas Batavičius.

Rugsėjo 19-ąją Vilniaus mokytojų namuose vyko Vilniaus žemaičių kultūros dienos renginys. Jo svečiai buvo skuodiškiai: šio rajono literatai, moksleivių konkurso „Tramatulis“ dalyviai, tradicinių žemaitiškų skaitymų rajono ir viso regiono laureatai ir prizinininkai, respublikinių tarmiškos kūrybos konkursų nugalėtojai bei kiti savo etninio identiteto puoselėtojai ir propaguotojai, kuriuos subūrė Skuodo rajono savivaldybės Romualdo Granausko viešosios bibliotekos kolektyvas, 2017-aisiais įgyvendinantis projektą „Mūsų stiprybė – kalboje ir kultūroje“, šio projekto organizatorė žurnalistė ir poetė Dalia Zabitiene. Jie susirinkusiuosius džiugino savo kūryba, puikiais žemaitiškais pasakojimais, autentiškais liaudies dainomis, šiuolaikinių autorių kūryba, nuotaikingais muzikos kūriniiais, o iš Skuodo atvykusi humoro grupė „Kvietka“ parodė net intermediją.

Renginyje pagal tradiciją buvo gražiai pagerbti vasaros ir rugsėjo mėnesiais gimę draugijos nariai, su 90-uuju gimtadieniu pasveikinta nuo 1990 m. draugijos veikloje dalyvaujanti, draugijos Motinėle vadinama Genovaitė Lasauskienė.

Spalio 3 d. Vilniaus universiteto Šv. Jonų bažnyčioje vyko Visuomeninių apdovanojimų komisijos skiriamų apdovanojimų „Už nuopelnus Vilniui ir Tautai“ įteikimo ceremonija. Jos metu apdovanojimu už aktyvią visuomeninę veiklą buvo pagerbtas ir VŽKD pirmininkas Alvydas Strička.

Spalio 17-ąją VŽKD kultūros renginio svečiai buvo Vilniuje gyvenantys žemaičiai dailininkai. Savo apsilankymu susirinkusiuosius nudžiugino

Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas prof. Petras Repšys, Vyriausybės meno premijos laureatas Rimantas Dichavičius, tekstilininkai Anicetas ir Žilvinas Jonučiai, akvarelininkas Kęstutis Kazys Šiaulytis, keramikė Teresė Jankauskaitė ir dailėtyrininkas Viktoras Liutkus, kuris trumpai pristatė menininkus ir moderavo pokalbį su jais. Vakarą metu buvo prisiminti ir kiti iškilūs, ryškų pėdsaką savo kūryba Lietuvos dailės istorijoje palikę žemaičiai dailininkai: Tadas Daugirdas, Gerardas Bagdonavičius, Kazys Varnelis, Antanas Mončys, Adomas Galdikas, Antanas Gudaitis, Liudas Truikys, Ignas Budrys, Vincas Kisarauskas, Algimantas Švažas, Leonardas Tuleikis, Valerijonas Jucys ir daugelis kitų. Anicetas Jonutis papasakojo apie sukurtus gobelenus, kurie puošia Lietuvos Respublikos prezidentūrą, Lietuvos nacionalinę dramos teatrą, pristatė savo tapybos darbus. Daug įdomaus apie savo kūrybą papasakojo ir kiti renginio svečiai.

Renginio metu nebuvo užmiršta pasveikinti jubilatus, spalio mėnesį gimusius draugijos narius.

Lapkričio 21-ąją VŽKD kultūros vakarą metu vyko Šiauliuose drbančio ir gyvenančio, iš Skuodo kilusio kalbininko dr. Juozo Pabrėžos knygos „Žemaičių kalba ir rašyba“ sutiktuvės. Renginyje dalyvavo knygos autorius, kalbininko prof. Alekso Girdenio (1936–2011), kuris kartu su dr. J. Pabrėža dar 1991 m. parengė pirmuosius „Žemaičių rašybos patarimus“, sūnus – žemaitiškų dainų autorius ir atlikėjas Povilas Girdenis. Koncertavo Vilniaus mokytojų namų žemaičių folkloro ansamblis „Tyklė“ (vad. Vitalija Brazaitienė). Vakarą metu „Žemaičių pasai“ įteikti naujiems draugijos nariams Teresei

(Nukelta į 74 p.)

Pasaulio vienybės karūnos, pradėtos statyti Europos parke Vilniuje, pašventinimo iškilnių akimirka. 2017 m. gruodžio 9 d.

Jankauskaitei ir Jonui Gedučiai, „Ilgiausių metų“ sugiedota jubiliatams ir lapkričio mėnesį gimusiems žemaičiams.

Gruodžio 9-ąją Europos parke buvo pašventinta pradedama statyti Pasaulio lietuvių vienybės karūna. Jos autorius – skulptorius, Vilniaus žemaičių kultūros draugijos narys Gediminas Radzevičius. Jis kartu su savo kolegomis idėją pastatyti monumentą, skirtą Pasaulio lietuvių vienybei stiprinti, brandino daug metų. Šiam paminklui 2017-ųjų metų pabaigoje jau buvo pradėti mūryti pamatai. Paminklo pamatų pašventinimo renginyje kartu su kitais dalyvavo ir būrys draugijos narių, ragus pūtė Albinas Batavičius ir Ipolitas Petrošius.

Gruodžio 13 d. draugijos narės Angelina Liaudanskienė, Regina Matonienė, Irutė Birutė Demskienė ir Valentina Jakimavičienė lankėsi Antano ir Anastazijos Tamošaičių galerijoje. Čia jos susipažino su eksponuojamais tautiniais kostiumais, kilimais ir paveikslais, kuriuos surinko, daugelį metų saugojo, o vėliau Lietuvai padovanojo prieškarinio inteligentai. Šioje galerijoje atvykusieji turi galimybę susipažinti ir kaip dirbama su audimo staklėmis, kaip gimsta audeklai, skirti tautiniams ir tradiciniams kostiumams.

Gruodžio 15-ąją grupė draugijos narių dalyvavo Šilalės rajono Laukuvos kultūros namuose vykusiuose Piliakalnių metų uždarymo renginiuose, aplankė netoli Kaltinėnų ir Laukuvos esantį Bilionių piliakalnį, dalyvavo stogastulpio Gulbių kaime (Bilionių sen., Šilalės raj.) atidengimo iškilnėse, taip kartu su kitais renginių dalyviais šiuo liaudies meistrų išdrožtu kūriniu pagerbdami iškilų

Stogastulpio Gulbių kaime (Šilalės raj.), skirto Žemaitijos piliakalnių tyrinėtoji Liudvikui Kšivickiui (1859–1941), atidengimo iškilnėse ragus pučia A. Batavičius ir I. Petrošius

Žemaitijos piliakalnių tyrinėtoją Liudviką Kšivickį (1859–1941).

Gruodžio 16 d. Vilniaus arkikatedroje vyko iš Šilalės rajono kilusio kunigo Dariaus Trijonio įšventinimo į vyskupus ceremonija. Tarp kitų jos dalyvių buvo ir didelis būrys Vilniaus žemaičių.

Gruodžio 27-ąją draugijos nariai rinkosi į savo tradicinį kalėdinį vakarą, kurio tema buvo „Žemaitiškai prakalbinus Naujųjų Metų žvaigždynus“. Jo metu rimtai apie Lietuvos šimtmetį ir žaismingai apie artejančius Geltonojo žemės šuns metus, šių metų žvaigždynų pranašystes papasakojo bei priminė Kalėdų Senelio atsiradimo istoriją etnologas prof. Libertas Klimka. Renginio metu visi jo dalyviai kartu įžiebė Gabijos ugnelę, pagal žemaičių paprotį sugiedojo „Sveikas Jėzau Gimusis“. „Žemaičių pasai“ tą vakarą buvo įteikti naujiems draugijos nariams Aldonai Krušienei ir Jovitai Vereckienei, o Kazį Kilčiauską bičiuliai sveikino su 85-mečiu, Vytautą Viskantą su 75-mečiu. Jiems ir gruodžio mėnesį gimusiems draugijos nariams buvo sugiedotas „Ilgiausių metų“.

Naujametinės vakaronės dalyviai keitėsi ir naujametinėmis dovanėlėmis, dalyvavo viktorinoje, o renginį užviršavo dainos, šokiai ir vaisės prie suneštinio turtingo kalėdinio vaišių stalo.

Parengta pagal Danguolės Guobienės, Reginos Matonienės, Valentinos Jakimavičienės tekstą.

Nuotraukų autoriai: Alvydas Strička, Alfonsas Tekorius ir Bonifacas Vengalis

Tverų gimnazijos 220-mečio jubilijinėje šventėje moksleiviai nudžiugino miuziklu „Laikas kaip smiltys...“

Sandra ADOMAITIENĖ

Gegužės 24-osios popietę susirinkusius į Rietavo savivaldybės Tverų gimnaziją nudžiugino baigiamojo renginio, skirto mokyklos 220 metų jubiliejui, metu parodytas mokinių ir mokytojų sukurtas miuziklas „Laikas kaip smiltys...“ (režisierės: lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Rima Mikalauskaitė ir muzikos mokytoja metodininkė Ona Dvilienė). Miuziklas stebino puikiai atliekamų dainų ir šokių bei meniškų pokalbių gausa, įtraukianti veiksmo dinamika, kostiumų spalvingumas.

Šventinio renginio įžanginėje dalyje žiūrovus pakiliai nuteikė į svečius atvykęs Šilalės kultūros centro pučiamųjų instrumentų orkestras (vadovas Zigmas Levickis), susirinkusiesiems padovanojęs gražų muzikinį kūrinį.

Scena iš miuziklo „Laikas kaip smiltys...“

Šventės metu mokyklą su gražia sukaktimi pasveikino bei puikius padaršinimo ir palaikymo žodžius tarė Rietavo savivaldybės meras Antanas Černeckis, vicemerė Kristina Krasauskienė, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja Jolanta Greivienė, vyriausioji specialistė Agnė Uogienė. Moksleiviams dovanas skyrė bei pasidžiaugė dėl vykstančio glaudaus bendradarbiavimo į šventę atvykę Rietavo Lauryno Ivinskio gimnazijos, Rietavo Mykolo Kleopo Oginskio meno mokyklos, Rietavo lopšelio-darželio, Telšių rajono Varnių Motiejaus Valančiaus gimnazijos bei Rietavo savivaldybės Irenėjaus Oginskio viešosios bibliotekos atstovai. Mokyklai nuoširdžia sėkmės ir klestėjimo palinkėjo Rietavo

(Nukelta į 76 p.)

Miuzikle „Laikas kaip smiltys...“ dalyvavę moksleiviai ir miuziklo režisierės

Renginio metu mokyklai ir jos ugdytiniais mokytojais, svečiai linkėjo sėkmės ir įsiamžino nuotraukose

Oginskių kultūros istorijos muziejaus atstovai bei svečiai iš Lietuvos dailės muziejaus filialo Klaipėdos laikrodžių muziejaus. Šilumos ir palaikymo žodžių tą dieną mokyklai nestokojo ir dvasios tėvai – kunigai Egidijus Zulcas, Edgaras Petkevičius, Aivaras Pudžiuvėlis. Muzikinėmis dovanomis pradžiugino mokytoja Vaiva Purlytė bei Tverų mokyklos auklėtinės E. Greivyte ir R. Greivyte. Prie sveikinimų mokyklai prisidėjo ir Tverų seniūnas Antanas Zalepūgas, Tverų bendruomenės pirmininkė Loreta Lidekauskienė, Rietavo savivaldybės policijos komisariato atstovas Aurimas Puidokas, Priešgaisrinės tarnybos viršininkas Alvydas Mikus, Rietavo seniūnijos seniūnas Petras Lengvenis.

Savo ruožtu mokyklos atstovai nuoširdžiai padėkoja rėmėjams, kurių visokeriopa pagalba padėjo įgyvendinti ir šiam gimnazijos jubiliejui skirtą renginių programą.

Gabrieliaus Paulausko nuotraukose – 2024 m. gegužės 24 d. Rietavo savivaldybės Tverų gimnazijoje vykusio mokyklos 220-mečiui skirto renginio, miuziklo akimirkos ir renginio dalyviai

Kobėlios Justins

Justino Kubiliaus knygos „dā dongou nematont, bet žemē jau žēnont“ viršelis. Dail. Deimantė Rybakovienė

dā dongou nematont,
bet žemē jau žēnont

16-oji Dionizo Poškos vardo premija – Justinui KUBILIUI

Šiomet vienas iš tarptautinio 24-ojo „Poezijos pavasario“ renginių gausų būrį poezijos gerbėjų sukvietė į Šilalės rajone veikiančią Dionizo Poškos Baublių muziejų. Jo metu Šilalės rajono savivaldybės prieš 16 metų įsteigta Dionizo Poškos vardo premija įteikta Vilniuje gyvenančiam iš Skuodo rajono kilusiam poetui, eseistui, literatūros kritikui, daugelio grožinės literatūros knygų redaktoriui Justinui Kubiliui. Premija jam paskirta už geriausią naują eilėraščių knygą „dā dongou nematont, bet žemē jau žēnont“, kuri parašyta žemaičių kalba. Ją 2023 m. išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras. Knygos dailininkė – Deimantė Rybakovienė, redaktoriai: žurnalistė, knygų leidėja Danutė Mukienė ir kalbininkas dr. Juozas Pabrėža, redaktorė-konsultantė – literatūrologė Janina Riškutė. Leidinį sudaro eilėraščiai ir 23 prozos paveiksiai, autoriaus pavadinti stacijomis.

J. Kubiliaus knygų „dā dongou nematont, bet žemē jau žēnont“ yra elektroninėje prekyboje: www.knygos.lt, www.parogupirkti.lt.

Regionų kultūrinių iniciatyvų centro informacija

Pakėvio dvaras (Kelmės raj.)

Nuo XVII a. rašytiniuose šaltiniuose minimas Pakėvio dvaras naujam gyvenimui prikel-
tas 2009–2013 metais. Adresas: Dvaro g. 54,
Pakėvis, Kelmės rajonas.

Bonifaco Vengalio nuotraukos. 2024 m.

Per 2024 m. Jurgines Palangoje
vainikuota buvo ir Konstancijos
Petrikaitės-Tulienės (1906–1999)
skulptūra „Tau, Birute“.

Radvilės Kucevičiūtės nuotrauka
iš Palangos kultūros centro archyvo